

Ph
2285

CONVORBIRI LITERARE

No. 2.

BUCUREȘTI, FEBRUARIE, 1914.

Anul XLVIII.

DIRECTOR: S. MEHEDIȚI

CUPRINSUL:

- Iacob Negruzzi. — Din copilărie (*amintiri*).
 M. Beza. — O amintire (*novelă*).
 Ion Pillat. — În Memoriam (*versuri*).
 Mihail Negru. — Răsare soarele (*poem dramatic*).
 G. Bogdan-Duică. — Școala normală cum este și cum trebuie să fie.
 M. Dăscălescu-Mugur. — Lui St. O. Iosif; Picură din stele (*versuri*).
 Ion Grămadă. — Bulgarii în România până la 1877.
 G. Savul. — Gândiri în treacăt.
 I. D. Ștefănescu. — Note de drum: O carte a D-lui N. Iorga.
 I. M. Marinescu. — Dintr'un castel (*versuri*).
 I. Minea. — Pierderea Amlașului și Făgărașului.
 K. Douglas Wiggin. Rebecca dela Valea-Soarelui (roman tradus din englezește de Elena Rădulescu-Pogoneanu).
 General P. V. Năsturel. — Corespondența între Petruche Poenaru și unchiul său George (lordache) și Gr. Otetelișanu.

Cronica literară:

Fapte: *Astronomie:* Problema gravitațiunii; *Drept:* Protecțiunea copiilor; *Învățământ:* Numărul studenților în cele 21 de universități germane; *Literatură:* O ediție critică a «confesiunilor» lui Rousseau; *Medicină:* Anestezia generală; O comunicare a Dr. Babes; O nouă alegere la Academia de Științe din Paris; Charles Richet; *Politică:* Mișcarea unvriară Italiană; *Statistică:* Câți Evrei sunt în România?

Recensii: *Nestor Ureche:* Drumul Brașovului; *C. Demetrescu:* Oamenii zilei; *Dr. G. Maior:* La hotare; *Gb. Nedelcu:* Cea mai veche școală românească cu caracter statonnic; *C. Giurescu:* Izvoarele lui Tudose; *Dubău, Miron logofătul și Vasile Demian;* *N. Iorga:* Chestiunea Dunării; *Căpitani Stănculescu Tb:* Chestiuni de educație și învățământ militar.

Reviste: Luceafărul; Săptămâna politică și culturală; Revista ortodoxă; Viața Agricolă; Flacăra.

- D. — Pentru Viața Românească.
 N. G. Munteanu. — *Cronica Școlară:* Textul de pregătire.
 Al. M. Zagoritz. — *Cronica Artistică:* Crucile Fătului.
 Dr. D. I. Bujor. — *Cronica Economică:* Reforma reorganizării statului român; Chestia Agrară.
 Gheorghe Lazăr. — *Cronica Militară:* O pagină de istorie militară. Bibliografie.

Instit. de Arte Grafice CAROL GÖBL S-sor I. St. Rasidescu
 16. STRADA PARIS (fostă Doamnei), 16.

ADMINISTRAȚIA:

„LIBRARIA STĂNCULESCU“ Bulevardul „Elisabeta“ 5.
 BUCUREȘTI

Din publicațiunile colaboratorilor mai vechi
Literatură, Filosofie, Istorie.

ALECSANDRI V. Poezii, teatru, proză.
BOGDAN I. Vechile cronicile moldovenești până la
Ureche, Buc. 1891.
— Cronică inedită, Buc. 1895.
— Vlad Tepeș, Buc. 1896.
— Documente brașovene, Buc. 1905.
— Album paleografic, Buc. 1905.
CARAGIALE I. L. Teatru, romane, schițe.
CONTA V. Incercări de Metafizică.
— Teoria fatalismului.
CREANGĂ I. Povești și amintiri din copilărie.
EMINESCU M. Poezii și proză.
MAIORESCU T. Discursuri parlamentare, 4 vol.
— Critice, ed. II, 3 vol.
— Logica, ed. V, 1 vol. 1898.
— Einiges Philosophische in gemein-
— fasslicher Form. Berlin 1861, 1 vol.
— Patru romane trad. 1 volum.
— Precedente Constituționale, 1 broș.
— Aforismele asupra înțelepciunii în
— viață, de Schopenhauer, trad. din
— limba germană, ediția 4. 1 vol.
— 1902.
MAIORESCU T. Reforma Instrucțiunii publice
volum, 1891.
— „În contra Socialismului” trad. din
— H. Spencer, broșură, 1893.
— Copilul Eyolf, traducere din Ibsen
— 1 vol. 1895.
NAUM A. Traduceri, Iași, 1875.
— Versuri, Iași, 1890.
— Povestea vulpii, Buc. 1906.
NEGRUZZI IACOB. Opere complete, 6 vol.
ONCIUL D. Zur Rumänischen Streitfrage, Inns-
bruck 1887.
— Geschichte der Bukowina, Wien, 1899.
— Originile Principatelor române, Bu-
— curești 1899.
— Din istoria Românilor, Buc. 1906.
VOLENTI N. Poezii, Iași 1891.
ZAMFIRESCU DULIU. Nuvele 1 volum, 1888
— Fără titlu, 1 volum, 1883.
— Alte orizonturi, 1 volum. 1895.
— Lume Nouă și lume veche (roman).
— Viața la țară, roman.	

ABONAMENTUL :

Pe jumătate de an, 10 lei; pe un an, 20.

Pentru ofițerii inferiori, profesori secundari și administratori și
medici de plasă :

Pe jumătate de an, 6 lei; pe un an, 12.

Pentru institutori, preoți, învățători și studenți.

Pe jumătate de an, 5 lei; pe un an, 10 lei.

Pentru Austro-Ungaria, 12 coroane.

Pentru străinătate, 25 lei.

Un exemplar 1.75.

*

Manuscrisele pentru *Convorbirile Literare* se trimit D-lui **S. Mehedinți**
profesor universitar, strada Racoviță 12. (Telefon. 17/34). Manuscrisele ne-
publicate nu se înapoiază.

*

Autorii, cari doresc să li se anunțe publicațiunile sau să li se facă dări de
seamă în *Convorbiri Literare*, sânt rugați să trimeată câte un exemplar pe
adresa D-lui **S. Mehedinți**. Tot D-sale vor fi adresate revistele, publicațiunile
periodice sau ziarele care au schimb cu *Convorbirile Literare*.

*

Pentru abonamente și orice chestiuni de administrație să se adreseze: la
„*Librăria Stănculescu*”, Bulevardul „*Elisabeta*” București (Palatul Eforiei).

*

Pentru numere eventual neprimite, administrația nu răspunde
decât celor ce reclamă până într-o lună de la apariția numărului.

CONVORBIRI LITERARE

No. 2 BUCUREȘTI, FEBRUARIE 1914. Anal XLVIII.

DIN COPILĂRIE

ADUCERI AMINTE ȘI IMPRESIUNI

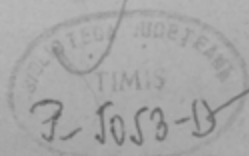
(Urmare)

IV.

Când eram copii mici frate-mio Leon și cu mine, mama ne trimetea adese-ori să petrecem ziua la părinții ei. Se întâmpla să rămânem acolo și peste noapte sau chiar mai multe zile în șir, probabil când tatăl și maica mea erau absenți din Iași. Bunicii mei nu locuiau departe de noi. Casa lor, astăzi dărmată, era în dosul *Bisericei Banului* și avea eșire deoparte prin curtea bisericii la Ulița Mare (astăzi Strada Lăpușneanu), de altă parte în Ulița numită Strâmbă (astăzi strada Banului).

Bunicul meu, Aga Dumitrache Gane era un bărbat, slab la trup, serios la față, tăcut, sobru și de un temperament foarte iute; bunica mea era o femeie bună, jovială, grăsuță, lacomă la mâncare, vorbareță, plăcându-i glumele și veselia. Masa ei era vestită, atât în ceea ce privește cantitatea mâncărilor, cât și felul cum erau gătile; ea singură priveghia bucătăria cu multă îngrijire.

Pe atunci, ca și astăzi, pătura superioară bea cafea cu lapte dimineața și dejună la unul, mult două după amiază. Prânzul acesta era foarte copios, fiind cel de căpetenie; seara se mânca puțin. După o scurtă rugăciune, obișnuit „Tatăl nostru“ recitată cu glas tare de bunicul meu și ascultată cu smerenie de meseni, toți se așăzau împrejurul mesei. Bucate peste bucate înotând în unt și umplând bliduri imense se așăzau în

mijlocul mesei, de unde își lua fiecare după voie. Prânzul se sfârșea totdeauna cu o prăjitură mai mult orientală ca *baclavale*, *sarailie*, *degiței*, *muhalibiuri*, *gogoășe*, *cataifuri* și altele. La urmă de tot veneau și atunci fructele. Numeroase sticle de vin, tras proaspăt din boloboacele ce umpleau pivnița erau înșirate pe masă. Vinul era produsul viilor proprii din podgoriile *Socola* și *Copou*. *Musafiri*, mai mult *nopoftiți*, se găseau totdeauna și erau primiți cu plăcere.

Dintre aceștia țin minte pe un domn subțire și slab, numit *Scobihorn* care era vestit de măncau. Era în adevăr de spaimă cât putea să înghită acel *musafir*. Trei, patru farfurii pline cu vârf de pilaf, curechiu cu slănină, carne cu prune sau gutui, sarmale și găluști de tot felul, plachie de găscă ca pasat, curechiu cu rață și mămăliguță sau alte bucate naționale, toate grase, lunecau răpede prin gâttelejul său, totdeauna doritor de mai mult. *Mesenii* se uitau la *Scobihorn* cu admirație, sperând că apetitul său li se va comunica și lor, iar noi copiii îl priveam cu ochi mari ca pe un bărbat de un merit extraordinar.

După masă venea feciorul, cu ligheanul, ibricul și prosopul; *mesenii* se spălau de-a rândul pe mâni, bunicul spunea altă scurtă rugăciune și se trecea la cafele și vutci, fabricate în casă; bărbații fumau câte un ciubuc.

După aceasta *musafirii* își luau ziua bună, gazdele se duceau să se culce, iar noi copiii ne dam jos în curte ca să alergăm și să ne jucăm sub privigherea *Mamei Maria*, bătrâna jupâneasă ce avea sarcina să se ocupe de noi.

Curtea era plină de țigani, parte familii (sălașe cum se zicea) rămase moștenire bunicului de la părinți, parte primite prin foaia de zestre la însoțitoare. Bucătari, vizitii, rânđași, sufragii, spălătorese, dădaci, femei în casă, toți (afară de mama Maria) erau din țigani robi. O parte din copiii acestora se trimeteau să învețe deosebite meșteșuguri, precum pităria, mindirigia, lăcătușia, potcovăria, săidăcăria ș. a. spre a putea, eșind meșteri, să fie folositori stăpânului. La zile mari, de exemplu cu ocaziunea unei cununii, unui botez, a unei în-

intări în slujbă, a zilei onomastice etc., se desrobea și înzestra unul sau mai mulți țigani a căror purtare fusese bună. Mai mare peste curte era un vătaf, țigan și el, numit Vasile care menținea ordinea și era însărcinat cu târguiala din piață. Dar Vasile era totodată și lăutar. Când se puneă să zică din scripcă toată curtea se adună roată împrejurul său. Ariile sentimentale erau ascultate cu emoțiune, iar când execută un *allegro* sau un *presto* toată țigănimă se prindea de mână și începea să joace sau—dacă stăpânii erau a casă—își mișcau cel puțin picioarele pe loc după măsura muzicii.

Ciasurile libere, fiind mai ales acele când boerii se odihneau după amiază, se întâmplă ca muzica lui Vasile să împiedice pe bunicul meu de a dormi sau să-l deștepte din somn. Atunci acesta eșea mânios în cerdac și ocăra strașnic pe muzicant. Odată îl amenință cu bătaia: «Să știi, măi țigane, că dacă mă mai trezești din somn am să pun să te bată la scară!» Intr-o zi, pe când Vasile cânta iar, deși *pianissimo*, fiind sigur că nu se aude sus și noi copiii ascultam împreună cu toată curtea, deodată bunicul ese afară în cerdac, se răpede pe scări în curte, smulge scripcă din mânele lui Vasile, o izbește de un stâlp al cerdacului făcând-o țandări, apoi se urcă iute pe scări înapoi mormăind printre dinți: «Mi-i mai cântă tu deacum, cioară spurcată!» Bunica ce venise în cerdac după dânsul pentru al potoli, îi zise atunci încet și cu ton de muștrare. «Dragă de ce ai făcut asta?»

Când dela bunic, a cărui față încruntată ne speriasă, ne îndreptarăm privirile spre Vasile, văzurăm figura acestuia palidă și schimbată; două lacrimi curgeau încet pe obrazii săi. Deși copii, înțeleseserăm că durerea sa trebuie să fi fost nemărginită.

Scena aceea m'a impresionat mult și adeseori m'am gândit mai târziu că bietul Vasile ar fi preferit să fie bătut la scară, după cum fusese amenințat, decât să fie lipsit de instrumentul ce făcea fericirea vieții sale.

Tot în casa bunicului am văzut odată pe *Dracul* înaintea ochilor. L'am văzut așa de limpede, așa de plastic, încât îi țin minte și acum. Această vedenie am avut-o în împrejurările

următoare: Frate-mio Leon și cu mine dormeam noaptea alături, pe un divan așezat de-a lungul păretelui, iar la picioarele noastre eră culcată mama Maria. Într'o noapte mă deștept cu bătaie de inimă, cu năduf și cu baerele halatului deslegate (căci peste cămășuță ne îmbracă noaptea și cu un halat). Fără voie arunc ochii spre păretele din față și—care nu-mi fu spaima!—când văzui înaintea mea pe Dracul împielit. Ceva mai mare la trup decât un om, cu două coarne mici în frunte, negru ca tăciunele, el se uita cu ochi scânteietori țintă la mine. Vruî să strig pe Mama Maria dar glasul îmi înghețase în gât, vruî să fac semnul crucii dar brațul îmi eră paralizat. Or fi trecut câteva secunde teribile până ce, printr'o extraordinară efortare a voinței, putui în sfârșit să-mi ridic brațul și să fac o cruce mare. În acelaș moment Diavolul dispărû ca prin minune; am răsuflet adânc și îmi putui lega halatul. Privind atunci mai limpede împrejur, văzui pe frate-mio dormind dus, auzii pe Mama Maria horcănind, iar pe păretele din partea unde se arătase vedenia, străbătea de sus până jos prin crăpătura perdelei unei ferești, o rază mare de lună. Incepui să plâng cu suspine ceea ce mă liniști îndată. Cât eram de mic, n'am deșteptat pe nimeni ci m'am culcat la locul meu, adormind răpede. A doua zi, numai mamei Maria i-am destăinuit ceea ce văzusem în întunericul nopții și dadaca țin minte că mă liniști, zicându-mi: Nu-ți fie frică, copiilor cu minte *Ducă-să pe pustii* nu le face nici un rău.

Tot în casa bunicului am mai fost martor și la un alt spectacul foarte impresionant.

Într'o zi eră mare agitație printre țiganii din curte. Auzeam cum schimbau fraze ca acestea: *«Acuș au să treacă pe aici; cică l'au disboerit; îl duc la moarte, Gavril Buzatu e în fruntea alaiului»*... La un moment dat toți se răpeziră spre Ulița mare și un țigan, tânăr și voinic, numit Ghiță, ucenic la min-dirigie, mă ridică în brațe ca să pot vedea și eu. Eră să fiu privitorul unui convoiu care ducea la spânzurătoare pe un ucigaș. Și nu eră un om de rând cel condamnat la moarte ci fiul unui mic boer, numit *Cuciuc*. Tatăl său, deși în vârstă

mai înaintată, se însurase cu o femeie tânără și frumoasă. În curând aceasta se dădă în dragoste cu fiul soțului ei din întâia căsătorie, Pasiunea lor deveni așa de violentă, încât hotărârea să omoare pe omul ce le stătea în cale. Nu-mi mai aduc aminte în ce fel s'a făcut omorul, totul este că uci-gașii au fost descoperiți, judecați de divan și condamnați, femeia la temniță pe viață, bărbatul la moarte. Fără zăbavă hotărârea fusese întărită de Domn.

Execuțiunea prezentă însă oarecare dificultate. După legile de atunci o sentență de moarte se aplică în mod deosebit la oameni din popor și la boeri. Cei dintâi se spânzurau, iar boerilor li se tăia capul cu sabia, sau că, executarea cu sabia fiind mult mai crudă, se porneă din principiul că acei ce aveau datoria să dea pilde de purtări mai bune trebuiau să primească și o pedeapsă mai mare, sau, mai probabil, fiindcă tăierea capului cu sabia se consideră ca o execuție mai cavalerască și se făcea deosebire între clasele sociale chiar până la această extremitate. Ori cum fie, în timpul acela, neexistând ni Moldova nici un calău care să știe execută pe un criminal cu ascuțișul săbiei, ci numai unul foarte expert la spânzurare, stăpânirea fu silită să se adreseze la acest din urmă și în cazul lui Cuciuc.

Pentru a putea face aceasta în marginile legalității osânditului trebuia mai întâi să i se ridice boeria, ceea ce se făcea printr-o formalitate ce se asemănă până la un punct cu degradarea unui ofițer în zilele noastre. I se puneă întâi pe umeri caftanul, care era un fel de haină de onoare și apoi i se smulgea cu violență, exclamându-se: Nevrednic este! În loc de caftan osânditul era îmbrăcat cu un suman țărănesc și pe cap i se puneă o căciulă ordinară de blană de oae. În starea aceasta era încredințat calăului.

Ca prin vis văd alaiul înaintând încet pe dinaintea mea. După o mulțime de lume trecu Aga în trăsură cu patru cai, precedată și urmată de slujitori călări. Apoi după prapuri și felinare veneau preoți în vestimente cu crucea în mână. După dâșii în trăsură un funcționar înalt în uniformă, presupun un judecător

sau alt funcționar de vază al divanului, întovărășit de mai mulți cinovnici. Apoi numeroși jandarmi (pe atunci numiți *cazaci*) cu sabiile scoase. În mijlocul lor un bărbat trupeș și înalt cu fața cruntă și îmbrăcat cu o bluză roșie. Alături de acesta, condamnatul—o figură tânără și blândă cu suman și căciula îndesată pe frunte până peste ochi. După aceștia funcționari ai poliției în uniformă și apoi la urmă iarăș poporul.

Când trecu omul cu bluza roșie se făcu o mare mișcare în publicul ce ocupă marginile uliței. În toate părțile se șoptea cu groază: *Gavril Buzatu!*... Eră vestitul Gavril care fusese iertat de o crimă ce comisese, în schimbul funcției de calău. Multă lume la vederea lui își facea cruce. Condamnatul eră așa de tânăr, încât inspiră mai mult milă; mai ales din partea femeilor se auziau exclamații compătimitoare: «Sărmanul!... Așa de tânăr!... Păcat de el!... Ea l'a ademenit!...» Preoții cântau cântecele prohodului, clopotele tuturor bisericilor sunau... Așa înaintă convoiul încet spre câmpul mănăstirii Frumoasa unde se rădicase spânzurătoarea....

V.

În primăvara anului 1848 holera se arătă în Iași și pe la începutul verei bântuiă cu furie. Tatăl meu, foarte îngrijat, hotărî să-și trimită familia în Basarabia pe la rudele sale unde trebuia să stea până la stingerea sau măcar scăderea considerabilă a epidemiei. El însuș eră silit de funcțiunea ce ocupă—nu mai știu care—să rămăce pe loc.

Maică-mea plecă deci pe la sfârșitul lunei Iunie în Rusia cu cei trei fii ce aveă atunci: Leon, Nicolae și cu mine, trecând hotarul la Sculeni. În partea rusească a orașelului funcționarii Muscali cercetară prin cofere dacă nu eră ceva de vămuit și, cu tot bacșisul ce căpătase, găsiră obiecte, nu de supus vre unei taxe vamale, ci pur și simplu de confiscat. Frate-mio Leon, cu doi ani și jumătate mai mare decât minē, începuse să învețe carte în școala Statului, poreclită *Academia Mihăileană* și condusă atunci de un profesor francez, numit *Malgouverné*. Se vede că frate-mio fusese harnic căci primise ca premiu

câteva cărți franceze ilustrate. Deși erau numai povești pentru copii, vameșul le declară sechestrate, făgăduind însă că le va restitui la întoarcerea noastră în țară. În privința tuturor celorlalte obiecte, el era foarte transigent. Punându-i un sfanț în palmă, puteai trece ori și ce, dar, după ordine foarte aspre ce aveai, el n'ar fi îngăduit cu nici un preț intrarea vre unei cărți în Rusia: orice filă tipărită puneai, după ideile sale, întreaga Împărăție în primejdie.

În Basarabia ne-am oprit mai mult în trei localități. Întâi la moșia unei rude depărtate, bătrâna văduvă Bibiri, în niște case de țară, frumos situate pe marginea unui mare iaz. După câțva timp ne-am dus de-acolo la Târnova, moșia Dvoreninului Manolache Negruzzi, frate mai mic al bunicului meu Dinu, unde am stat mai multe săptămâni. Unchiul meu era un bărbat de talie sub mijlocie, smolit, cu capul rotund și mustecioară mică, încărunită. El nu avea o idee foarte favorabilă despre tatăl meu. Era supărat pe dânsul fiindcă vânduse frumoasa moșie părintească Șărăuții din județul Hotin. Manolache avea obiceiul să zică: «O fi bună literatura nepotului Costache dar moșia părintească era mai bună.»

De mătușa mea toată amintirea ce mi-a rămas este că își făcea fântânile la un braț cu un grăunte de păpușoiu. Deși eram abia de cinci ani și jumătate îmi părea foarte ciudat și desgustător ca cineva să-și întreție de bunăvoie răni deschise când puteai ușor să le vindece. Copii nu aveau aceste rude ale mele. Ei trăiau izolați fără a vedea prieteni sau cunoscuți și fără măcar a căuta singuri de întinsa și frumoasa lor proprietate pe care atâția arendași se îmbogățeau. Casele dela Târnova erau cu un rând și aveau forma multor locuinte de țară din Moldova: Un șir lung de odăi care dedeau pe un cerdac de lemn. Din cerdac te coborai într'o curte mare, unde erau atenanțele, șurele, grajdurile, hambarele, poiețele și din curte dădeai într'o grădină foarte întinsă dar puțin îngrijită, cu mulți pomi roditori. Din toată oprirea mea la Târnova îmi amintesc numai că pe toți copiii ne ridicau vizitii pe cai și ne plimbau călări prin curte fiind caii de căpestre.

Dela Târnova ne duserăm la o altă rudă a noastră mai depărtată, Moșul Ioniță Străjescu, om foarte bogat care ședea la una din moșiile sale situată pe malul Nistrului.

Ioniță Străjescu, slăbuț, mic de stat și cu părul de tot alb era un bătrân vesel și comunicativ. Rămas văduv și fără copii, îi plăcea să aibă multă lume împrejurul sau și invită la dânsul la țară pe toate rudele și cunoscuții săi. Oricine venea, chiar nepoftit, era bine venit. Familia noastră, primită cu plăcere, fu așezată în casele cele vechi, puse cu totul la dispoziția mamei, pe când moșul și musafirii sei locuiau în niște case mari și frumoase, din nou clădite și abia de curând isprăvite. Odăile, pentru acele timpuri cu lux mobilat, aveau parchete, sobe de porțelan, ferestre largi și luminoase, tavanuri și pereți frumos zugrăviți. Salonul și sufrageria erau foarte încăpătoare; în această din urmă ședea obișnuite ate douăzeci de persoane la masă, câte odată și mai multe. Pe când casa veche dădea pe curte, cea nouă țera așezată între curte și grădină. Dacă mulți din musafirii moșului Ioniță n'ar fi fost muncii de grija rudelor lor rămase în Moldova, viața acolo n'ar fi avut nici o umbră. Dar veștile din țară, cu lipsa desăvârșită de organizare postală în Basarabia ca și în Moldova, veneau foarte rar, numai întâmplător și mama era adesea cuprinsă de idei negre.

Și avea îndestule motive pentru aceasta căci holera se întinsese grozav în Iași. Ca de obicei ea începuse a seceră întâi clasele sărace dar în curând lovi de o potrivă toate păturile sociale. Boierii ce locuiau în capitala Moldovei fugeau pe la moșiile lor când acestea erau neatinse de epidemie, iar în caz contrar, pe la moșiile rudelor și prietenilor; negustorii și toți oamenii mai cu dare de mână își părăseau casele și pribegeau în Transilvania și Bucovina sau umpleau mănăstirile. Morții erau așa de numeroși că nu se găseau îndestui ciocli ca să-i transporte la cimitirul ce se improvizase afară de oraș și cadavrele rămăneau cu zilele neîngropate. Guvernul era prăpădit, nu știu ce să facă și privea cu groază la pârjolul dimprejur fără a găsi vre-un mijloc cu care l'ar fi putut combate sau

micșoră. Particularii nu se apărau altfel decât lipind prin toate odăile deasupra ușilor fâșii de hârtie pe care erau scrise cuvintele: *Dumnezeu să ne ferească ! Dumnezeu să ne ajute ! Doamne fie-ți milă de noi !* sau altele asemănate. Câtiva își ungeau ușile și ferestrele cu usturoiu. Când, după multe alte persoane însemnate, muri de holeră și Mitropolitul Moldovei spaima ajunse la culme.

O singură casă mai era în Iași unde se adună seara puțină lume, ca să petreacă împreună, să facă partidă de cărți și astfel să mai uite câteva ciasuri calamitatea publică. Acea casă era a lui Grigore Drăghici, primarul orașului sau *Prezidentul Eforiei*, cum se zicea atunci. Eforii, deși cu atribuții restrânse, trebuiau să se ocupe de interesele orașului și prin urmare și de combaterea epidemiilor, dar și aceștia ca și guvernul, disperând de a putea da vreun ajutor, se mărgineau la îngroparea morților și altfel se uitau și ei inactivi la peirea populației, făcând numai rugăciuni prin biserici. În casa lui Grigore Drăghici nu se vedeau decât figuri posomorâte. Căci abia își începeau câțiva partida de *préférence* când, în fiecare seară, se răpezea în salon Cucoana Catinca, soția lui Drăghici, speriată și palidă și strigă în gura mare: «Ați auzit? A murit și «Cuconul Vasilică sau Cucoana Frăsinița Cutăre... mi se spune «că adinioarea s'a îmbolnăvit și biata preoteasa părintelui Dumitru dela Sf. Teodor de alături. Sărmana ! chiar astăzi am «văzut-o sănătoasă la biserică...» Musafirii lăsau să cadă cărțile din mână și plecau la casele lor ca să nu mai audă vești de acestea.

Orașul întreg era ca mort: porțile curților boerești închise ca și dughenele, perdelele lăsate pe toate ferestrele, pe uliți nimeni decât care ori căruțe trase de cai sau de boi și aco-perite cu țoluri, îndreptându-se spre cimitir, numai prin biserici mai vedeai câțiva credincioși care se închinau cu des-nădejde.

Tatăl meu primise la dânsul în gazdă pe nepotul său mai depărtat Mihalache Cerkez ce era prezident tribunalului și pe atunci încă neînsurat. Cerkez nu mai putea stă singur în casa lui; îi era frică; holera îi dădea insomnii și vedenii și ceruse

să șadă cu tatăl meu împreună. Ei dormeau în două odăi vecine, lăsând deschisă ușa de comunicare pentru a-și putea da ajutor unul altuia la caz de trebuință. Într-o noapte tatăl meu dormea adânc când Cerkez îl deșteaptă, scuturându-l:

— Bădiță Costache!

— Ce este?

— M'a apucat holera!

Tatăl meu sare din pat și vede pe tovarășul său palid și tremurând.

«Dar ce simțеști, ai vărsături, ai dureri?

— Nu, vărsături n'am,

«Unde te doare?

— Nu am chiar dureri, însă...

«Dar ce ai, de vorbești de holeră?

— M'a apucat ici și ici, răspunse el, arătând gâtul și pieptul

Bietul Cerkez avusese un vis urât, îi apăruse Holera care îl strângea de gât așa că sărise speriat din pat cu strașnice bătăi de inimă.

Cu încetul tatăl meu îl linișți, încât după vre-o oră sau două Cerkez se culcă din nou și dormi dus până a doua zi târziu.

În vreme ce zilele curgeau încet și trist în capitala Moldovei, la moșia lui Ioniță Străjescu se petrecea bine. Bărbații mergeau ziua la vânat și se întorceau la cină cu torbele încărcate. Cucoanele se plimbau cu trăsura până departe sau pe pe jos pe malul verde al Nistrului.

Noi copiii alergam și ne jucam prin curte și prin imensa grădină care dela casă se urcă lin în terase pe o colină, schimbându-se din grădină cu straturi de flori în parc englezesc, apoi în vie și livadă. Vre-o opt grădinari sub ordinele unui șef întrețineau aceste deosebite specii de grădini, dându-ne și nouă voie să ne închipuim că îi ajutăm la treaba lor cu miclele noastre instrumente copilărești. Ca să petreacă mai bine cu noi, ei ne încredințase că sunt despărțiți în două tabere care-și declarase războiu; se făceau că se pândesc, că-și dau bătălii, că se rănesc, că sunt victorioși când unii când alții, iar noi

ne pasionam grozav pentru aceste lupte închipuite, încât nu mai gândeam la altceva. Ștefan și Nichita, generalii de căpetenii ai celor două tabere, erau în ochii noștri niște eroi, niște Feți frumoși din povește; ne bătea inima când se pregătea vre-o luptă și eram încântați când ni se comunicau în secret planurile de campanie.

Ioniță Străjescu și musafirii lui făceau un haz nespus de pasionarea copiilor și într-o zi se hotărî să ne joace o festă. Pe când vre-o douăzeci de persoane ședeau la masă, deodată unul din meseni, ruda noastră Neculai Bibiri, scoate un plic mare de buzunar pe care zice că l'ar fi primit în momentul când sună clopotul de prânz; îl deschide, scoate o scrisoare, aruncă ochii pe dânsa, apoi speriat o pune răpede în buzunar înapoi. Toți îl întreabă ce este acea hârtie ce avea forma unui act oficial; el refuză întâi să comunice cuprinsul până când în sfârșit, în urma multor insistențe, o citește întâi rusește și apoi românește. Eră o adresă a guvernatorului provinciei care înștiință pe proprietarul moșiei, Dvoreninul Ivan Alexandrovici Străjescu, precum și pe musafirii săi că ar fi aflat prin raporturile poliției secrete că locuitorii din comună, îndemnați de supuși străini, veniți din Moldova, ar fi intrat în stare de războiu unii cu alții; că declarația de războiu, fiind un drept exclusiv al Țarului, ceea ce fac acei străini ar fi un act de răzvrătire care ar fi turburat pacea Imperiului și că s'ar fi luat măsuri ca călcătorii de lege să fie urmăriți, judecați și pedepsiți cel puțin cu exilarea în Siberia.

La auzul acestor cuvinte toți trei copiii începem să plângem cu hohote. Văzându-ne în starea aceasta, o apucă plânsul și pe mama deși de sigur înțelesese că toată istoria această nu putea fi serioasă. Dar ea devenise așa de impresionabilă din cauza lipsei de știri dela Iași, încât la cea mai mică contrarietate o năpădeau lacrimile. Masa fû întreruptă și toți se grămdiră împrejurul nostru ca să ne liniștească. Dar totul e bine când se sfârșește cu bine. În chiar ziua aceea sosî printr'un înadins trimes din Chișinău o scrisoare din Iași în care tatăl meu zicea că e sănătos și că mama nu trebuie să aibe nici o grijă.

Totuş după câteva zile, ea hotărî să se întoarcă acasă. Indelungata despărţire de soţul ei şi grija în care trăia nu-i mai dădeau linişte.

Vara eră pe sfârşite când trecurăm înapoi graniţa la Sculeni, unde cerurăm dela funcţionarul vamal rus să restituie fratelui meu Leon cărţile ilustrate ce sequestrase. Dar vameşul nu-şi aduc à antînte de nimic... nu luase nimic... nu văzuse nimic... nu ştia nimic...

Dela Sculeni ne îndreptarăm spre moşia Trifeştii Vechi, situată la vreo doisprezece kilometri mai spre Nord. Acolo am trăit relativ liniştiţi până ce se iviră şi în satul nostru câteva cazuri de holeră. În toamnă ne întoarserăm deci la Iaşi unde găseai cel puţin un doctor la nevoie. De altfel epidemia scăzuse. Dar familia mea avea încă să treacă prin grele încercări. Cîrînd după reinstalarea noastră în Iaşi se îmbolnăvi fratele meu Nicolae şi după câteva zile muri. Mama a susţinut totdeauna că moartea i-a provenit din cauza neglijenţei dadacei care ar fi dat copilului să înghită medicina externă în locul celei interne şi astfel l'ar fi otrăvit. Dar toţi ceilalţi nu aveau îndoeală că a fost şi la el un caz de holeră.

Puţin timp după Nicolae holera ridică şi pe bunica mea din partea mamei, femeia cea bună, jovială şi totdeauna bine dispusă, întoarsă şi ea de curînd în oraş. Jalea devenea tot mai mare în încercata noastră familie.

Odată cu anul 1848 se stinse şi epidemia în Iaşi. Timpul cu încetul vindecă rănile atîtor familii şi urmă pentru capitala Moldovei ca şi pentru întreaga ţară o epocă în toate privinţele mai fericită.

(Va urmă).

IACOB NEGRUZZI.

O AMINTIRE

Intr'un oraș ciudat copilarisem. Din trei părți înconjurat de întărituri ce ridicau spre cer turnuri și creste albe, aveă în față necunoscutul mării. Hoinărind la țărmuri, dealungul prundului sunător, unde alge se lăsau și scoici și pietricele cu strălucirea nestimatelor, deseori rămâneam cu ochii duși la năvile ce se apropiau. Unele doar cât apăreau în larg; erau poate vedenii de corăbii înecate: aci le zăria și aci se făceau nevăzute. Pânze numeroase băteau ca niște aripi; se împurpurau în asfințite; apoi încet-încet cu toatele pieriau, și numai lumini deslușiam—roșii, galbene, verzi, mișcând, urmărindu-se pe întuneric.

Dintr'acolo pătrunse într'o noapte și un țipăt, al cărui neașteptat răsunset ne țină zile și zile sub înfiorarea lui. Oare, ce fusese? Și ce însemnare să fi avut? Spuneau mulți, că din fundul apelor eșise glasul; alții, că un înger ar fi trecut deasupra orașului, aruncând din trambiță prevestiri ce aveau curând să se îplinească.

Și astfel eră de ajuns un semn, o întâmplare cât de marunta, pentru a se răscoli profețiile; se deșteptau poveștile adormite, în stoluri fantastice lu-

necau prin largul oraşului, care trăia mai mult din trecut, din urmele ce-i lăsase vremea.

Ici-colo stăruiau fântâni vechi de marmură, fără apă, în sculpturi de slove necunoscute; lespezi funerare pe alocuri; porţi şi muri de case ce nu mai erau, cu vre-un smochin deasupra lor. Anume strazi, de cum înaintai, se pierdeau într'o cotire nesfârşită de uliţi, unde noaptea se auziau adesea clarinete şi tobe sunând la olaltă, dar acum în miază-mare stăpâna o linişte adâncă. De oparte şi de alta, numai cafasuri mute, fără pic de mişcare, parcă ar fi rămas impietrite sub o vrajă. Rar câte o poartă îşi prelungia ţipatul deschizându-se şi eşiau femei acoperite în văluri; iar bărbaţi, mai de loc.

Ei îşi ţineau dughenile în alte părţi—mici dugheni ca nişte cutii; şi ce de lucruri înăuntru: mătânii de ambră, ciubucuri lungi, ibricuri, tase de alamă aromate, sticlute cu uleiuri mirositoare, talismanuri; şi toate se grămădiau în jurul unor locaşuri de închinare osebite, cari fuseseră cândva biserici şi purtau încă vechile numiri.

Spre unul din aceste locaşuri colindă mai ales gândurile. Şi parcă ar fi astăzi. De departe îi zăresc cupola, asupra căreia o jumătate-lună de aur străluceşte, şi când ne luăm de-acasă împreună cu alţi băeţi, pe neaşteptate ne găsim în curtea-i largă. E aci o fântână de piatră ca un chioşc şi cu nouă guri, alături doi platani iar la stânga, mai de-oparte, se înalţă minaretul. Sub porticul întins ne jucăm

noi, și numai glasurile și pașii noștri pe dale se aud, că ne speriem noi înșine adesea de răsunetele ce stărnim. În răstimpuri, oprindu-ne, se lămurește falfăitul porumbeilor împrejur — atât e de mare liniștea. Tace fântâna; și horbotele de umbră ale platanilor stau neclintite la soare, până când de pe înaltul minaretului strabate prelung în tot cuprinsul:

„La-illah-illah-Llaaah...”

Atunci o zvoană se pornește. Fântâna își deschide cele nouă guri. Și oameni în fel și fel de straie se ivesc, trec pe sub poartă înlauntru și ingenuchiaza, clatinându-se, lipindu-și fruntea de pământ, și din urmă alții pășesc încet; covoarele de jos înneacă și cel mai ușor sgomot, încât ne uităm nedumeriți: sunt ființi aievea ori o lume de fantome?! Și dupace se retrag — nu știu cum, dar nu mai alergăm, ne strângem palc în tăcere, căutând pe ferești spre locurile de unde plecaseră. În fund, pe o pânză întunecoasă, niște litere mari de argint is trase, la dreapta un amvon de abanos bătut cu fildeș din bolți ale căror umbre mai grele apasă cu apropierea nopții, între două șiruri de coloane, policandre atârna:

— Stălpii ceia, grăește unul, lacramează de sărbători...

— Da, lacramează. Și noaptea se aprind dela sine luminile.

— Vezi, când fu cucerit orașul și ostași pătruseră călări, trei preoți slujiau în altar, și preoții... așa, ca năluci pieriră dinaintea lor; dar noaptea ies și până către zori apoi se roaga...”

Una după alta cresc legende, ne învalue împreună cu taina inserării. La un timp, însă, deodată ne întorceam capetele: de colo vine iar cunoscuta arătare; se furișează pe ușa minaretului—așteptăm noi câtva, și iată-l sus, cu o mână la ureche și ochii spre cer:

„La-illah-illah-Llaaah...”

Cântecul acesta, dar mai ales omul... Cine eră? De unde venise? Il credeam un vrăjitor. Și de câte ori nu-l visasem: în turban verde, obrazul brun și bărbos, giubeaua de zăpada atârând pe trupu-i lung; ba încă ținând în mână stângă un ghioc enorm și în dreapta un satâr, cum văzusem eu pe alți cântăreți de seama lui. Erau nopți apoi, când pe terasa rotundă a minaretului se aprindeau candelă în multe culori și din cununa de lumini apărea el, desprins oarecum de lume, în vecinătatea stelelor:

„La-illah-illah-Llaaah...”

Și repetă de mai multeori cuvintele, sfârșind prin câteva note ce întârziu lungi pe sus și al căror fior și azi îl simt: „Ia-huuu... Ia-huuu...”

Aproape de moscheie izbucni odată un foc. De unde și cum se ivise în puterea nopții, cine putea să știe?! Văzduhul se înroși tot, răsfrângând văpăile, cari — lucru de minune, săriau peste unele zidiri, ocolindu-le, pe când altele din preajmă se mistuiau cu vuete. Doar târziu, prin vulvoarea mai potolită, se văzură niște porumbei de aur; unde se puneau porumbeii, focul nu se atingeă. Și sburară

ei și se rotiră de câteva ori, așezându-se pe cupola ce purtase odată crucea. Minaretul singur luă foc: întâi vârful de tuciu și pe urmă și scara din lăuntru. Și ardeă ca o torță uriașă. Atunci, înaintea lumii îngrozite, unde se arăta sus, în locul obicinuit, omul cu turban! Și cât glas avea, căta încredere și tărie, toate le puse într'o chemare ce-i fuse și ruptă pe buze:

„La-illah...”

Atat. Și nu-l mai deosebirăm. Se pierdă între flăcări, și pierdut a rămas — și el și cântecul său.

M. BEZA.

IN MEMORIAM

*Nu știu în care seară pe tainica alee,
— O 'ncondeiase toamna cu-amurgul ei subtil,
Sub fagi pășind alături de umbra lui Virgil,
Am întâlnit un înger cu gene de femeie,*

*Am întâlnit un înger cu ochii de copil. —
Mi-a spus : «Sunt Amintirea» și eu strigai : «O zee,
«Zadarnic vrea poetul din suflet să te iee,
«Prin visul neființei îl urmărești tiptil.*

*«Ca Heruvimii legii ai aripi de lumină,
«Și ești de-o frumusețe atâta de deplină
«Că re'nviezi trecutul și fremătarea lirii.»*

*Tăcusem... și, când noaptea prin codrul secular
Ne'nvăluie cu pace și cu argint stelar,
Ajuns-am fără veste la casa amintirii.*

Paris, 1913.

ION PILLAT

RĂSARE SOARELE!

Poem dramatic de MIHAIL NEGRU

EMIL
CAMIL
LAURA

MAGDA
UN GRĂDINAR
O SERVITOARE

Intreaga acțiune se petrece într-o singură noapte, dela miezul nopții, până 'n zori, când soarele se vede răsărind.

Intr'un parc bogat, vast; în fund, în dreapta, se zărește fațada albă a unui castel; poartă mare, largă 'n mijloc, în planul al doilea; colț de lac spre stânga; flori.

Noapte clară de vară; stele; luna plină.

În timpul acțiunii, lumina se schimbă pe nesimțite.

SCENA I

(În apropiere se aude bătând rar miezul nopții; târâit ușor de greer în noaptea clară; notele cristaline ale unei privighietori răsună undeva pe aproape).

EMIL și CAMIL.

EMIL (privind spre cerul plin de stele)

Lună călătoare
pe cărări senine,
sufletul mă doare
când privesc la tine!

Ce dureri te poartă
printre negre ramuri,
peste firea moartă,
strălucind în geamuri?..

Recea ta lumină
de mi-ar putea spune
când are să vină
dulcea mea minune!

Raza ta curată,
raza ta cea sfântă
către care cată
inima mea 'nfrântă,

cum n'o află 'n drum?
Cum nu-i spune 'n șoapte
c'o aștept și-acum
plângând zi și noapte?

Tremură-mi sub pleoape
lacrimi stăpânite:
gânduri fericite
îmi spun că-i pe-aproape.

Și-i plin de lumină
parcul solitar
însă în zadar
o aștept să-mi vină...

Și adânc mă doare
sufletul din mine,
când privesc spre tine,
lună călătoare!...

CAMIL (apropiindu-se)

O altă noapte care trece!...

EMIL :

Și-o altă zi devine eri!
Eu tot aștept și plâng... Bătrâne, de ce adâncile dureri
ce dorm în inimile noastre 'și-nalță mai puternic glasul
sfâșietor de trist, în ceasul
când stelele de-argint, departe, se sting și se aprind într'una
și când deasupra firii moarte își cerne razele ei luna?

CAMIL :

În pacea plină de mister,
în tremurări de raze-albastre,
aleargă sufletele noastre,
între pământ și între cer.

Pierind ce-i pământesc în noi
ne ridicăm în alte sfere
însă pământul ce ne cere
ne-aduce repede 'napoi...

Și-atuncea, bieți nebuni, oftând,
privim senina depărtare
spre care tristul nostru gând
își cată pururea cărare...

EMIL :

Ascultă cum singurătatea se umple de-armonii profunde...
Iar praful violet al lunii, plouând asupră-ne, ascunde
umilitoarea comedie
a unei vieți trăite 'n silă, făcând din ea o feerie...

CAMIL :

E umbră și lumină viața noastră!
Când noaptea-i mai adâncă,—o rază-albastră
străbate înălțimea și pătrunde
sub ochii noștri minunați; căci unde
își are întunerecul izvorul
stă soarele, în veci biruitorul!

EMIL :

E întunec și-amăgire, viața noastră, o! bătrâne!
Când îi arunci în lături masca vezi, îngrozit, că nu rămâne
decât povara.....

CAMIL :

Prințul meu,
în cărțile străvechi citit-am eu
că-i o greșală mare când se spune
că viața noastră-aci e o povară...

Privind ades cum soarele apune
îți pare azi că viața ta i-amară,
dar, vei vedeă odată răsăritul !

EMIL :

Îmi cânti mereu acelaș cântec! Ce-mi pasă mie de cititul
hărtoagelor bătrâne 'n care, pe foi de vreme înegrite
stau scrise lucruri ne'nțelese ce ție-ți par vorbe sfințite!

CAMIL :

În adevăr, e sfânt ce-i scris în ele;
căci toți acei cari-au citit în stele
și-au răscolit cu mintea 'ntreaga fire
au scris în ele un cuvânt: *iubire!*

EMIL :

Zadarnic cat să cred ce-i scris în ele
de toți acei cari-au citit în stele;
îmi pare un mormânt întreaga fire
și plâng neimplinita mea iubire.....

(amândoi pornesc apoi, gânditori, pe alee).

CAMIL :

În adevăr, copilul meu, e dureros ceeace văd. Și biata-mi
inimă se rupe văzând nefericirea ta; căci n'am vreun chip de
mângâiere. Ai face totuși bine, cred, să 'ncerci să-ți înfrânezi
durerea și lacrimile tale calde vărsate pentru o arătare.....
Eu cred că nu-i departe clipa când Ea îți va ieși în cale... Îți
va ieși curând în cale; ți se va arăta întreagă..

EMIL :

Oh! ce balsam îmi verși pe rană! Ce bine-mi faci vorbindu-mi astfel! Ea va veni, nu e așa?

CAMIL :

Desigur! Va veni curând. Căci tinerețea care arde în tine ți-o va scoate 'n cale pe ea sau pe o alta care îți va părea că e chiar ea...

EMIL :

O! nu!... Ea una e pe lume, și-i fără seamăn. Viața mea i-am închinat-o ei, întreagă!...

CAMIL :

...Și tuturor acelor cari vor fi ca ea, copilul meu. Tu n'ai putut să 'nchini nimica, și nimănui. Ci viața cere ca numai ei să i te 'nchini și s'o trăiești.

La vârsta ta însă e lesne să plângi pentru-o prințesă blondă a cărei urmă ai pierdut-o și care n'are 'n lume seamă în...

EMIL :

O chiem cu dor și desnădejde, în pacea nopții cași ziua. Ades pe sălile tăcute, pe 'ntunecate coridoare, pășesc trezind cu pasul meu suflarea unei lumi apuse; se 'naltă în urma mea o larmă îndepărtată și confuză, — ecoul — care 'ncet se pierde sub bolta tristă, prin unghere. O ușe mi s'arată 'n față și stau privind-o în tăcere: Ea poate că m'așteaptă acolo, ca o frumoasă din poveste, dormind un somn adânc de vraje. Dar nu e; încăperea largă cuprinde-un lung șir de războinici, — strămoșii-mi — cari în zale grele visează luptele trecute... De câte ori n'am plâns cu dânsii și n'am dorit să stau într'una în rândul lor, mut pe vecie, purtând pe ochii mei o cască și-o lance neagră 'n mâna dreaptă!

Iar noaptea, când foșnește frunza și sgomotul vieții moare, de căteori n'am așteptat-o să-mi iasă 'n cale pe-o cărare, cum o aștept și 'n clipa-aceasta!

CAMIL :

Da, prințul meu, are să vină, și mai curând decât crezi, poate... De-aceea stau la îndoială... Ar fi mai bine ca această neîmplinită așteptare să dăinuiască toată viața...

EMIL (cu mirare):

Tu singur mă cunoști pe lume și mă iubești, așa-i bătrâne ?

CAMIL :

Desigur, prințul meu ; deaceea gândesc c'ar fi mai bine dacă întreaga viață-ai putea plânge durerea ta de astă seară, dac'ai purta mereu în suflet această suferință-adâncă...

EMIL :

Ce rost au vorbele acestea, pe care nu le pot pricepe ?

CAMIL :

... Și să te doară totdeauna și dorul tău să n'aibă margini. Să ai ce plânge toată viața.

EMIL :

Dar, Doamne, nu știu de-aud bine... Ce jalnică urare'mi face Camil, bătrânul, înțeleptul, care a fost tatălui meu sfetnic și care m'a ținut în brațe ! Desigur că ți-ai pierdut mintea, bătrâne, dacă'mi vorbești astfel.

CAMIL :

O, prințul meu, mă iartă ! In noaptea-aceasta clară, Camil, bătrânul sfetnic ce te-a ținut în brațe când nu puteai să umbli, Camil prea-înțeleptul e-un biet nebun, sărmanul...

Frumoasa ta prințesă, senina-ți arătare, îți va ieși în cale... Ai s'o 'ntâlnești... e sigur... Căci nu se poate altfel... Și fiindcă nu se poate, eu îți doresc din suflet s'o vezi chiar astăseară...

Dar te conjur, copile, pe tâmpilele-mi albite, până când n'ai văzut-o, ridică-ți spre cer ochii. Alege-ți sus o stea. Privește-o lung, privește-o ca s'o cunoști și mâine, și când nu va fi sus, s'o vezi și când sunt nouri și ziua când e soare... Alege-ți sus o stea, și fii în toată viața îndrăgostit de ea.

E lună. Mii de stele, pe bolta nesfârșită, clipește de un șir de veacuri ; lumina lor de taină se cerne peste lume și tremură pe lacuri... Suspină tainic vântul mișcând frunzișul negru, și doarme 'ntreg pământul...

Sunt trist. Privind la stele, îmi amintesc cu jale de dorurile mele. Au fost la număr multe, și se 'mpliniră toate... Știi tu acum, copile, în ce pustietate plutește viața mea ? Știi tu că'n viața mea n'am astăzi nici-o stea ?

Dar întristatul tu ești, iar eu mângâetorul! Să-ți spun, de vrei, mai bine, o amintire vechie, c'altfel mă 'neacă plânsul... Și nu se cade-a plânge ci cel mult să surădem cu inima cernită când visul e mai dulce și jalea mai adâncă.

De mult, trăia pe-aici pe-aproape
un tânăr. Viața lui întreagă
a fost ca pasărea pribeagă:
părea că lumea nu-l încapă
nici pe pământ și nici pe ape.
Și-avea în tot ceasul câte-o dragă
pe care nu sta s'o aleagă...
Nesățios, vrând să nu scape
din viața dată nici-o clipă,
fii-amarul cel mai schimbător,
și fii, astfel, al tuturor.
Dar după-o vreme de risipă
el nu mai avu nici un dor
și-atunci, plângând, el zise: «Mor».
Căci eu și tu zicem tot: «mor»
când nu mai avem niciun dor.

II.

Acesta însă-avea un frate,
cu ochiul blând, cu glasul 'ncet
și cu simțire de poet...
Visând, în nopțile 'nstelate,
în versuri dulci și fermecate
el îmbracă într'un sonet
un dulce și nebun secret:
In calda lui pustietate
chiema cu dor pe o femeie
cioplită 'n marmora ce stă
pe-o singuratică alee...
Acum, când stelele scântee,
de-ai merge, ți l-aș arăta
cum chiamă pe 'mpietrita-i fee,
Și-o va chiamă nebunu 'n veci
sărutând umerii ei reci!

EMIL :

Desigur, înțeleg acum... tu crezi că poate-ar fi mai bine
ca ea să-mi stea mereu departe.

CAMIL :

Cât mai departe, prințul meu !

EMIL :

Să n'o mai văd în toată viața... și nici să nu știu de mine !

CAMIL :

Nici să nu știe, dragul meu ! O suferință fericită ar da mereu vieții tale un farmec negrăit de dulce... Adesea te-ai opri în cale și ai oftă, de întristare, gândindu-te la ea, firește... Ai suferi, dar suferința aceasta 'nalță, prințul meu, și purifică totdeauna.

Ea pune'n sufletele noastre speranțe ce trăiesc mereu și vi-suri care nu mai mor... Dar, nu e dată tuturor ! Alege-ți, prințul meu, o stea !

EMIL :

E uimitor, în adevăr... E vârsta ta care te face să spui prostii, bătrânule ? Tu ai trăit în altă vreme. Dar când ai fost ca mine oare n'ai judecat cum judec eu ? Și n'ai fost trist, ca mine-acum ?

CAMIL :

E drept, am fost de mult ca tine... și nu știam pe-atunci ce dulce e poezia așteptării, a așteptării nesfârșite și niciodată împlinite. Ce 'nfrorări pune ea 'n inimi, și ochii cum ni-i u-mezește !... În calmul sfânt al înserării trezește'n noi o lume dulce, o lume tainică și albă, o lume bună luminată de-o stea, care e o speranță, speranța-atât de mângâiată, viață-a sufle-tului nostru, neîmplinită niciodată !

EMIL : (ridicându-se cu un gest de mulțumire) :

Vorbești frumos, dar ne'nțeles... Ești filosof... Te rog mă iartă că te 'nterup, dar vreau să știu ce 'nsemnătate poate s'aibă pumnalul în filosofie ?

CAMIL :

O întrebare... curioasă.

EMIL :

În adevăr, pare ciudată... Dar n'ai putea să-mi vorbești oare frumos cum vorbeai adineauri, de trecerea 'ntr'o altă lume?... Tu, care știi atâtea lucruri, și zugrăvești așa de bine simți-rile și rostul vieții, spune-mi ce 'nsemnătate are o lamă de oțel ca asta (— se joacă cu pumnalul) în poezia așteptării, a aștep-tării ne'mplinite ?..

CAMIL : (după ce l-a privit îndelung)

Cum clocotește viața 'n tine ! Ce nepătrunsă ești, Natură ! Mai tare decât Visu i Viața, și merge-alături cu Moartea, cu sora bună a iubirii !

O, fire, veșnic nepătrunsă și pururea biruitoare, mă prosternez în fața ta !..

Când mai adâncă-i într'un suflet dorința vieții și a iubirii, tu îi aduci în față moartea și-astfel îl legi cu veșnicia ! Prin moarte, tu ne chiemi la viață. Și pe pământu 'n care astăzi ne dorm părinții, și bunicii, tu ne aduni în nopți cu lună sau sub un soare arzător și pui în inimile noastre nevoia de a iubi... O, Doamne, ca glas din trâmbițe de-aramă așa răsună de puternic în inimile noastre dorul de dragoste, și ne supunem. Ei au visat odinioară și au murit ; noi visăm astăzi...

(În vremea aceasta Emil, cu brațele încrucișate, stă rezemat de un pom, plângând. Trilul privighetoarei se aude din nou).

Dar ce faci tu ? Tu plângi, copile ? Ei bine, plângi, căci ai dreptate !

E lună. Noaptea-i diafană. Pământu'n dragoste i cu luna ; ard mii de stele sus în cer iar vraja lor îndepărtată te umple de-o durere-adâncă și îți cutremură ființa. Se 'nalță gândul tău la ele ; și greu te apasă acum vestmântul de tină ce-ți fu dat în viață. Dar el i-al tău și-l porți cu tine. Cuprinsul larg plin de lumină e-un cadru 'n care nu se poate să nu te simți plin de iubire. Da, plângi, căci nu se poate altfel. Și chiamă pe frumoasa fată care 'ntr'o noapte ca aceasta s'a arătat privirii tale numai o clipă și pe urmă a dispărut în întuneric...

O vei găsi, căci ești prea tânăr. Și ochii tăi o cată astăzi, dup'o'ndelungă așteptare, pentru întâia oară'n viață. Iar firea izbucnind în tine, te arde focul mare-al vieții ce nu știe de 'mpotrivire... O ! plângi, căci lacrimile tale și suferința ta adâncă, sunt-amândouă o cântare turburătoare și eternă, — un imn de slavă cântat Vieții...

EMIL (Tot plângând) :

Ah ! ce să fac, bătrânul meu ! Imi arde inima doar gândul că s'ar putea să nu mai vină... Tu n'ai văzut-o, n'ai văzut-o...

CAMIL :

Știu însă că eră frumoasă... Și dulce, ca o arătare venind din lumile de basme în care înflorește visul...

EMIL :

Înaltă, palidă și tristă, cu ochii strălucind de lacrimi, venind par'că din altă lume și atingând abia pământul, așa a răsărit, odată... Eram la geam; și stam să plâng: voiam să plâng cu desnădejde, fără să știu de ce anume... când—am văzut-o pe alea!

Ah! inima mi-a bătut iute, apoi deodată-a stat pe loc... O mai văzusem nopți de-arândul, în vis, în nopțile cu lună, când razele de-argint sfioase se strecurau prin largi ferestre ovale și întunecate și 'mi luminau o clipă viața...

Acum, stam ca nebun la geam... Stam, galben ca un mort, la geam, și așteptam... Dar nu știu că sunt acolo... Și-o așteptam de-atâta vreme!

Cu ochii mari, cu glasul stins, am vrut să strig, să mă audă... Dar am tăcut, nu știu de ce... și nu știa că sunt acolo... Ea își plimbă o clipă ochii pe aleele de umbră pline, apoi pășind încet, ca'n vis, a rupt un trandafir de ceară, și foile-au căzut pe jos.

Iar când făcu un pas spre poartă—spre poarta-aceasta ruginită—sărmana-mi inimă s'a strâns și-atunci mi-am zis c'am și murit.

Vârtej nebun, apoi, pe scări am alergat, să mă arăt, să-i întind mâna și să plâng și'n genunchiându-i la picioare să-i cer să-mi fie 'n veci stăpână...

Vârtej am alergat pe scări, căci ea făcând un pas spre poartă—spre poarta-aceasta ruginită—am stat o clipă 'ncremenit și-am zis atunci c'am și murit.

Eră târziu, însă: pierise. Iar pieptul meu sta să se spargă, căci inima'mi bătea nebună, cum bate repede din aripi un porumbel când îl ajunge o mână care vrea să-l prindă.

CAMIL :

Pierise dulcea nălucire!

EMIL :

O, nu, n'a fost o nălucire a vieții mele'ndurerate... Eu am văzut-o, am văzut-o! Înaltă, palidă și tristă, cu ochii strălucind de lacrimi, venind par'că din altă lume și atingând, abia, pământul... Dar nu știa că sunt acolo... Și-a rupt un trandafir de ceară, și foile-au căzut pe jos... le-am adunat, și le păstrez. Dar ea s'a dus, și-am spus, departe...

De unde venea? Și cine era
această-arătare senină?

Plângea parcul trist și 'ncet se 'nseră
și noaptea pe-ascuns sta să vină,
când dulce clipea luceafăru'n cer
și blând lumina în fereastră
cernând printre gratii bătrâne de fer
eterna lui vraje albastră...

În hohot voiam să plâng și să gem
— și n'aveam o pricină-anume:
în mine 'ncolțeau un vis și un blestem
durerile toate din lume,
când, ea se ivi aci pe cărare
cu pasul ușor, și, tăcută,
privi împrejur și rupse o floare
apoi se făcu nevăzută!..

O! cum n'a știut că eu o aștept
că ea-i viața viselor mele?
Răspunde-mi, dece, bătrân înțelept,
tu care citit ai în stele?

De unde venea?.. Și cine era
această-arătare senină?
Și mâine, în ceasul când iar s'o 'nsera
o, spune-mi, iar are să vină?

CAMIL :

Ascultă, prințul meu, nu plânge... Ea va veni curând, te-asi-
gur... Căci nu-i o statuă de piatră ce stă tăcută 'ntr'o alee...

EMIL :

... A rupt un trandafir de ceară și foile-au căzut pe jos...
le-am adunat și le păstrez...

CAMIL :

Da, va veni ; nu-i printre stele !

EMIL (spune versurile dela început):

Lună călătoare

(după care)

CAMIL :

Prințul meu,
din cărți bătrâne învățat-am eu
că face o greșală cel ce spune
că viața noastră-aci e o povară.

Tu-ai privit cum soarele apune
și acum viața ta îți pare-amară;
dar vei vedea odată răsăritul!

(apoi, în vreme cu Emil).

Și-i adevărul sfânt ce-i scris în ele
căci toți acei cari au citit în stele
și-au cercetat cu mintea 'ntreaga fire
au scris în ele un cuvânt: iubire!

EMIL :

Zadarnic cat să cred ce-i scris în ele
de toți acei cari-au citit în stele;
îmi pare un mormânt întreaga fire
și plâng neîmplinita mea iubire.

MIHAIL NEGRU.

ȘCOALA NORMALĂ

CUM ESTE ȘI CUM TREBUE SĂ FIE

V. UMILIRILE FIZICE.

11. Gândiți-vă acum un tânăr pe drum să ajungă la *personalitate*: În ce piele vi-l închipuiți îmbrăcat? Galben-verzuiu sau roșu de sângeros? Cu ochii blegi sau scilipitori de înțelegere? Cu sfiala în fibre sau cu o cuviincioasă, dar increzută privire și cu acele liniștitoare clipiri discrete de pleoape, care par'că spun că „a înțeles” fără multe lămuriri? Un tânăr aplecat, umilit, ori unul cu mișcări din care conchizi îndată că a crescut în siguranță, belșug și *libertate*? Mai încape vorbă!

S'a spus însă de multe ori că școala normală nu trebuie să fie „luxoasă”. A spus-o în ancheta mea și d-l I. Roman, relativ la școala „Societății”. Fără îndoială, să nu fie. Dar *nici departe de cerințele igienei moderne, de toate cerințele ei, nu trebuie să rămâie*. Iar igiena modernă poate fi, adică poate *parea*, și luxoasă, deși se orientează numai după scopurile practice și bine văzute ale vieții. Igiena nu trebuie să se propună numai, ea trebuie să se vadă și să se simtă din toate părțile, în școala normală și în clienții ei. Iar dacă zidurile ei îngrijite și mobila aleasă, tablourile și grădina vor trezi vr'un „gust” pentru viitor, el va rămâne

(1) Din studiul meu „Școala normală cum este și cum trebuie să fie”, întrerupt în numărul din Iulie 1911 al „Convorbirilor literare”, erau scrise atunci și capitolele V și VI: *Umilirile fizice și Umilirile morale*.

Voind să termin această scriere le tipăresc fără modificări, deși cred că în privința educației fizice lucrurile s'au îmbunătățit.

de sigur în marginile modestelor mijloace ale învățătorimii. „Luxul” școlii normale nu-i de temut.

Dar este lux? Se aude mai des contrarul: Normaliștii au suferit *uneori* de lipsuri care le-au lăsat amintiri foarte neplăcute.

Amintirile elevilor, ale oricărui fel de elevi, din orice fel de școală, ar trebui să constate *totdeauna* cu ce iubire au fost ei ocoliți și cu ce înțelepciune au fost conduși, când nici nu-și dădeau seamă de aceasta, când erau „copiii” școlii.

Amintirile normaliştilor noștri *nu* sunt *totdeauna* de acest fel.

Și vina nu-i a ministerului care a organizat și a dat oamenilor așezați în organizație misiunea să producă viață.

Chestiunea este atât de practică și evidentă încât nu-i nevoie de-a face vorbă multă despre ea. Probele spun tot (1).

Iar probele vorbesc pe ici, pe colea, de oarecare umiliri.

12. Deoarece aici nu-i vorba de-a „denunța” — în această privință ministerul a știut și trebuie să știe totdeauna mai mult, mult mai mult decât spun dascălii —, ci numai de-a arăta *ce condiții pot stânjeni și ce împrejurări pot ajuta dezvoltarea personalităților*, voiui suprima orice nume de care se spune ceva rău: rămăie, căci ajunge, fapta, dar voiui păstra toate numele despre care se zice ceva bun, pentru că se vede că și recunoștința învățătorilor este vie, nu numai aversiunea lor.

Iată deci micile „monografii” care se pot compune din ancheta mea despre unele școli normale, care se numesc aici I, II, III, IV, V și VI.

I.

1. Edificiul destul de igienic, hrană bună și îndestulătoare.

2. Igiena edificiului m'a satisfăcut.

(1) Pentru a ști exact ce amintiri au dus normaliştii în viață m'am adresat, cu aceeași scrisoare, la vre-o sută de învățători, *toți definitiv și înaintați pe loc* în cele din urmă examene. M'am adresat dar unor oameni care au dat toate dovezile cerute astăzi de autorități că sunt frunțași ai breslei lor, că sunt în stare să aprecieze exact greutatea unei păreri și că pot distinge — cum îi rugam anume — între amintire exactă și amintire vagă. Am primit vre-o *patruzeci* de răspunsuri, din care voiui cită și bine și rău, pe care le voiui aprecia — cu toate acestea — foarte rezervat, deoarece știu că subiectivitatea sentimentelor tot mai colorează obiectele oricât de mult „trecute” ar fi vremile și pașaniile.

Hrana și ocupațiunile lăsau de dorit. Măncarea era de multe ori preparată în așa fel, că trebuia să *mănânci*, numai să nu fii pusă în mijlocul sufragerei, la masa verde.

3. În ceea ce privește igiena edificiului am fost totdeauna mulțumită, întru cât localul este construit într-o poziție aleasă, din material bun, spațios și încăpător.

Hrana de multe ori gătită pe sponci, nu se ajungea la clasa I, deoarece regula era să se servească dela cursul superior spre cel inferior. Aveam însă totdeauna 2 feluri; dar laptele de dimineață, din pricina multei ape, era nesuferit, cel puțin eu nu-l mâncam nici odată, deși îmi place laptele.

II.

Igiena edificiului m'a satisfăcut.
Hrana m'a satisfăcut.

III.

1. Igiena dormitoarelor, în București, pe timpul iernei, lăsa de dorit: era un frig siberian. *Santinela*, însărcinată cu introducerea combustibilului în sobe, adormia în vre-un loc mai cald; cei ce se culcau, adormiau de cu seară și când se deșteptau foc, nimic; frig, prea mult.

Hrana era suficientă.

2. Igiena edificiului și a hranei bună.

3. Igiena edificiului și a hranei m'a satisfăcut.

4. Localul propriu, clasele, salele de meditație, dormitoarele și sufrageriile bine aranjate. Toate bine îngrijite.

Hrana nu tocmai suficientă și ca calitate lăsa mult de dorit. Apoi ce era mai bun lua clasa V-a, apoi clasa IV-a și a III-a; clasa II-a și a I-a rămășițele, care numai a mâncare nu semănau. Ei nici odată nu ziceau „mulțumesc“.

5. Localul școlii supt raportul igienic nu lasă nimic de dorit. Salile de studiu, de meditațiuni, dormitoarele, salile de mâncare sunt destul de spațioase, cu lumină multă.

În privința hranei, timpul cât am învățat la acea școală îl împart în două perioade. Prima constă în cei trei ani dela început în care am dus-o bine; iar a doua în ultimii doi ani în care am fost nemulțumit de multe ori, atât eu cât și colegii, și în privința calității, și a cantității.

6. Localul e foarte încăpător și prevăzut cu tot ce trebuie: Nu e însă sănătos. E așezat — de altfel într-o poziție frumoasă — pe un teren igrasios: în primii 2—3 ani dușumelele salilor de clasă au putrezit complet. Venind d-l Sturza în inspecție — pe atunci ministru — a fotografiat salele de clasă pline de bureți, ca să ducă dovadă la București de cele ce văzuse; și însu-mi (care-l urmăream pe furiș) l-am auzit exprimându-se: „Ar trebui ca aici (într-o mică piață din mijlocul clădirilor) să înălțăm o spânzurătoare și să punem în ea

pe arhitect". Când eram în școală, ea purta ponos că dă un mare contingent de tuberculoși. Din *clasa mea* au murit de această boală, din vre-o 55, câți eram în școală, *4 din cei mai voinici* (unul venise însă dela Craiova, chiar în acel an, în cl. IV), iar *după școală încă 4*, din care 2 ieșiseră bolnavi din școală. Explicația obișnuită era: igrasia și curenții puternici pe coridoarele prea lungi.

De cele mai multe ori, ca elevi, eram nemulțumiți de mâncare: dar, am observat pe urmă, *nu toldeaua cu dreptate*. Un mijloc de *împăcare* era: Elevii de cl. V însoțiau pe rând, cu săptămâna, pe econom, la târgueală!

IV.

1. Igiena edificiului m'a satisfăcut în totul.

Hrana nu m'a satisfăcut *de loc*, nu numai pe mine, ci pe *toți* elevii școlii; din această cauză s'au ivit *anchete*; ba răul s'a întins atâta de departe încât băieții nu numai că *au refuzat mâncarea*, dar *într-o noapte au comis chiar fapte brutale, bătând pe bucătar*, care făcea și pe intendentul școlii. Răul s'a întins, nu având drept cauză insuficiența cantității, — după cum se întâmplă adeseori pela mai multe internate, — ci din cauza *calității*.

2. N'a fost satisfăcătoare igiena hranei și a edificiului fiind local închiriat, căci nu era local propriu.

3. Am avut parte de un local vechiu și neîncăpător. Dormitorul în altă parte, cu lămpi defectuoase, *ce adesea ne umpleau pieptul de fum și funingine*.

Hrana, sub primul director pe care l-am apucat, adeseori *infectă*. Făcea acest director economie până și la cositoritul cazanelor, din care cauza unui coleg, care a răcâit cazanul de fasole prăjită, i s'a tras și moartea. Abia și-a regulat drepturile la pensie... În urma inspecției nocturne, când s'au găsit *câte doi elevi culcați într'un pat spre a înlocui căldura artificială cu cea naturală*.

4. Localul școlii normale nu era propriu, deci, din punct de vedere igienic, nesatisfăcător.

La prepararea hranei se puneă prea puțină grijă și se făcea în condițiuni cu *totul* neigienice.

5. Am absolvit cursurile școlii normale de învățători... când această școală nu avea încă local propriu. Casele închiriate erau neigienice și neîncăpătoare.

Supt vechea direcție hrana era insuficientă și nesănătoasă, din cauza nepăsării servitorilor și *neatențiunii* celor în drept de a face control. *A trebuit să moară un elev* intoxicat cu oxidul de cupru din mâncarea gătită în cazane coclite, pentruca să se înlocuească directorul. Acum hrana era lumească, ba de multe ori chiar după plăcerile elevilor.

6. Nu m'a satisfăcut de loc igiena edificiului și iată de ce: a) În timpul când am făcut cursurile dela 95—901, școala era într-o clădire închiriată ce nu corespundea câtuși de puțin condițiilor unei școli igienice. Clasele neîncăpătoare. Ele serviau și ca loc de meditație. Aerul devenia infect. *Pe jos se spăla de Paști ori Crăciun*;

peretii se văruiau de vacanța mare. Praful, când ieșia profesorul — căci când intră îl ștergeam cu batista — era de 1 mm. *Dormitoarele* friguroase, *toată noaptea nu ne încălziam de loc*, mulți căpătam *junghiuri*. Eu m'am ales cu o *bronchiță* ale cărei urme le-am avut mult după absolvire.

Nu m'a satisfăcut de loc hrana. Hrana era bună și suficientă, când se auzia de vre-o inspecție, încolo ca vai de lume. *Laptele* dimineata era *numai apă*, căci din el mâncau servitorii, toți servitorii directorului și cantitatea luată se înlocuia cu apă. Hrana cea mai proastă ce ni s'a dat a fost *pește sărat* — *aproape imputit* — *cu oțet* și *praz* fiert cu untdelemn și făină. *Nici pâine nu se dă de ajuns*. Uneori se da de bun pilaf cu orez și carne de vacă *în care însă — mi-aduc aminte — găsim de toate*; și șorțul madamei l-am găsit odată, ceea ce ne-a tăiat pofta de a mai mânca pentru vre-o două săptămâni. Se vede că madama pusese șorțul pe cazan, când fierbea și din nebagare de seamă a căzut la fund. Cei din urmă, pescuind bucăți, l'au găsit. Vă închipuiți ce haz pentru ceice mâncaseră, ce gust pentru ceice mâncau!

V.

1. În timpul când învățam eu școala era instalată într'un local cu chirie, impropriu pentru această destinațiune, încât, din această cauză, igiena edificiului lăsa foarte mult de dorit; aceea a hranei și a ocupațiunilor era satisfăcătoare.

2. Localul de școală era o casă particulară pe atunci. Relativ era igienic.

Măncarea era *bunișoară*, dar *puțină*. Câte un *sfert de pâine* și acela *mic de tot* la fiecare masă. Până să ne aducă mâncarea, unii din noi mâncam sfertul de pâine gol. Numai câte o bucatică mică de carne în fiecare fel de mâncare. Era bine că nu mâncam post decât în prima săptămână din postul Paștelui.

3. Localul de școală pe atunci era local închiriat pentru școală. Ca pozițiune satisfăcea întru câțva cerințele igienice, înconjurat fiind de *vii și plantație*; ca local însă lăsa mult de dorit. Salele de clasă erau *joase și mici* comparativ cu numărul elevilor. Dormitorul compus dintr'un salon mare și alte 4 camere mai mici, era iar pe departe de a corespunde condițiunilor igienice; căci salonul era prea mare și friguros pentru iarnă, iar camerele dimpotrivă.

Hrana era mulțumitoare ca calitate și cantitate, mai ales în ultimii 2 ani, căci *la început* ni se da cam insuficientă, sculându-ne *mai mult flămânzi dela masă*.

VI.

1. Pe la 1880, când am învățat la școala normală, nu se prea ținea seamă de igienă.

Localul era mic și nesuficient față cu numărul elevilor; iar salele de clasă fuseseră *chilii* ale călugărilor. Curățenia, focul și alte *servicii* în curtea școalei erau *făcute de elevi*.

Hrana era bună, fiindcă era controlată des.

2. P'atunci școala posedă un local vechiu, care mai în urmă s'a dărămat, sălile de clasă erau mici, *slab iluminate* și pline de *umezeală*; sala de mâncare într'un subsol în aceleași condițiuni; iar dormitorul într'o mansardă de scânduri, în care nu puteai suporta frigul iarna și căldura și insectele vara.

Cu hrana nu stam mai bine: inferioară ca calitate și de multe ori rău pregătită și *insuficientă*.

3. Cu toate că nici odată — ca normalist — n'am avut să mă plâng de sănătate, totuși pot să afirm că igiena edificiului vechiu, *intu-necos, neîncăpător*, etc., nu era din cele satisfăcătoare.

Hrana: „Prea din economie“.

4. Trei ani am stat în vechiul local, care numai igienic nu era. Din el m'am ales cu *reumatism* și migrenă. Restul de 2 ani l-am petrecut în noul local, pe care-l găsesc cât se poate de igienic.

Ca hrană, am suferit mult, atât din cauza cantității (insuficiente), cât și din cauza calității (mai ales). Era și natural, când aveam un servitor ridicat la rangul de econom. O glumă a unui coleg, cu ocaziunea unei colecte pentru bucătarul școlii: „Dați, colegi, cât voiți că X ne gătească într'o zi fasole cu carne și în alta fără carne“, cuprinde, în mod spiritual, aproape *menu-ul zilnic* al nostru.

Iată cam ce sunt școlile normale în amintirea foștilor lor „copii“: prilejuri în care au fost — din fericire, nu totdeauna, nici consecvent, nici în toate — izbiți în tot ce omul are mai de preț, în sănătate!

Firește, nimeni nu va cere ca de ex.: ouăle, laptele și carnea să fie atât de boierește cântărite, încât plusul de albumină neîntrebuințată să producă în elevi nervosități; dar la kaloriile necesare nu se poate renunța. Firește, se va ține seamă de buget, dar sunt minime supt care nici o împrejurare nu trebuie, nu poate să te silească să te cobori și *atunci trebuie să cerem ca bugetul să se urce*; iar minimul pe zi este trei mâncări și două gustări ușoare.

Lucrurile acestea de igienă elementară se știu de mult; și totuși a existat undevă, într'o școală normală, o „masă verde“, la care ședea de pedeapsă, pentru că nu puteai mânca vre-o scârbă ce se zicea „mâncare“; și totuși în două școli împărțeau se începea într'un timp dela elevii cei mari, pentru că până va veni rândul celor mai mici să nu mai fie de-ajuns; și totuși într'un loc laptele se prefăcea cu apă; și odată nu s'a dat, într'un loc, nici pâine de-ajuns. Iar într'o școală a trebuit să moară cineva, pentru că bucătăria să devie omenească, aleasă chiar.

13. O urmare rea a neîngrijirii de fizicul elevilor este aceasta: Ministerul invită în fiecare an pe învățători să îndrepteze spre școala normală pe cei mai buni absolvenți

ai lor. Învățătorii cari nu-și aduc aminte de un traiu fără cusur, cari au suferit neajunsuri, vor șovăi să asculte chemarea patriotică a ministerului (1).

14. *Despre prezent nu pot zice, nici nu zic nimic.* Și nici nu cred că monstruozițiile trecutului ce-am citat ar mai fi cu putință.

Dar oameni suntem și — cine știe când și unde — pot să se mai întâmple!

De-aceea este mai bine ca lucrurile bune să fie pregătite obiectiv. Directorii școalelor normale au totdeauna atâta de lucru, încât nu le mai rămâne timp să fie și economi-șefi și bucătari-șefi: ei au de lucru ca educatori, ca părintești îngrijitori de faptele zilnice ale tuturor, ca controlori foarte interesați ai învățăturilor, ca oameni novatori sau cel puțin ca imitatori ai progreselor pedagogiei școalei normale, etc. De unde timp să se mai ocupe și cu bucătăria?! Directorii pot fi numai controlorii *strajnici*, la nevoie vargă dumnezească, ai unor subalterni *culți*, care să se ocupe cu acel fel de lucrări. Imi inchipuesc că *niște buni absolvenți ai școalelor comerciale superioare, aleși cu îngrijire, ar putea fi economi, casieri și secretari într-o persoană.*

Doctorul școalei ar decide și controla și el des și ar avea satisfacția de-a preveni greșelile, nu de-a anunța directorului că greșală s'a făcut (2).

15. Pentru a invederă ce atenție științifică se dă azi chestiunei hranei în școale, voi cită numai câteva din părerile unuia dintre cei mai celebri specialiști în chestiuni de alimentare, ale profesorului Dr. Max Rubner din Berlin: Nesuficiența hranei împiedecă reușita învățământului științific și a educației etice; ea păgubește dezvoltarea fizică, micșorând capacitatea militară a individului și provocând primejdii sanitare perpetue; *este de dorit ca și în vacanțe să se poarte grijă de hrana elevilor; tehnica nutriției să se desvolte prin observări în masă (reguli de mâncare, valorile nutritive, controlul copiilor prin cântărire, etc.);*

(1) O observare din experiență: La mâncare nici o greșală nu este indiferentă, deoarece la mese șaptele se propagă iute și astfel unul face și altuia scârbă, chiar nefiind motiv, necum fiind.

(2) „Doctorul școalei” va fi și la noi o carieră. Așa vrea timpul și aci vom ajunge. Ungurii „bărbari” au astăzi 583 de doctori școlari. Câți avem noi?

familiiile copiilor trebuiesc *povățuite* cum să-i hrănească când ei sunt acasă, etc. (1).

Problemele acestea sunt așa de importante și cer atâta muncă încât cer și un organ special, inteligent, pus sub controlul directorului școlii normale; dar, vai! economii noștri, ori (cum spun unii dascăli) chiar servitorii ajunși economi pot să ajungă la idealul lui Rubner?

Pedagogii sociali caută și ei un organ special pentru igiena școlarilor, copiilor. De pildă Paul Bergemann (2) nu cere doctori, ci bărbați și femei care s'au ocupat cu toate chestiunile de igienă din punct de vedere al *educației*, de care doctorii nu se prea ocupă; acești „igieniști-educatori” ar studia întâiu pedagogia generală și apoi, în special și bine, igiena.

Unele state și-au creat acest organ astfel: Ele cer ca directorii să fie igieniști. În unele nici nu poți fi director, dacă nu ai dat și un bun examen de igienă.

Scopul și folosul acestor organe de igienizare este ca învățătorul *bine clădit* din tinerețe să reziste cât mai îndelungat, pentruca statul să aibă bucuria de a-l exploata fără a-l amări, de a-i cere mult fără a-l putea frânge înainte de vreme.

Decât școala normală nici-o școală nu are mai mare nevoie de cea mai modernă și mai completă igienă! (3).

(Va urma).

G. BOGDAN-DUICĂ.

(1) După *Gesunde Jugend*, vol. IX, p. 282-283.

(2) *Soziale Pädagogik*, p. 352.

(3) Ca dovadă că și *astăzi* gresim *grav* dau cazul școlii normale din *Constanța*. Are trei clase (II, IV și V) în trei imobile: unul pentru internat, absolut impropriu, declarat insalubru de serviciul sanitar și nelocuibil de către tribunal; al doilea pentru școală, nesuficient; al treilea mic, de-ajuns pentru 30 copii, dar nu pentru 50, câți are. Nu încapă deci mirare dacă în acest an au fost bolnavi 40 din 100 de elevi! Curtea este rezultată din 32 de latrine care deserviseră 32 de camere ocupate de lucrători de port și prostituate. S'a întâmplat și ca un vechiu amic, necunosător al schimbărilor, să vie și căutând să strige: «Dar Marița nu mai este la No. 5?»

LUI ST. O. IOSIF.

Veni-vor zilele semine:
Vor râde florile 'n grădine,
Sub arcul cerului senin,
Veni-vor toate iar, ştiu bine,
Ci eu cu toamna care vine,
M'as duce ca să nu mai viu.

ST. O. IOSIF.

... Şi s'a pornit un cântec blând şi dulce
Din fărâmare tristului tău vis,
Şi s'a oprit la porţile eterne,
Şi s'a rugat--şi ele s'au deschis.

Şi te-a primit pământul şi pe tine,
In pacea sfântă-a unei gropi pustii,
Şi te-a primit, fără să mai te'ntrebe
Nici cine eşti, şi nici de unde vii.

Nepăsătorii zilelor de mâine
Veni-vor toţi cu inimi tot mai reci,
Cu sufletele tot mai pustiite,
Şi ochii lor, de lacrimi tot mai seci.

Şi va muri 'n altarul tău credinţa
Cu năzuinţa plină de fiori,
Şi va muri 'n altarul tău nădejdea
Cu-atâta vis, şi-atât parfum de flori.

Iar cânturile tale 'nstrăinate
Vor rătăci pe drum în nopţi târzii,
Şi-acasă'n prag te-or aştepta pe tine,
Şi-or lăcrima văzând că nu mai vii!.

PICURĂ DIN STELE

*Picură din stele
Picături de rouă;
Lacrămile nopții
Cad pe-o groapă nouă;*

*Cad din largul zării
Licăriri cernite,
Mângâind tristețea
Gropii părăsite.*

*Tremura-vor veșnic
Zărilor senine,
Celui care doarme
Toate-i sânt străine ;*

*Lacrămile nopții
Veșnic au să cadă,
Ochii 'nchiși acolo
N'au să le mai vadă !*

M. DĂSCĂLESCU-MUGUR

BULGARII ÎN ROMÂNIA PÂNĂ LA 1877.

I.

Pentru popoarele din Balcani, România a fost, până la liberarea lor de sub jugul otoman, pământul făgăduinței, unde s'au bucurat de toate libertățile naționale și culturale. România a fost azilul tuturor prizonierilor, după cum este astăzi, Șviteră, pentru revoluționarii ruși. În principatele dunărene, Grecii au zămislit cele dintâi planuri de răscoală împotriva Turcilor asupritori, aici a luat ființă eteria și tot pe pământ românesc, la Drăgășani, s'au dat primele lupte pentru desrobirea fanarioșilor.

Alt popor asuprit de Turci, Albanezii, au infiripat la București primele începuturi de mișcare literară: aici au tipărit primele lor ziare, au înființat prima școală populară albaneză, au ascultat pentru prima-oară liturghia în limba albaneză în biserica de pe strada Amzei. Dar nu numai Grecii și Albanezii ci până și Polonii, după fiecare revoluție nenorocită a lor, se refugiau în România, încât până azi mai dăinuiește un cântec popular polonez, care amintește despre ospitalitatea Românilor: *«Dacă vrei să trăiești liber, pleacă în Moldova»*.

Există însă un popor, pentru care România a devenit, de fapt, în secolul al 19-lea o a doua patrie, și acesta este poporul bulgar. Legați de noi prin aceleași suferințe comune în trecut și prin aceeași credință ortodoxă, Bulgarii s'au bucurat în măsura cea mai largă de ospitalitatea și libertatea din principatele dunărene, încât cele dintâi începuturi de *«Risorgimento»* al poporului bulgăresc, care datează de pe la finea secolului XVIII, la noi au luat ființă.

Principatele dunărene, în special Muntenia, au fost teatrul celor mai însemnate mișcări revoluționare și culturale ale emigranților bulgari, cari conspirau împotriva Turcilor, fie singuri, fie cu Grecii sau cu Sârbii. În oastea eteriștilor greci din București se afla d. ex. și bulgarul Macedonski, un fost căpitan rusesc, împreună cu mulți alți comitagii bulgari. Dar nereușind mișcarea revoluționară a eteriștilor, Turcii începură să măcelărească fără milă pe locuitorii bulgari din Bulgaria,—raielele—cari au conspirat împotriva stăpânilor asupritori. Ingrozite de cruzimele Turcilor, nenumărate familii bulgărești trecură Dunărea în Muntenia, unde fură primite de Români cu brațele deschise.

Dar nu numai răscoala eteriștilor greci îi desiluzionă pe Bulgari, ci aproape toate războaiele dintre Ruși și Turci trezeau speranțe zădarnice în sufletele Bulgarilor asupriți, cari se răsculau, pentru ca apoi, după încheierea păcii, Turcii să se răzbune cumplit împotriva «*buntujnicilor*», măcelărindu-i în mase, fără ca «*tătucul*» țar să intervie în favorul «*protejaților*» săi. În anul 1829, voluntarii bulgari de sub conducerea lui George Stoikov Mamarčev, poreclit și Buiuciu, luptă alături cu Rușii împotriva Turcilor, dar după pacea dela Adrianopol, jertfiți fiind de Ruși, Turcilor înfuriați, Bulgarii părăsesc țara lor în mase și-și iau lumea în cap. Se afirmă că atunci au emigrat în Basarabia, în Moldova și în Muntenia peste 25.000 de oameni. În special din satele și orașele bulgaro-turcești de pe malul drept al Dunării, din Vidin, Teteven și Sliven, s'au așezat foarte mulți Bulgari în Brăila, Galați, București și în Craiova. Ba în nord dela Zimnicea au întemeiat un nou orașel bulgăresc, Alexandria, compus mai ales din bejenari bulgari fugiți din Șiștov. Voluntarii bulgari din oștirile rusești erau cei mai mulți haiduci, asemenea celor din principatele dunărene. Cel mai însemnat dintrînșii a fost *Conjo* din Dragudanovo, supranumit și «Voevodul cel bărbos», unul din eroii naționali ai Bulgarilor, care a murit la București.

Aici eră o adevărată vatră a neastâmpăraților revoluționari

bulgari, cari, văzându-se părăsiți de Rusia, conspirau împotriva Turcilor, care cauzară multe neplăceri României din pricina comitagiilor bulgari. Ofițerii sârbi organizează în 1867, la Belgrad o bandă de vr'o 300 de Bulgari, care se împrăștiară apoi în România, de unde trecură în Balcani.

Șeful lor eră Rakovski, ziarist și patriot înflăcărat, care a căutat să fie mai apoi recunoscător țării adoptive. Auzind el că, după răsturnarea lui Cuza Vodă, vor năvăli trupe turcești în România, îi promise lui Ioan Brătianu că, în acest caz, are să strângă o legiune de voluntari bulgari cari vor lupta împotriva Turcilor. Dar, fiind ponegrit de alți emigranți, se refugiază cu un tovarăș de arme și de idei, Panaiot,—scriitor și haiduc bulgar — în Rusia, unde încercă din nou să recruteze voluntari pentru România. Deodată însă cu suirea prințului Carol pe tronul României, dădură și ei drumul voluntarilor pe a casă.

Acesta ar fi primul caz de sinceră recunoștință din partea Bulgarilor față de România, dacă mai amintim și mărinimoasa donațiune a lui Euloghie Gheorghiew, negustor în București, iar în 1879, agent al guvernului bulgar la București, care a dăruit 200.000 de franci pentru «Fundăția Carol I».

Murind Rakovski, locul de conducător i-l luă ziaristul din București, Ljuben Karaveloff, cel mai bun novelist al Bulgarilor, cunoscut de altfel și ca dramaturg. În spiritul și în ideile acestora crescă tinerimea bulgară din România, care, ieșind din liceul dela Bolgrad, urma cursuri la universitatea din București.

II.

În toate orașele României existau societăți bulgărești de cultură, case de cetire și societăți ale femeilor bulgare. Toate aceste societăți aveau drept scop susținerea tinerilor bulgari la universitățile din apus și la cele din București și Iași. Mulți din intelectualii bulgari cari au făurit Bulgaria de mai târziu, au fost crescuți în spiritul și în cultura românească. În România Bulgarii se bucurau de libertăți așa de largi, încât erau invidiați de frații lor emigrați în pravoslavnică Rusie, «protec-toarea tuturor Slavilor».

Retrocedând Rușii, României—după războiul din Crimeă—

cele trei județe basarabene, Cuza Vodă permise în 1859, înființarea unui *liceu și unei tipografii bulgărești* în orașul Bolgrad, de lângă lacul Ialpugului. Acest liceu este *prima școală medie* a Bulgarilor și ea n'a fost deschisă nici în Rusia, nici în Bulgaria, ci în România. Abia în urma acestui gest nobil al României se văzu și Rusia silită să permită Bulgarilor din Rusia întemeierea mai multor școli populare și a unei școli centrale la Komrat.

Nestânjenți de loc de cătră guvernul român în aspirațiile lor naționale, emigranții bulgari încep din România o adevărată operă de regenerare și renaștere culturală și națională a poporului bulgar din Turcia. Un preot, Stoica, mai târziu primul episcop bulgar în vremile mai nouă la Vrața, cu numele schimbat în Sofronie, prigonit de Greci, trece în 1803, la București, unde-i primit ca un frate de mitropolitul Dositei. La București scrie memoriile sale și traduce predici în limba neobulgară. Pe cele dintâiu le tipări mai târziu «*Societatea literară bulgărească*» din Brăila (1872), iar predicile, cari sunt *prima* carte scrisă în limba neobulgară, apar în 1865, la Râmnic. Episcopul Sofronie, un fel de Inocențiu Klain al Bulgarilor, sfânt pentru dâșii prin suferințele lui de martir și de propagandist înflăcărat al ideilor de renaștere politică și culturală, muri mai târziu în București.

Opera de regenerare a poporului bulgar, începută de episcopul Sofronie, a fost continuată și sprijinită cu bani de cătră emigranții și negustorii bulgari din București, ca: frații Constantin și Dimitrie Mustacoff, Ivan Dobreff, Bacaloglu, Iordan Hagi Ghenovici, Gh. Peșacoff, scriitorul Anastasie Stoianovici Kipiloff, Petre Sapunoff, Vasile Nenovici și alții. Din cercul patrioților bulgari, pe cari i-am amintit, făcea parte și Petru Ch. Berovici, sau Beron, din Kotel, care, învățând la școalele din București, deveni mai târziu medic la Craiova, ca apoi, înavuțindu-se, să se stabilească definitiv în Paris. El edită la Brașov *prima* carte de citire, modernă, în limba neobulgară, un «*Bukvar*», cu ilustrații.

Vasile Nenovici, pe care l-am amintit mai sus, deschise la București o școală populară bulgărească, pe care mai târziu

o închise el însuși, deoarece deveni în 1831 avocat al Divanului Munteniei. Scriitorul Anastasie Stoianovici Kipiloff, traduse la București două volume din povestirile biblice ale lui Hübner, iar scriitorul Petre Sapunov, traduse în bulgărește Noul testament. De altfel încă din anul 1821, societatea biblică rusească îl însărcinase pe egumenul Teodosie din mănăstirea Bistriței (Muntenia), ca să traducă Noul testament în bulgărește.

Nu putem decât să-i admirăm pe comercianții bulgari din București, cari — cei drept, cu bani câștigați în țara românească — au sprijinit într'un mod așa de călduros tânăra literatură și știință bulgară, care începuse să înmugurească pe pământul românesc. Infocatul naționalist bulgar, Vasile Eustatiev Aprilov, însușindu-și la București metoda Bell-Lancaster și compunând tot acolo, după această metodă și cărțile didactice necesare, înființă în 1855, la Gabrovo, prima școală poporală modernă în Bulgaria.

Mai târziu, în anul 1869, li succese unor tineri Bulgari să întemeieze la Brăila o «*Societate literară bulgară*», un fel de Academie, cu numele bulgăresc «Bălgarsko Knizovno družestvo». Bogații neguțători bulgari din România au subscris imediat pentru această academie o sumă de peste 200.000 de franci. Președinte al acestei academii eră profesorul Drinow, iar secretar Vasile D. Stojanov din Zeravna, mai târziu profesor la Bolgrad.

Societatea aceasta a început să editeze, începând cu anul 1870, un organ științific literar, cu numele «*Periodičesko Spisanie*», în care s'au publicat nenumărate scrieri filologice și istorice. Ortografia bulgărească, introdusă de societatea aceasta, a fost multă vreme întrebuințată de toți scriitorii bulgari.

În vara anului 1911, am întâlnit în arhiva Academiei române pe un tânăr învățat bulgar, d-l Romanski, fost elev al seminarului românesc și al celui bulgăresc din Lipsca, de sub conducerea d-lui G. Weigand. D-l Romanski, [cunoscut la noi printr'un studiu polemic despre „Învățăturile lui Neagoe Basarab“, căută în vara aceea urme de activitatea literară, politică și ziaristică a revoluționarilor bulgari ce-au petrecut în România, în special se ocupă însă de Academia bulgărească din Brăila. Până acum nu știm dacă d-sa și-a publicat studiul

d-sale făcut în arhivele românești și dela care sperăm că-i va lumina pe Bulgarii de azi și-i va readuce la sentimente mai bune față de România, care i-a încălzit la sânul său.

Sub scutul legilor românești, ba chiar sprijinită pe ascuns de guvernul român, sfoasa mișcare literară și științifică a Bulgarilor din România a prins din zi în zi rădăcini tot mai adânci. În tipografiile din București, din Brăila și din Bolgrad apăreau ziare și cărți bulgărești, cari erau răspândite pe ascuns în Bulgaria. În România au apărut dela 1864, până la războiul româno-ruso-turc nu mai puțin decât 11 ziare și reviste bulgărești, politice, literare și științifice, ba chiar și umoristice. Ziariștii, scriitorii și neguțătorii bulgari au redeșteptat cu banul și cu condeiu conștiința națională bulgărească, iar oastea românească, împreună cu a Rușilor, au întemeiat Bulgaria de azi.

Să resumăm acum cele expuse și să facem un mic bilanț: sămânța revoluției bulgărești a putut fi sădită dincolo de Dunăre numai grație libertății de acțiune, de care s'au bucurat în România revoluționarii bulgari Rakovski, Caraveloff, Boteff, Hagi Dimitrie, Ștefan Caragea, Panait Hitof, și o întreagă pleiadă de alți patrioți bulgari; literatura bulgărească din secolul al 19-lea s'a zămislit aproape toată în ospitaliera Românie; bisericile bulgărești din Brăila, din Galați din București, din Ploești, din Craiova etc., vorbesc de toleranța neamului nostru; statul bulgar liber se razimă pe oasele ostașilor români, căzuți la Plevna, la Vidin, la Rahova și la Smârdan; succesul războiului cu sârbii în 1885 se datorește neutralității binevoitoare a României; anexarea Rumeliei ostice în 1908 și învingerile de acum ale Bulgarilor n'ar fi fost posibile fără neutralitatea aceleiași Românie, pe care o insultau și o amenințau: presa, politicianii și ofițerii bulgari, când li se cerea o simplă rectificare de graniță. Dar avem o vorbă bătrânească: *Românul ține minte!*

Ne vom aduce deci, totdeauna aminte de această recunoștință bulgărească.

I. GRĂMADĂ.

Viena, Febr. 1913.

Fost preș. al soc. „România Jună.”

GÂNDIRI ÎN TREACĂT.

I.

Și când fû în revărsat de ziuă și se 'ntâlniră în poeană Făt-Frumos cu Sinziana, se minunară, își râseră, se'mbrățișară și dănțuiră selbatec în murmurul frunzelor, în lumina zorilor; și când se'mbrățișară strâns ca două liane și se culcară alături, înflori *Primăvara*.

II.

Dragostea trece, copiii rămân.

III.

Venere *de Melos* e cel mai nobil nume de femeie.

IV.

Dacă simți nelămurit în sufletul tău, nu te întristă prietene: Sorii nasc din nebuloase.

V.

Mereu spre lumină și nu desnădăjdui niciodată de succesul tău: Un lanț e un șir de zerori legate 'ntre ele.

VI.

Cine va învinui, cu dreptate, aurul că n'are ușurința beșicilor de sapon?

VII.

Peatra pare că n'ar avea nevoie de suflet, pentrucă este destul de rezistentă și fără el.

VIII.

Ași vrea să fiu ogorul pe care-l bat ploile și ninsorile și grindinele și-l calcă boii; iar sânul lui crește din adâncuri pâne hrănitoare.

IX.

La fluviul voinții istorice a unui popor, Cumintele așează moara și macină grâul cel bun; iar Prostul și Nebunul intrând în fluviu și vrând să-l opriască cu piepturile lor, se'neacă luați de talazuri.

X.

Cine este artist? Acela care, dacă n'ar fi existat arta, ar fi născocit-o.

XI.

Pasivitatea'n politică este ajutorul dat adversarilor eventuali.

XII.

Toate faptele au timpul lor; ele sunt ca ușile cu piston: cu cât vrei să le închizi mai repede decât se închid dela sine cu atâta se opun mai mult.

XIII.

Nu e atâta de căinat cel care-adoarme flămând și însetat, ci săracul și streinul de lume, care trece prin viață, fără ca o inimă să bată pentru el.

XIV.

A șaptea zi a săptămânii este sărbătoarea universală, Ce vastă semnificație are această sărbătoare a muncii... Înșăși Dumnezeu ia parte cu oamenii.

XV.

Viața unui om mare este-o falsă probă de nemurire.

XVI.

Fusese Omul însetat de fericire : îngenunchie și bău din izvorul de Dreptate ; i se micșură setea, dar setea tot nu-l părăsi ; îngenunchie și bău și din izvorul cu apa sfântă a iubirii și numai tu, iubire, l-ai potolit.

XVII.

Când egoismul meu se simte mai mângâiat, atuncea simt o grozavă milă pentru bruta omenească : un câne și-un ciolan de ros.

G. SAVUL.

NOTE DE DRUM: O CARTE A D-LUI N. IORGA

Nimic poate nu ne lărgeste mai mult cercul gândirii, nimic mai mult pătrunderea lucrurilor și firii omenești, decât călătoriile.

Sînt multe feluri de a călători; unul își plimbă prin lume melancolia unei vieți goale și inutile, altul caută prilejuri de mulțumire a curiozității lui superficiale. Celor mai mulți le este drag schimbul de orizonturi: peisajele cu alt caracter decât acela al țării lor, viața cu alt ritm al străinătății, introduc o notă nouă în monotonia sufletului, ce-și are izvorul de putere în exterior.

Literatura numără pagini încântătoare, în cari temperamente și minți deosebite și-au înscris reflexele durabile ale sufletului purtat în lumi nouă.

Și puține din operele literare închid un farmec instructiv superior paginilor literaturii de voiaje.

Este însă așa de anevoie să poți spune ceva cuminte și cu înțeles cu privire la taina propriului tău suflet și așa de greu să lămurești o notă adevărată în complexitatea lucrurilor ce te 'nconjoară!

S'ar zice iarăși că acordul sufletului nostru în cadrul său obicinuit de viață este așa de perfect, că e normală indiferența și resemnarea cu care privim — conștient ori nu — ignoranța noastră față de misterul existenței.

Cei mai mulți păstrează oriunde aceeași afinitate cu orice formă nouă de viață și armonizarea ritmului lor sufletească cu orice peisaj, orice societate se face iute și fără interferențe. Toate's vechi, toate cunoscute.

Sînt însă suflete dăruite cu mai multă rezistență interioară, a căror acord cu mediul se stabilește greu ori niciodată.

Aceștia reacționează totdeauna în chip interesant în medii străine, mai ales spiritul lor de observație, așa de stins la cei din categoria precedentă, li se ascute și se rafinează. Având și un mediu intern cu ritm greu influențabil, o lume a lor — ei au un termen de comparație care le servește să măsoare des-acordul și noutatea fenomenelor individuale și sociale ce li se ivesc în cale.

E nespus de interesantă relația literară datorită talentelor înzestrate cu acest dar de pătrundere a oamenilor și a lucrurilor : în opera lor se oglindește în adevărul său mediul social, peisajul admirat.

În lumină apare mecanismul esențial al tuturor formelor de viață, portrete omenești și peisaje datorite cu realitatea nepieritoare a artei.

Un călător artist are două însușiri fundamentale : o vizualitate puternică și dar de analiză pătrunzătoare ; doi oameni trăesc într'însul, un pictor și un psiholog.

O afinitate strânsă și adâncă leagă ființa omenească de cerul și lumina în care trăește și cu atât ea are mai mult caracter, cu cât manifestă mai curat această țesătură de influențări.

Din multele priveliști ce pot interesa pe un iubitor al naturii, unele au mai mult caracter decât altele, unele mai multă atracție pentru cine știe să-și adâncească privirea și să-și o piardă în orizontul schimbător sub vibrația luminii schimbătoare.

Toate însă și pentru toți sunt o urzeală în care misterios vremea țese radieri ale sensibilității noastre. Darul călătorului artist constă în a surprinde și realiza, pentru ceilalți această afinitate, zugrăvind siluete, portrete, galerii întregi, peisaje în care ochiul să poată admira, multă vreme în urmă, viața prinsă 'n sbor ; darul pictorului pentru care lumea este o armonie de forme și culori.

Superioară este menirea psihologului care pătrunde în oameni și în lucruri, deosebind ceea ce este comun ființei și formelor sociale omenești, de ceea ce distinge un individ de altul, o formă socială de alta.

Și este așa de greu să poți înțelege rezonanța particulară fiecăruia, să cunoști sămburele de concentrare al gândurilor sale (mănunchiul de idei generale), numărul de tendințe înrădăcinate, moștenire individuală și a rasei. Resortul și orizontul sufletesc mai ales a celui străin de neamul nostru, de rasa noastră, când nu e străin și de vremea noastră, este obiectul cel mai greu de cercetat.

Literatura de voiaje numără pagini splendide, cea franceză și germană mai ales, scrise de Montaigne (sec. XVI), Charles de Brosses, Voltaire (Lettres philosophiques) și Stendhal (sec. XVIII), Taine (Voyage en Italie, Voyage aux Pyrénées), Goethe și Heine (sec. XIX).

Călătorul artist este interesat de perspectiva bogată în forme a firii omenеști, întocmai ca un botanist de multiplicitatea formelor vegetale.

Galeriile sale de portrete și peisaje vădesc eflorescența strălucitoare și complexă a speciei om dependentă de factorii rasă, climă, peisaj și împrejurări.

Stendhal cu deosebire a avut un ochiu de o auitate neîntrecută; un intelectual înainte de toate, interesat de jocul multiplu și neînțeles al manifestărilor omenеști.

El însuși o individualitate, admiră individualitățile puternice și sincere, se simțea atras către ele, cum este un om de știință de un fenomen rar. Avea darul și pasiunea observației și în portretele lui răsare personalitatea simplificată în liniile ei mari, cu resortul ascuns pus în lumină.

Admirator pasionat al voinței libere și energice, a găsit în Italieni, un câmp de experiențe, plin de atracție; i-a iubit pentru franchețea lor, pentru încordarea și luciditatea cu care priveau viața și o trăiau. I-a fost drag disprețul lor de convenție și ipocrizie socială, amabilitatea lor pornită din suflet și pasiunile vii, neînfrânate.

În școala dela Atena a lui Raphael, trăesc cugetătorii cei mari ellini, în atmosfera lor de simplitate impunătoare, în aerul vremii lor, portrete dintr'o lume apusă: asfințit plin de ecoul muzical al sufletelor lor echilibrate.

În călătoriile lui Stendhal, în aerul plin de rezonanța amintirilor străvechi și de melancolia vremilor trecute, se înșiră roată la o masă de discuție, pasionați, Italieni eleganți și voinici, suflete cu resorturi de oțel, ochi cu luciri reci de metal întrerupte de fulgerări de pasiune și entuziasm.

Strănepoți ai ducilor renașterii, portrete vechi înmărmurite pe pânză scorojită, scoboară din cadre la sunetul muziceii de altădată și ca într'un alt «castel al amintirii», prietenii își scutură încheieturile amorțite și iar se deapănă firul întrerupt al vieții.

Stendhal a fost un mare psiholog, a fost și un mare poet. Paginile lui sunt fermecate; chipurile dintr'însele se înbujoarează când le chemi pe nume și tu însuți tresari la vraja muzicii ce-i trezește.

H. Taine în provincia franceză și în Anglia, în Pirinei și în Italia a urmărit dovezi de confirmare a magistralei lui teorii: oamenii sunt documente științifice întărite cu tripla pecete a rasei, mediului și momentului.

Stendhal intră cu entuziasm în lumea pe care adâncă lui pătrundere o analizează. Taine introduce pe toți în lumea teoriei lui și îi înseamnă cu pecetea individualității sale.

În «călătoriile» lui Stendhal, fără voe, urmărești misterul figurii celui ce a văzut așa de bine pe alții. În călătoriile lui Taine ai tentația să scapi de sub obsesiunea marelui analist și te străduiești să descifrezi și tu — aparte — adevărul figurilor pe lângă care treci.

Stendhal mai mult pictor, Taine mai mult filosof. Unul a arătat cât de individualizată este omenirea și ce interesante sânt unele din exemplarele ei alese. Cel-lalt ne-a arătat mai mult partea lor comună, abia ascunzându-și plictiseala când descopere, sub altă îmbrăcăminte același etern animal guvernat de pasiuni.

În fața Pirineilor doar, Taine a întâlnit orizontul în care sufletul lui bogat și adânc pasionat putea să vibreze în auzul vremilor. În singurătate absolută, departe de oameni, peisaje sublime de munți stâncoși și arizi, platouri goale cu stânca arsă de soare și vreme: inspirat de ele și pentru ele și pentru el, Taine a cântat imnul cel mai sincer, cel mai sonor, cel mai mândru în cinstea adevărului și în cinstea vieții — el marele desnădăjduit.

Literatura românească are «România Pitorească» a d-lui Vlahuță, galerie de peisaje românești, zugrăvite în culori strălucitoare, de o iubire adânc înțelegătoare a naturii. Într'un înțeles pagini de apoteoză a peisajului țării noastre, a mândreții plaiurilor în care sunt închise atâtea amintiri și atâtea durere; opera unui suflet de cugetător al cărui spirit obiectiv introduce momente de reculegere în șirul imaginilor scilicet, ecouri adânci ce răsună la intervale și îndeamnă la sinceritate și tăcere.

• • •

La intervale mari, împrejurare de folos fiindcă ne lasă timp să cetim atent și să gândim, apare câte o lucrare de seamă. Dintre cele mai de preț, din vremea din urmă este aceea intitulată «*Note de Drum*» a d-lui N. Iorga.

Avem convingerea că paginile acestea vor rămâne și se va vorbi odată de ele, cu mai multă înțelegere și mai mult entuziasm.

Sînt flori care vin iarna de departe la noi, din Italia —, sărmane petale grațioase, smulse din soarele lor frumos, din atmosfera lor de miresme. Și așa ofilite cum sunt, ele închid poeme întregi pline de raze aurii, de flori de portocal, de zefir și albastru mediteranean.

Sînt cărți ce respiră vreme îndelungă atmosfera lor de poezii; așa sunt paginile din «*Note de drum*». Crainici sfioși din alte orizonturi, ele povestesc, discret și duios, suspine și gânduri ale unui suflet ales, care și-a regăsit prin locuri depărtate, sub alt cer, printre alți oameni, în vechi ziduri, clipe frumoase din ființa lui mistuită în muncă și sinceritate, ani dearîndul în urmă.

«Pe atunci se clădea la Sorbona nouă . . . dar un colț «din clădirea veche, care adăpostise atîta muncă devotată pentru găsirea adevărului, se mai păstră încă, și lucram noi, cei «puțini la număr, fără sete de diplome lucram «între rîndurile cărților de prin veacuri, prinși între ziduri seculare, prin porii negri ai căroră pare că se strecurase știința «atîtor generații, iar prin fereștile înguste privirea lunecă în «curtea de piatră asemenea cu a colegiilor engleze și de acolo «veneă o adîncă și venerabilă pace, o mireasmă de evlavie, «de cîinste, de modestă sîrguință prin care se întăreau suflătele. Acolo auzeam glasul, totdeauna ca dintr'un vis, al lui «Gabriel Monod, ochii așa de obosiți sub ochelarii lor, gluma «vioae, corosivă a abatelui Duchesne.
« Tot înainte pe strada acestor școli de tradiție vechi «și mari. Undevă în fund e rue du Cardinal Lemoine. N'am «nevoe de nicio călăuză și de ce aș întrebă pe cinevă? Acele «leși amintiri ca și până acum mă duc de mână, așa de triste «și bucuroase în acelaș timp. Și o găsesc. În stînga zidul vechiu din colț și ce mare a crescut acum, umbrind strada în «treagă, copacul tânăr care-și încurcă deasupra pietrelor cele «dintăiu ramuri curioase de a ști ce se petrece în lumea oamenilor. La rîndul întăiu dela 28 bis, al treilea după socoteala «noastră, balconul nostru nu mai are cușca de canari, de pasări de Senegal și nu mai sunt albe perdele tinere la ferești. «Și ce-a fost acolo nu mai este, cum nu mai sunt cei douăzeci «de ani ai mei. Așa de adevărat cum e ziua rece și tristă de azi, prin care trec însă din cînd în cînd raze călduțe ca ale «regăsirilor» (pag. 93—95 *Note de Drum*).

Din goana unui drum cu alte preocupări fiindcă aveă altă țintă, «*Notele de Drum*» sunt un șirag de icoane înlănțuite cu

minunate pagini de analiză psihologică. Icoane înviorate de toată energia amintirii și pline de tinerețea cu resurse a sufletelor puternice :

«Văd· parcă ar fi fost eri asprele zile de iarnă curată, albă «foarte rece (la Berlin), cu tăietoarele curente de vânt înviorator care străbăteau adânc prin mâneci, cu mișcarea iute a «oamenilor deprinși a stă drept în fața năvălirii gerului, cu «fața roșie de sănătate și de luptă; văd modele naive, purtate «stângaciu pentru cine venea din critica fină a Parisului; văd «multă muncă din orice se întâlnește în cale, perfectă disciplină «fără vr'o urmă de supunere sclavă ori de revoltă mocnind; «văd însă mai ales, din toți ochii, de pe toate fețele, bucuria, «marea, nevinovata și sfânta bucurie, de a trăi din încordarea «tuturor puterilor, netulburând însă acea liniște sufletească fără «de care ce e mai bun în viață se pierde. Isvorul rece trecea «din fugă, mișcă pietre grele, se prăvălește în adâncuri, se rupea în șuvițe luptătoare, se sfărâmă în mii și mii de stropi «sburători, dar unda rămânea de aceeași limpeziciune de cri-stal » (pag. 9, 10 «Note de Drum»).

Incântător dar de reînviere al icoanelor șterse: un vânt de viață sboară colbul, nuanțele strălucesc ca altă dată, liniile se deslușesc și înțelesul străvechiu prinde să se depene în cadența lui armonioasă de muzică veche.

«Universitatea (din Berlin) cu grădinițele ei din față, uși din «dos, ascunzând chipuri de învățați, sbârciturile fine ale lui Hegel, calma demnitate sigură a fraților Humboldt, cu largul «cuprins curat al sălilor așa de bine orânduite, cu trecerea «grăbită a profesorilor — Curtius, Scheffer-Boichorst cu părul «de zăpadă, cu ochii așa de obosiți, von Gizicki strâns în «căruciorul său de infirm, » (pag. 11, 12, 13, «Note de Drum»).

Valoarea superioară spiritului observator stă în însușirea admirabilă de a simți, printr'un fel intuiție originală, toată complexitatea formelor sociale, luminând ceea ce este esențial și umbrind ceea ce este trecător și local.

În «Note de Drum» Belgia cu deosebire răsare așa de clară în toată cumințenia ei de țară a muncii: «suflete echilibrate, Belgienii privesc viața ca un șir de probleme, atacate cu încredere, rezolvite cu siguranță și lăsând în urmă mulțumirea greutăților învinse».

Conservatismul englez, respectul pentru tot ce a fost și tot ce este, respect vădit de întreaga lor ordine socială; respect

al trecutului înscris până și în alcătuirea orașelor, unde pietrele ce mărturisesc un trecut de muncă și suferință sînt înconjurate cu iubirea și religiozitatea celui ce înțelege că întreaga activitate omenească se reazimă pe solidaritatea vremilor și că și arborii și pietrele și casele își au locul și drepturile lor în această înfrățire prin muncă și tăcere a generațiilor ce se mistuesc de arîndul pentru un ideal.

Acolo în țara unde se respectă «sfînțitoarea atingere a vremii» e Parlamentul «o altă biserică, repede înegrită ca de «atingerea sfînțitoare a secolelor, își înșiruește turnuri și vîrfuri ascuțite de piatră deasupra largii ape triste».

«Pe coloane înalte de piatră, pe simple socluri cu inscripții «scurte, caracteristice se înfățișează în bronz și marmură sfînții «acestei religii, care nu-și uită propagatorii și martirii. Aci «statua nu e o podoabă a vieții publice. . . . Ea e îndepplinirea unei datorii și exercitarea unei influențe. Nu moare «fără sunet cine a fost fiu credincios al Angliei-mame și nu «poate rămâne fără învățătură cineși poartă pașii pe stradele «capitalei sale.

Călătorul care și-a așternut impresiile în «Note de Drum» este înainte de toate un om cult în înțelesul larg al cuvîntului. Nimic din ceea ce are interes nu rămâne necercetat și o scînteie luminează operele de seamă din muzeele engleze, cuvinte măsurate rostesc o judecată asupra impresionismului în pictură, literaturii moderne, asupra teatrelor.

Și câtă lumină strălucește în toate, câtă pietate și ce largă înțelegere sinceră a lucrurilor !

Din amintiri scumpe ale anilor de universitate, din paginile vii ale «Notelor de Drum», se desface curată și impunătoare figura profesorului de istorie universală. De sub fruntea largă, lumină cuceritoare de sinceritate, aleargă grăbite gânduri : cuvinte calde în care vibrează un apel la viață, imagini în toate tonurile, lumini și umbre se rînduesc, ca sub penelul unui pictor și prinde Bizantul, cu mulțimea lui impestriată, să trăească aevea, — copole aurite profilate pe seninul curat al orientului, basilevsi doborîți de moștenirea strămoșilor, abili mănuitori de suflete barbare ce se închină la aur și majestate goale.

Și altă dată : Napoleon, condotierul mândru și voluntar, actorul plin de sine și adînc cunoscător de oameni, care a stăpînit Europa cu sabia lui strălucitoare la Austerlitz și Piramide, îngropate în zăpezile Rusiei, cu geniul lui lucid și triumfător în zile de glorie, duios și evocator la Sf. Elena.

DINTR'UN CASTEL

(EICHENDORFF)

*Sus, bătrânul Crai la pândă,
Somn a pus pe pleoape grele,
Iar pe jos, sub ploae, pomii
Freamătă prin largi zăbrele.*

*Plete i-au crescut și barbă,
Guler, sîn i's împietrite
Ș'ast-fel, sus, în sihăstriea-i
El de veacuri adormit e.*

*Și-i afară calm, e pace,
Toți mutatu-s'au pe vale,
Singuratice doar pasări
Cântă pe pervazuri goale.*

*Iar pe Rin o nuntă trece,
Focul soarele-și răsfrânge,
Cântă vesel muzicanții,
Gingașa mireasă plânge.*

17 Decembrie 1913.

I. M. MARINESCU.

PIERDEREA AMLAȘULUI ȘI FAGĂRAȘULUI

— CONTRIBUȚIUNI LA DOMNIA LUI VLADISLAV II.
ȘI VLAD TEPEȘ.—

I.

O scrisoare din 7 Aprilie 1456 a lui Iancu de Inidoara ne spune, că Românii din Făgăraș în acest an s'au ridicat cu armele în contra stăpânirii celei nouă din Făgăraș. Înainte de această dată Românii asediaseră cetatea Făgărașului, în care pentru acest timp porunceă un castelan așezat de «comitele bistrițean și generalissimul armatei regale», ce eră acum Iancu de Inidoara. Românii făcuseră mari pagube, dar n'au putut lua cetatea. În scrisoarea amintită fostul guvernator al Ungariei roagă pe Brașoveni să permită „castelanilor acelei fortărețe a noastre” (*castellanis ipsius fortalicii nostri*) să poată cumpăra și transporta din oraș neîmpiedecați puști, pulbere și alte arme trebuincioase pentru a întări și asigura cetatea Făgărașului în contra unui nou atac eventual (1).

Cari au putut fi motivele acestei răscoale zadarnice a Românilor Făgărașeni?

Această răscoală nu poate fi pusă în legătură cu acele prefaceri sociale, pe cari le întâlnim în părțile răsăritene ale Ungariei în prima jumătate a secolului XV. Aceste prefaceri cu caracterul unei întregi revoluții sociale interesează istoria Românilor din acele părți ale stăpânirii ungurești, unde ei locuiau în exclusivă majoritate. Răscoala generală a țăranilor, foști liberi, în 1437—8 este numai un episod din chinurile acestor prefaceri. Transilvania și părțile anexe stăpânite de

(1) Hurmuzaki-Iorga, *Documente XV*, p. 43.

Unguri aveă pe la jumătatea veacului XV, acea formațiune care i-a rămas până la 1848. Din congregațiunea generală a nobililor, Sașilor și Săcuilor înjghebată contra țaranilor răsculați s'a desvoltat nu peste mult timp dieta provincială a Transilvaniei oficiale. Și cum în 1437 această congregațiune generală s'a constituit fără elementul românesc din Transilvania, ci chiar în contra lor, Românii n'au fost reprezentați nici în dietele provinciale ardelene recunoscute ca atare de guvernul din Buda. Înainte de 1437 congregațiunile generale se țineau după districte și în ele Românii totdeauna erau reprezentați. Prin „uniunea celor trei națiuni” s'a declarat războiu permanent în contra Românilor și tuturor acelor, cari vor mai îndrăzni să ceară drepturi în Ardeal. Din 1438 începând elementele constitutive ale dietei transilvane sunt nobilii, Sașii regali, reprezentanții orașelor săsești, cărora li se atașază Clujul, Vințul și alte orașe, precum și cele trei categorii de Săcui, cari uitaseră, că nu cu mult mai înainte, în 1430, și ei fuseseră împinși la răscoală de împilările oligarchice ale nobililor (1). La Sighișoara (1 Sept. 1454), apoi la Turda (15 Sept. 1454) numai nobilii, Sașii și Săcuii discută afacerile ardelene (2).

În această privință congregațiunea generală dela Mediaș (3 Dec. 1459) e tipică. Ceice cu convența regelui Ungariei confiscaseră pe seama lor orice drept, hotărâsc unanim, că sunt fideli față de regatul Ungariei, dar mențin și mai departe uniunea lor, care singură le face posibilă păstrarea bunurilor, prerogativelor, libertăților și privilegiilor existente. Ei jură că toți se vor ridica cu armele pentru apărarea acestora, dacă *servii* sau altcine-va le-ar amenința. Deoarece în Transilvania sunt inoportunități uneori chiar vexațiuni, diferite nenorociri și neașteptate jafuri, impostorii adunați în congregațiune generală au mai hotărât modalitățile ajutorului mutual la caz de nevoie (3).

Regele Mateiaș, care lăsă să dăinuiască această uzurpare de drepturi, avu în curând prilejul să se convingă, că și el poate fi acel „alt cineva”, în contra căruia s'au ridicat cu armele cei reprezentați în congregația generală a provinciei ardelene.

Suferințele Românilor le mai adăogă și intoleranța religioasă. Din vremea lui Ludovic I. autoritățile regelui începuseră să

(1) Székely Oklevéltár, III, pag. 47—8.

(2) *Ibidem.*, V, pag. 10—11.

(3) *Ibidem.*, pag. 12 și urm. = Hurmuzaki-Densușianu, *Documente II*, 120 și urm.

persecute pe Românii „schismatici.” Cnezii, voievozii și mai apoi nobilii români au fost amenințați cu depozedarea, dacă persistă în legea lor strămoșească. Preoții români erau izgoșiți. Dar toate aceste măsuri draconice n'au avut efectul dorit. Biserica catolică ajutată de autoritatea regală găseă proseliți numai printre cnezii ori alți Români ridicați la rangul de nobil pentru virtuți militare. În Banat, în țara Hațegului, în Maramureș, nobilitarea Românilor s'a făcut în massă, de când an de an erau lupte cu Turcii. Pe timpul regelui Sigismund cel puțin avem dovezi, că erau nobili români ortodoxi, precum este cazul stavropighiei din Peri. Chiar după anul 1428, când într'o formă mai severă Sigismund reînnoește dispozițiile lui Ludovic I în contra religiei ortodoxe, găsim nobili români, cari prin 1430—40 își fac însemnările lor pe dosul documentelor regale în limba slavonă folosită de biserica românească (1).

Luptă strașnică în contra bisericii orientale eră și prin 1456. De astă-dată Ioan de Capistrano, cardinalul trimis la lăncu de Inidoara, visă pe lângă aureola de martir a predecesorului său Giuliano Cesarini și apostolatul printre Români.

Acest cardinal inzistă în toate chipurile pe lângă Ioan de Inidoara să dea concursul său puternic propagandei catolice printre Românii transilvăneni. În urma intervenției lui Ioan de Capistrano episcopul ortodox așezat în țara Hațegului, prin urmare nu departe de mănăstirea Prislopului întemeiată de popa Nicodim, este prins de către lăncu, care la 17 Ianuarie 1456 întrebă pe trimisul papal, unde să-i trimeată pe „perfidul” Vlădică. Înainte de această dată locuința din Inidoara a vlădiciei a fost arsă, iar averea lui confiscată. La începutul lui Iulie lăncu poruncește părcălabilor săi, din Șoimuș, Inidoara și Deva să pună mâna pe toți preoții hirotonișiți de vlădica Ioan și să-i ducă înaintea lui Ioan Zechel, care va aveă grije să-i convertească la religiunea catolică. Argumentul hotărîtor pentru fiecare preot dintre aceștia eră sărăcia și depozedarea, dacă nu face apostasie.

Urit a fost sfârșitul vlădicăi Ioan, după cum ni l-a păstrat legenda bisericii catolice. În fața lui Ioan de Capistrano s'a declarat convins de erezia, în care a fost pân'acum și de care lepădându-se a fost trimis la papa Calist III cu scrisori călduroase de recomandăție. Despre Capistrano se spuneă de

(1) *Almanachul Societății arheologice și istorice din comitatul Inidoarei*. 1900 fasc. 3 pag. 140 (A Huny admegeyi történelmi és régészeti Társulat évkönyve).

altfel, că în 3 luni a convertit 11.000 schizmatici (1). La 6 Ianuarie 1456 Ioan de Capistrano îndemnă pe nobilii și autoritățile ardeleni să extermini pe Românii și Sârbii schizmatici să le ardă bisericile, «sinagogele lui Satana» și să alunge de pretutindeni pe preoții schizmatici, cum li se zicea preoților români (2).

Prigonitorii legii românești au trebuit să vadă cu toate acestea, că nu se poate înfrânge cu ușurință stăruința poporului românesc în religia strămoșească și nici concursul autorităților nu dă rezultatele așteptate. Întreg aparatul administrativ fusese pus în acest sens în serviciul propagandei catolice. La 10 Februrie omul lui Ioan de Capistrano primise dela Iancu de Inidoara împuterniciri scrise, că se poate începe opera de distrugere a legii românești. Acest Mihai Zechel, căruia i se dăduseră «asigurările» în scris, avea toată încrederea, că propaganda va fi încoronată de succesul mult așteptat, că adică rezistența poporului va fi înfrântă. În scrisoarea sa către Ioan de Capistrano el propune drept prime măsuri, ca preoții români, noi și vechi, tineri și bătrâni, să fie exterminați. Căci influența acestora este foarte mare asupra poporului. El, Mihai Zechel, observase, că poporul din Inidoara și regiunea Devei ar fi inclinat să-și lase legea ortodoxă, dar îi ține strâns Petru, protopopul preoților români din Inidoara (archidiaconus presbiterorum walachorum de Hwnyad) prin predicile sale cauterine și nici chiar cei cari sunt convertiți în sufletul lor nu îndrănesc să primească botezul după ritul catolicesc, mai bine ar intra în foc (3).

(1) Relativ la Ioan de Capha v. A. D. Xenopol, *Cel mai vechiu episcop român din Transilvania* în *Rev. p. Istorie, Filologie și Archeologie* VII (1893) pag. 386: Aci ni se dau documentele după Wadding. Episcop român găsim și înainte de Ioan de Capha pe Matei în părțile Banatului (*Cipariu, Acte și Fragmente*, Blaj, 1855 pag. XVI).—Cf. N. Iorga, *Sate și preoți în Ardeal*, București 1902, pag. 12 și urm.—I. Bunea, *Vechea hierarhie românească*.—Z. Păclșan, *Cel dintâi vlădică românesc ortodox în Ardeal în Cultura creștină*, Blaj, a. III, 1913, pag. 162. Interesantă e și cartea lui Hodinka Antal: *A munkácsi gör.-kath. püspökség története*, Budapesta, 1910, pag. 193—4, unde emite părerea, că Ioan vlădica ar putea fi identic cu Iwanychik, mitropolit din Belgrad, care mai târziu a intervenit la regele Matia, pentru ca preoții români din Maramureș să fie scutiți de contribuțiuni. Actele minorităților citate dovedesc însă, că Ioan de Capha își avea reședința în țara Hațegului, așa, că identificarea nu e admisibilă.

(2) *Történelmi Tár*, 1911, pag. 187.

(3) *Történelmi Tár* loc. cit. pag. 194—5.

II.

Iată ce perspective surădeau în Aprilie 1456 Românilor făgășeni sub oblăduirea ungurească: asuprire politică și socială pe de o parte, iar pe de alta prigonire și siluire religioasă. În timpul, când celelalte părți ale Transilvaniei și alte ținuturi locuite de Români subjugăți își primiseră și fuseseră definitiv, deocamdată fără speranță încătușați în forma de stăpânire oligarhică ungurească, Făgărașul avea să lupte pentru situația veche privilegiată de stăpânire românească.

Din vremuri vechi această «țară a Românilor» a aparținut Țării Românești formând mai târziu dimpreună și cu teritoriul Amlașului, ducatul transilvan românesc al domnitorilor din Țara Românească. Domnitorul Țării-Românești era «herțeg de Amlaș și Făgăraș», adică sășescul Herzog păstrat în limba românească în forma slavonă de herțeg. Sașii veniți în Transilvania pe la mijlocul secolului XII au găsit «herzog» în Făgăraș. «Unirea lor (a Amlașului și Făgărașului) cu Țara-românească atribuită legendarului Negru-Vodă, pe care tradiția dela Câmpulung îl indentifică cu tatăl lui Basarab — zice D. Onciul — s'a făcut probabil înainte de Basarab, fiul lui Thocomer, pe timpul interregnelui din Ungaria după stingerea dinastiei Arpazilor». Toți acei, cari în 1456 locuiau țara Făgărașului, se pomeniseră supuși ai Domnului Țării-Românești, care pe timpul acesta era Vladislav II, «fiul marelui voevod Dan» (1).

Vladislav I este pentru întâia oară constatat în documente ca domn al Făgărașului. La 20 Ianuarie 1368 el se intitulează «Domn al Țării-românești din grația lui D-zeu și a majestății sale regale și ban de Severin. Regele (domnul nostru natural), trimisese la el pe magistrul Demetriu, ca să încheie convenție comercială între Brașoveni și Țara-Românească. Vladislav confirmă vechi drepturi privilegiale Brașovenilor, când a hotărât, că negustorii brașoveni și cei din Țara Bârsei vor plăti intrând în Țara-românească taxa tricezimală numai de 2 ori, odată la intrare, a doua oară la înapoiere. Prima taxă tricezimală o vor plăti în Câmpulung sau în apropiere, iar cu chitanța semnată de tricezimatorul domnesc vor putea trece liberi prin țară. La înapoiere vor plăti altă taxă tricezimală lângă Dunăre, unde iarăși li se va da dovadă semnată de tricezimator. Dacă însă vor trece pe calea Brăilei, vor plăti taxa numai la întoarcere în Câmpulung. Afară de aceste dispoziții, cari privesc comer-

(1) *Archiva istorică a României* I, pag. 142.

țul de transit «spre țările streine», Vladislav I regulamentează și comerțul Brașovenilor și Bărsenilor în interiorul țării sale. Făcând comerț în interiorul țării ei vor plăti taxa vamală «dreaptă și veche» numai în Câmpulung fiind dispensați a plăti vamă și la Slatina. Pe sigiliul acestui document Vladislav I se numește pe lângă «ban de Severin» și «duce de Făgăraș». Așa dar ducatul Făgărașului a făcut parte din posesiunile ardelene ale Țării Românești înainte de războiul ce a urmat nu peste mult timp între Vladislav I și Ungaria. Domnul român intervenise în favoarea cumnatului său Sracimir în contra tendințelor de stăpânire peste Dunăre ale regelui Ludovic I. care sechestraseră pe Sracimir și familia lui într'un castel din Croația, iar în Vidin formase banatul bulgăresc al Ungariei. Banii ungurești din Vidin în scurt timp ajunseră incapabili să se aperi în contra domnului din Târnova, Șişman. Acesta avea și ajutor turcesc și, ce e mai mult, simpatia populațiunii băștinașe din țara fratelui său vitreg. În astfel de împrejurări numai atitudinea binevoitoare sau ajutorul efectiv al domnului Țării-Românești ar fi asigurat Ungariei banatul Vidinului. Acest banat era însă o primejdie permanentă și pentru Țara Românească, astfel că ajutorul lui Vladislav a trebuit să lipsească Ungurilor din Vidin. Situația acestora era foarte critică în vara anului 1368. Insuși regele trebui să coboare cu armata în Bulgaria pentru păstrarea banatului vidinean. La 12 Noemvrie regele era cu armata sa în Bulgaria lângă Dunăre, vis-à-vis de Severin (1).

La această dată banatul vidinean era asigurat din nou pentru Ungaria. Se vede însă, că la curtea din Buda se formase convingerea, că domnitorul țării românești trebuie pedepsit pentru neascultarea sa. În aceeaș toamnă armata regală condusă de Nicolae, voevodul Ardealului, plecă prin săcuime să surprindă pe Domnul român chiar în reședința sa. Lucrurile au eșit însă altfel. Dragomir, pârălabul cetății Dâmbovița, a zdrobit oastea aceasta ungurească. Comandantul și fruntașii armatei acesteia au rămas morți pe câmpul de luptă. (Octombrie 1368). La 12 Noemvrie, când regele era în fața Severinului, poate va fi auzit de catastrofa celeilalte armate regale. Într'o dispoziție posomorită și sub rele auspicii începe asediul cetății Severinului. Operațiunile armatei române le conducă însuși voevodul. Primul atac contra cetății n'a reușit: armata regală a fost

(1) Nagy Gyula, *A Nagymihályi és Sztárai gróf Sztáray család oklevéltára I.* Budapesta, 1887. pag. 354—5.

aproape nimicită și pusă pe fugă: regele și cu armata sa eră să pătească ca și Nicolae, voevodul Ardealului. Atunci intervine Nicolae de Gara cu cealaltă parte a armatei regale, față de care voevodul român simulează retragerea încercând să atragă pe Unguri în interiorul țării sale. Dar aceștia s'au mulțumit cu ocuparea cetății Severinului, pe care Românii o părăsiseră (1).

Invingător față de Unguri, Vladislav I atacă acum el însuși. În Februarie următor, Vidinul este silit să se predea armatei române. Atunci ambițiosul Angevin ajuns rege unguresc, stătu la tocmeală cu Vladislav, biruitor pe toată linia: Cumnatul Domnului român, Sracimir, a putut intra în Vidin recunoscând firește suzeranitatea Ungariei, iar lui Vladislav i s'a restituit Severinul. La 25 Noemvrie 1369, Vladislav domn al țării Românești, din grația lui Dumnezeu și a regelui Ungariei și ban de Severin, de asemenea duce de Făgăraș, invită din reședința sa Argeș pe toți supușii săi catolici, să primească cu toată cinstea pe reprezentantul episcopului transilvan Dumitru, care va veni să sfințească biserici (2).

Dispărând pericolul, ce ar fi însemnat pentru țara românească un banat unguresc la Vidin, Vladislav I a încercat să trăiască în prietenie cu puternicul vecin dela nord. Din acest timp avem primul hrisov despre o boierie făgărășană. În 1372, Iulie 15, Vladislav I dăruiește rudei sale Ladislau de Dobâca, Șinca de lângă Olt, Vineția, Cuciulata, Dobâca și Hoghizul. Pentru Făgăraș n'au izbucnit certuri între voevod

(1) Expunerea din cronica oficială o întregeste un pasagiu până acum neutilizat dintr'un document dat mai târziu familiei lui Nicolae de Gara. Pasagiul e următorul; după ce se amintește serviciile făcute regelui de către Nicolae de Gara se spune între altele, că a luat parte «in arduis ipsius Ludovici Regis expeditionibus et praesertim in partibus Valachorum, licet iuvenem tempore, strenuum tamen et agilem in rebus bellicis exercitum ipsius Ludovici Regis ab adversariis pene oppressum et fugae subactum Banum Machoviensem pro tunc existentem suis banderis et gentibus fultum virtuose restaurasse; de hostibus vero eisdem gloriosum triumphum obtinuisse».... [Hurmuzaki-Densușianu, *Documente I* pag. 640]. Pentru celelalte izvoare v. lucrarea mea «Relațiunile politice dintre Țara-Românească și Ungaria sub Ludovic I». *Conv. literare*, 1910, pag. 1121, și urm. Mai nou: N. Iorga, *Geschichte des osmanischen Reiches I*, pag. 230 și urm.; *Idem*, *Condițiile de politică generală, în cari s'au întemeiat bisericile românești în veacurile XIV—XV*. *Analele Academiei române*, II, 1913.

(2) Hurmuzaki-Densușianu, *Documente*, I, pag. 148—9. Cf. Zimmermann-Werner-Müller, *Urkundenbuch*, etc. II, pag. 334, unde în loc de «Condam Alexandri patris nostri» e «quondam domini patris nostri». Cf. și C. Auner în *Revista catolică* pe 1914 pag. 72.

și suzeranul său regal. Severinul rămâne și mai departe mărul discordiei. Vladislav I nu va înțelege să fie instrument al politicii ungurești la Dunărea de jos, ci va avea o atitudine potrivită intereselor țării sale. Lucrul acesta n'a plăcut nici odată cercurilor din Buda. În curând Domnul român e considerat ca un prieten îndoielnic. Castelanii dela hotare primesc ordinul să vegheze în această privință „ziua și noaptea”. Cât timp a trăit Vladislav I n'au mai îndrăsnit să se lege de el (1). La schimbarea domnului din țara românească, Ungurii însă conform obiceiului consecuent în sec. XIV încearcă să aducă statul român în oarecare dependență. Fragmentele de știri ce ne-au rămas nu ne lămuresc în deajuns mersul evenimentelor. Se pare că și Radu I, urmașul lui Vladislav să fi avut la începutul domniei sale aceleași greutăți cu Ungurii ca și răposatul său frate. Ungurii atacă Severinul. Cu mari pierderi cuprind orașul. La 19 Iunie 1376, se amintește banul unguresc de Severin Ion Trentul (2). În aceeași zi regele Ludovic I în Vișegrad, răsplătește servicii făcute «la recăstigare a cetății și țării noastre severinene» (3). Dar după Ion Trentul până la

(1) D. Onciul, în studiul său, «Titlul lui Mircea cel bătrân și posesiunile lui», *Convorbiri literare*, 1903, pag. 19—20, susține, că la 7 Septembrie 1374, Făgărașul era pierdut pentru Țara-Românească. Argumentul îl scoate dintr'un document cu această dată redactat de Conventul mănăstirii din Cluj-Mănăstur și în care se spune, că Petru Ceug din Veneția a vândut lui Ladislau de Dobăca o posesiune a sa lângă Hoghiz în părțile transilvane. [Hurmuzaki-Densușianu, *Documente I*, pag. 222—3]. Faptul, că actul de vânzare îl redactează conventul sus numit și că se spune anume delimitarea posesiunii în «părțile transilvane» ar prezintă dovada desfacerii Făgărașului de Țara românească.

Documentul acesta este însă suspect și derivând din colecțiunea contelui Iosif Kemény face parte probabil din falsificările acestuia. Datarea este greșită și greșala n'o putem atribui conventului respectiv. Data este adică următoarea: feria quinta proxima ante festum exaltationis S. Crucis, anno D. 1374. În 1374 însă Înălțarea Sf. Cruci a fost tocmai Joia, adică feria quinta și datarea ar fi trebuit să fie feria quinta ipso die, etc. Dacă ar fi fost vorba de Joia dinaintea acestei Joia Înălțării Sf. Cruci, adică 7 Septembrie s'ar fi luat ca punct de plecare pentru ziua de săptămână sărbătoarea Nativitas Mariae, care este la 8 Septembrie. Toate aceste lucruri le știu foarte bine conventul mănăstirii din Cluj-Mănăstur și știindu-le n'ar fi redactat datarea documentului la Kemény.

Acest document mai prezintă și alte particularități, care-l fac suspect. «Partes Transylvaniae» e expresie neobicinuită în documentele timpului. De asemenea este neobicinuită expresiunea *tria aratra mensurae Regalis*.

(2) Hurmuzaki-Densușianu, *Documente*, I, pag. 236.

(3) N. Iorga. *Studii și Documente*, XII, pag. 275—6.

1386, nu se mai amintesc alți bani de Severin, iar la 19 Noemvrie 1377, Ludovic promite Brașovenilor privilegii «dacă Țara românească va ajunge sub puterea noastră» (1). Stăpânirea ungurească nouă în Severin n'a fost așa-dară de lungă durată. Românii lui Radu I, nu peste mult timp au recucerit Severinul. La 8 Mai 1377, se vorbește de o expedițiune regală, al cărei sfârșit se prevedeă abia în a 2-a jumătate a lui Noemvrie. Nu va fi oare aceasta expedițiunea nereușită a lui Ludovic I contra noului domn din Țara românească? (2). În 30 Octomvrie e scris documentul, care ne spune, că în această expedițiune în contra Țării-românești a murit Petru de Heem, castelan al Orșovei și fratele fostului ban bulgar Benedict (3). Severinul a rămas definitiv în stăpânirea Țării românești și prin urmare Făgărașul încă n'a putut lipsi din titlul și întinderea stăpânirii lui Radu I, dela care nu ne-a rămas, decât amintiri în hrisoavele de mai târziu. Imprejurarea însă că până la 1386, nu găsim bani ai Ungariei în Severin, ne face să presupunem că relațiunile Țării-Românești cu Țara ungurească, dacă n'au fost prietenești, au fost în acest timp cel puțin bune.

Numai așa ne putem explica că'n timpul acesta continuă a ființa episcopie catolică de propagandă în Severin, al căreia titular spunea în titlul său, că păstoririi sale sunt încredințați nu numai catolicii și neofitii din ținutul spre sud dela Mureș până la Orșova și spre răsărit până la munții ardelenesti, ci aveă în paza sa duhovnicească și pe catolicii din Țara-Românească. Din documentul scris în Argeș, la 25 Noemvrie 1369, am văzut, că din vremuri vechi „din timpurile predecesorilor noștri“, și în special dela Alexandru I, bisericele catolice din Țara-Românească erau supuse jurisdicțiunii episcopului transilvan. La 25 Noemvrie amintit, Vladislav I anunță și ordonă castelanilor, boierilor, judeților și altor slugi ale sale să primească cu cuvenita cinste pe episcopul sufragane(?) trimis de către Dumitru episcopul din Ardeal să sfințească biserici și capele, să spovedească, să împartă penitențe și absolțiuni, să miruiască, să viziteze locașurile sfinte și reformeze moravurile. Din acest episcop sufragane vizitator de biserici se făcu nu peste mult episcopul catolic cu reședința în Severin. Ungaria, de organizațiunea bisericească a căreia se ținea

(1) *Ibidem.*, pag. 243.

(2) *Zichy Okmánytár*, IV, pag. 16.

(3) Hurmuzaki-Densușianu. *Documente*, I., pag. 248—9. Cf. Document din 1377, *ibidem.*, pag. 243.

episcopul catolic din Țara-Românească, putea avea acest fel de protectorat al catolicilor supuși români numai cu buna învoire a Domnului român.

Încă o împrejurare dovedește că Ludovic I, la sfârșitul vieții sale a avut o țară românească prietenă. La 9 Mai 1382, o bulă papală a lui Urban VI, ridică Argeșul la rangul de reședință episcopală și numește episcop pe minoritul Nicolae. Bula papală păstrată nouă numai în regestă s'a dat «la insistența regelui Ungariei, Ludovic» (ad instantiam Ludovici Regis Hungariae). Incuviințarea domnitorului român, a cărui reședință era Argeșul, a fost prima condiție, pentru ca papa să poată da o astfel de bulă (1). La 1 Martie 1382, Grigorie, episcop de Severin, care înainte de întemeierea episcopiei de Argeș, se zicea și episcop al țării românești, hirotonisește un preot în mănăstirea catolică din Câmpulung (2). Existența episcopiei catolice în Severin presupune de asemenea raporturi cel puțin normale cu Ungaria.

Episcopia catolică din Argeș peste puțin timp va fi avut zile rele. Ludovic I moare la 11 Septembrie 1382 lăsând Ungaria pradă războiului civil, iar Dan I n'a mai avut nici un motiv să trăiască în prietenie cu Ungaria. Pare a fi fost un domn cu veleități de cucerire nu numai la nord, ci și la sud, peste Dunăre.

Dan I a luptat atât peste hotarele nordice cât și peste cele sudice ale țării sale. El a făcut parte dintre sprijinitorii pretendentului la tronul ungar Carol de Durazzo, în al cărui interes a năvălit cu oaste puternică în părțile Mehadiiei. El a stăpânit ca și tatăl său nu numai Făgărașul, ci și Severinul. La 3 Octombrie 1385 dăruiește mai multe posesiuni mănăstirilor Tismana și Vodița. Între aceste posesiuni sunt unele, cari mai înainte au putut face parte din Banatul unguresc din Severinul de altă-dată, precum este «Dunărea dela padina nucului până la podul de sus, ce duce la Rușava (Orșova)» (3). Pentru ca să fie câștigat de către Sigismund, acesta îi dăruiește ca anexă la Făgăraș și Amlășul, așa că la moartea lui Dan I (4) fratele și unchiul său Mircea moștenește și Amlășul și Făgărașul. În primul hrisov păstrat dela Mircea (27 Iunie 1387) el se zice între altele «herțeg al Amlășului și Făgărașului și

(1) Karácsonyi János. *A argyasi püspökség*. Budapesta, 1905.

(2) Hurmuzaki-Densușianu, I., pag. 276.

(3) Original slavon la arhivele statului, M-reia Tismana S. I.

(4) Hurmuzaki-Densușianu, *Documente* I, pag. 321 an. 1390. C. Litica. *De cine a fost ucis Dan, fratele lui Mircea? [Omagiu lui Titu Maiorescu, București, 1900, pag. 54 și urm.]*.

stăpânitor al banatului de Severin (1). Amlașul la 1 Iunie 1383 fusese dăruit episcopului Transilvan Goblin dimpreună cu 4 sate românești (cum quatuor villis Olachalibus) adică Săliște, Galeș, Tilișca și Sibiel (2) și probabil numai după moartea acestuia întâmplată în 1386 (3) a trecut în posesiunea țării românești.

Afară de hrisovul de donațiune din 1372 rămas dela Vladislav I, unde ni se spune, că ducatul său nordcarpartin e o slobozie (nova plantatio), numai știm nimic despre Făgăraș până la Mircea cel bătrân, dela care iarăși avem hrisoave pentru boerii făgărășene. Aceste hrisoave au o deosebită importanță, căci ele ne arată, că țara Făgărașului avea aceeași fizionomie socială ca și țara românească. Donațiunile către boeri credincioși se fac în aceleași condițiuni ca și în țara românească. Astfel Mircea cel bătrân dăruiește lui Stanciul starețul și fratelui acestuia Călin satul Scorei (1391, Dec. 27). Boerii Micul și Stoica primesc în 1400 jumătate din satul Mândra. În 1417 Mircea dăruiește lui Borcea și Calian «credincioșilor boieri ai domniei mele» Braniștea, Urașii, și vadul Șercăei. Boerul Costea avea dela același Mircea Viștea de jos, Viștea de sus și jumătate din Argeș (4).

Hrisoave pentru boerii făgărășene avem apoi dela Vlad Dracul. La 18 Iulie 1434 Vlad dă mai multora satul Mărgineni (5), iar mai târziu, probabil în 1437, Ianuarie 20 dă boerului Roman, fratele Stanciului, moșiile Voivodeni, Săsciori-

(1) *Original slavon la Arch. Statului, Mănăstirea Tismana*. S. I. Documentul publicat după o traducere de condică (*Hașdeu, Istoria critică; Cipariu, Arhivă pentru filologie și istorie*, Blaj 1867 pag. 77—8) are data 27 Iunie 1387. Originalul slavon a fost redat, însă cumulte lip-suri de citire de către *Milețici și Agura în Sbornik IX*, pag. 327—8. Originalul slavon aflător la Arhivele Statului n'are dată. Data scrisă marginal și de o altă mână mai târzie e 6895. Toate acestea nu ne împiedecă să așezăm documentul la începutul domniei lui Mircea. Titlul întrebuițat în acest hrisov e acela, care-l folosește Mircea nu peste mult în tratativele cu Polonia și până atunci nimic nu intervine, ca să se îndulcească sau înăsprească raporturile dintre Mircea și regele Sigismund.

(2) Hurmuzaki-Densușianu, *Documente I*, pag. 278.

(3) *Erdélyi Történelmi Ertésítő I*, 1912, pag. 45: Series episcoporum Transylvaniensium emendata et correctă.

(4) Vezi I. Pușcariu, *Două documente privitoare la revolta boerilor din Țara Făgărașului în favoarea lui Mihnea Vodă numit cel rău* (An. Acad. Rom. seria II, Tom. XXXIII, 1911 pag. 61 și urm.). Cf. și N. Densușianu, *Monumente etc.* pag. 8 și urm.

(5) *Ibidem*.

Loviște și partea lui Voicul și Vlad din Sâmbăta de sus, de asemenea muntele Moșul și apa Făgăraș(1).

Interesant e hrisovul dat de acelaș Vlad jupânului Stan Ciulmonescul și celor cinci feciori ai lui, căci ne-a păstrat mai multe numiri vechi din topografia românească a Făgărașului: «și le-am dat lor jumătate din Voila și din hotar și din cealaltă jumătate le-am mai dat lor a treia parte și le-am dat locul lor din sat din Pârâu, ce se cheamă Căcăcea și Apa morei până în râul cel sec și de ceea parte de apa morii până în pârâul cel tinos ce se chiamă matca și din calea din sat până în Olt, ocolul hotarului din Olt pe râul cel sec în sus până în Gruil fetelor și de acolo direct peste dumbravă și peste câmp și peste dealuri, peste un corn de deal până în pârâul, ce se cheamă Ludișorel și pe pârâu în jos până în Olt. Și le-am dat pe muntele Jneapănul și din vârful muntelui a Pârâului până'n mijlocul Oltului; și le-am dat lor loc de moară în Olt, în Voila și apa morii, apă de două roate și i-am slobozit să poată duce apa din râu până la moară, pe unde ar vrea ei și să fie slobozi în apa lor a pescui și a mai face și alte mori și vârtoape și dârste, iară nu alții și din sus de sat până în hotarul Voivodeanilor și din jos de sat până în Olt... și le-am dat lor să fie boeri și slobozi împreună cu boerii domniei mele și le-am dat lor țigani 15.... și le-am dat lor parte din ocină și le-am dat lor jumătate de Cioruș din Țara românească și a treia parte din Mislea și a treia parte dela Plopeani și jumătate din Cocorești și moșia lor dela Moinești (1437, Aprilie 21) (2).

Eder pomeneste și pentru 1441 un hrisev al lui Vlad Dracul pentru boerii ardelene (3). Acelaș Vlad a transferat apoi pe un preot dela mănăstirea catolică din Târgoviște la mănăstirea din Cârța, ceea ce a provocat protestarea egumenului de acolo (4).

(1) Hurmuzaki-Densușianu, *Documente I*, pag. 573—4. Hrisovul ni s'a păstrat numai în traducere ungurească din sec. XVIII. Traducătorul a cetit greșit data, când a datat hrisevul în 1432, Ianuarie 20, căci la această dată Alexandru II Aldea domnea în Târgoviște. Divanul domnesc al acestui hrisev încă nu admite ca documentul să fie din 1432, căci pentru acest timp unii din boerii, cari figurează în documentul lui Vlad Dracul sunt de fapt membri în Divanul lui Alexandru-Aldea. Din comparația cu celelalte hriseve rămase dela Vlad Dracul rezultă, că documentul e mai probabil din 1437, când găsim divanuri aproape identice.

(2) N. Iorga, *Studii și Documente*, XII, pag. 276—8.

(3) *Idem*, *ibidem*, II, Prefața după Eder, *Analecta*.

(4) Eder, *Observationes*, pag. 55—6.

Românii făgărășeni aveau și o episcopie cu sediul în Galați, precum reiese dintr'un document de mai târziu. În 1469 Sept. 10, voevodul ardelean Pancrațiu dedea ordin Sibienilor să ajute pe episcopul din Galați Macarie, ca să-și poată aduna taxa și veniturile dela preoții români (1).

Referitor la Amlaș avem amintită numai o singură donațiune domnească. Sașii s'au plâns lui Ștefan de Hederfaia, că locuitorilor scaunului Szeredahely—învecinat cu Amlașul—nu li se permite să-și trimită porcii la ghindă în pădurile Amlașului. Ștefan le-a răspuns, că el a primit dela rege această moșie cu aceleași drepturi, cu care o avusese înaintașul său dela Vlad voevod (2). Acest Vlad voevod este iarăși Vlad Dracul, căci Vlad Țepeș n'a stăpânit nici odată în Amlaș, precum vom vedea în cele următoare.

I. MINEA.

(Va urma).

(1) Hurmuzaki-Iorga, *Documente*, XV., pag. 71. *Hodinka Antal* în *A munkácsai görög-katholikus püspökség története*, Budapesta 1910, crede, că acest Macarie era un episcop de Galiția. Ar fi și curios ca un episcop din Galiția să aibă jurisdicțiune asupra preoților români de pe teritoriul Sibiului. Galații din districtul Hațegului era la 1451 în posesiunea familiei nobile române Căndea. (Hurmuzaki, *Documente* II., pag. 9). Unde a rezidat acest «episcopus gallicensis»: în «districtul Hațegului» sau în Galați din Țara Făgărașului? (Asupra acestor 2 localități, la care se poate referi «gallicensis» vezi *Windisch, Geographie des Grossfürstentums Siebenbürgen*. Pressburg 1790, pag. 134 și 245; apoi *Csánki Dezső, Magyarország tört. földrajza a Hunyadiak korában* IV, Budapesta 1913, 92).

Dacă episcopul românesc din Galați era pentru Românii din Țara Făgărașului, de ce nu își avea reședința în cetatea Făgărașul, centrul administrativ și militar? Ori episcopatul a ajuns în Galați, după ce autoritățile muntenești părăsiseră ducatul nordcarpatin?

Reședința episcopescă a putut însă fi tot așa de bine în Țara Hațegului, unde fusese și locuința lui Ioan de Capha. Azi—credem—fără alte știri nu se poate da soluțiune definitivă acestei chestiuni.

(2) N. Iorga, *Studii și Documente*, III. Excursuri la prefață; *D. Onciul* în studiul amintit însă consacră părerea lui Hașdeu, că donatorul amintit aci e Vlad Dracul.

K. DOUGLAS WIGGIN

REBECA DE LA VALEA-SOARELUI

XIX.

URMAȘA DIACONULUI ISRAEL.

„Eră foarte puțină lume la templu, 'tușă Mirando“, începù Rebeca, „da' misionarul și cu nevasta lui sunt niște oameni așa de drăguți și-or să vie să stea astă-seară și până mâine la voi. Nu-i așa că n'o să te superi?“

„Cum? Vin aici?“ strigă Miranda, scăpând în poală cio-
rapul la care lucră și scoțându-și ochelarii de pe nas, cum
avea ea obiceiul în momente de extremă agitație. „S'au
poftit singuri?“

„Ba nu“, răspunse Rebeca. „A trebuit să-i poftesc eu,
în locul vostru; da' m'am gândit că o să vă pară bine de
niște oaspeți așa de interesanți. În felu'-asta—“

„Lasă explicările și mai întâiu spune-mi când or să vie
aici? Chiar acuși?“

„Aș, nu! peste două ceasuri,—pe la vreo cinci și jumătate.“

„Așa! Atunci ia poftim de explică, dacă-ți dă mâna,
cine ți-a dat dumitale imputernicire de a pofti o droaie de
străini să măie la noapte aici, când știi prea bine că de
douăzeci de ani nu s'au pomenit musafiri la casa noastră
și că n'aveam de gând să poftim pe nimeni nici peste alți

douăzeci de ani de aici încolo, sau în tot cazul, câtă vreme oiu fi eu în fruntea casei?"

"N'o certă, Mirando, pân'n'ăi auzi ce spune dinsa," zise Jane. Și eu mă gândeam mai dinainte, că dacă ne duceam la întrunire, se putea întâmpla una ca asta, de vreme ce d-l Burch cunoștea pe tata."

"Adunarea eră puțintică de tot," începù Rebeca. "Am făcut toate comisioanele voastre și la toți le părea rău că n'ați putut veni, căci nu eră nici prezidenta acolo și a prezidat d-na Matthews; și păcat! căci scaunul eră din cale afară de strâmt pentru dansa, și uitându-mă la ea, mi-a venit în minte un vers dintr'un imn pe care l-am cântat „Imensă ca păgânile nații"; și mai aveă 'n cap, și pălăria aia mare de păslă, care-i stă tot într'un peș. Și d-l Burch ne-a povestit foarte frumos despre păgânii din Siria, și cântecele au mers foarte bine și părea că sunt cam vre'o patruzeci de cenți în coșulețul care a trecut prin partea noastră. Și cu atâta nu s'ar putea mântui nici un pui de păgân, nu-i așa? Atunci d-l Burch a zis că dacă s'ar oferi vre'o membră să-i găzduiască, ei ar măneă noaptea aici, în Riverboro și ar mai țineă și mâine o întrunire, într'o casă particulară; d-na Burch s'ar îmbracă în costumul din Siria și ar expune și niște lucruri frumoase de pe acolo. Apoi a așteptat, a așteptat, și nu scoteă nimenea o vorbă. Mie mi-eră așa de rușine, încât nu știam ce să mai fac. Și atunci el a mai spus încă odată ceeace zisese și a explicat pentru ce doreă să rămână, și se vedeă bine că el socoteă asta ca o datorie a sa. Tocmai atunci d-na Robinson îmi șopti la ureche că, pe când trăia tata mare, misi-onarii trăgeau totdeauna la Casa-roșie și că el nu i-ar fi lăsat, Doamne ferește, să măie altundevă. Eu nu aveam de un' să știu că mata ai încetat de a-i mai găzdui, fiindcă, de când am venit eu în Riverboro, n'a mai fost nici un pastor călător pe-aici, afară de aceia care stau numai Duminica până la prânz. Așa, eu am crezut că trebue să-i poftesc, fiindcă nu erați 'mneavoastră acolo ca să-i poftiți

singure, și fiindcă mi-ați spus mie să reprezint familia.“

Ei, și ce-ai făcut? te-ai dus spre el și te-ai recomandat singură, în vreme ce ieșea lumea?“

„Ba nu; m'am sculat în picioare în mijlocul adunării. Trebuia să fac așa, fiindcă d-l Burch ar fi ajuns a fi jicnit, dacă nu zicea nimenea nimica. Așa, am zis:“ „Mătușile mele, Domnișoara Miranda și Domnișoara Jane Sawyer ar fi fericite dacă ați pofti la Casa-roșie, cum făceau totdeauna misionarii când trăia tatăl lor, și dumnealor vă trimet respectele lor prin mine.“ Apoi m'am așezat pe scaun, iar d-l Burch s'a rugat pentru odihna sufletului lui tata-mare, și la numit un om al lui Dumnezeu și i-a adus mulțumire Tatălui nostru cel din ceruri pentru că duhul lui era tot viu în urmașii lui (adică în 'mneavoastră) și că buna și bătrâna casă, unde atâția frați aflaseră mângâiere și ajutor, și din care atâția dintr'înșii porniseră la luptă îmbărbătați, era tot primitoare și deschisă străinului și călătorului“.

Uneori, când corpurile cerești se află tocmai în conjuncțiunea dreaptă, natura pare arta cea mai desăvârșită. Vorba sau fapta ce vine din inimă de-a dreptul, fără nici o 'preocupare de efect, pare inspirată.

De ani de zile o anumită ușă la sufletul Mirandei Sawyer stătuse încuiată; și aceasta nu se întâmplase nicidecum așa, dintr'odată, ci încet-încet și fără deplina ei cunoștință. Să fi uneltit zile întregi, și cu cea mai mare viclenie, și tot n'ar fi putut opera Rebeca o intrare în acel ținut oprit; iar acum, fără știrea nici uneia dintre ele, ușa alunecă pe înșepenitele și ruginitile ei țâțâni, și, cu trecerea vremii, vântul prielnic al oportunității o deschise din ce în ce mai largă. Toate lucrurile, din toate părțile, lucraseră laolaltă minunat de bine. Se evocase amintirea zilelor de altă dată, se adusesese aminte vieța de toate zilele a unui tată evlavios și venerat; numele Sawyer fusese preamărit și laudat în public; Rebeca se purtase cum trebuia să se poarte nepoata diaconului Israel Sawyer și dovedise în mod hotărît

că nu semănă „numai în neamul lui Randall“, cum se crezuse. Miranda era împăcată și destul de mulțumită de întorsătura ce luaseră lucrurile, deși nici nu gândea să o arate, ori să dea cuivă pricină de a se aștepta ca acest început de găzduire să slujească drept precedent la vre'un alt prilej, mai târziu.

„Ei bine, văd că n'ai făcut decât ceea ce erai datoră să faci, Rebeca“, zise dânsa, „și că ai rostit poftirea ca și un om mare de frumuseț. Bine era să nu fi fost și noi amândouă, tuș'ta Jane și cu mine, așa cu mâinile legate, cu pustia asta de răceală; decât, asta arată cât e de bine să ai casa curată, cu fiecare odaie în bună rânduială, de-i deschisă, de-i închisă, precum și merinde pregătite din belșug, așa că, ori ce s'ar întâmpla, nu poți fi luat pe neașteptate și nu rămâi de rușine față de măcar cine. Erau acolo vreo cinci-șase care i-ar fi putut găzdui pe al-de Burch ca nimica de lesne, —de nu erau din cale afară de calici și de leneși. De ce nu ți-au venit misionarii tăi odată cu tine?“

„Păi trebuia să se ducă la gară să-și ia geamantanul și copiii.“

„Au și copii?“ gemu Miranda.

„Da, tușă Mirandă; născuți cu toții sub cerurile Siriei.“

„O bunică Siriană!“ exclamă Miranda (și nu era adevărat). „Câți la număr?“

„Nu m'am gândit să 'ntreb; dar eu o să pregătesc două odăi, și dacă or mai prisosi vreunii, p'ăia-i iau în pat la mine“, zise Rebeca, sperând în fundul sufletului că așa o să se întâmple. „Acuma, fiindcă sânteti amândouă ca și bolnave, n'ați putea să mă lăsați pe mine să pregătesc și eu, odată 'ntr'un an, tot ce trebuie pentru musafiri? puteți veni sus, când v'oiu chema eu. Vreți?“

„Ba bine că nu!“ suspină Miranda, cam fără 'de voie. „O să pun și eu capu' jos alături de Jane, în odaia de culcare, să văd de n'oiu prinde ceva putere spre a găti de cină. E trei și jumătate—să nu mă lași să dorm nici un minut

peste ceasurile cinci. Am făcut un foc bun în bucătărie, la vatră. Nu știu, zău, ce mi-a venit de-am pus să fiarbă o oală de fasole în mijlocul săptămânii, dar se potrivește de minune. Bietul tata ne spunea că nimic nu le place misionarilor când se 'ntorc în țară, ca pâinea neagră și fasolea cu carne de porc. Fă rânduială în ale două odăi din spre miază-zi, Rebeca."

Rebeca, lăsată în voia ei întâia dată în viață, se repezi sus pe scară, ca o vijelie. Fiecare odaie din Casa-roșie era curată ca floarea, și ea nu avea alta de făcut decât să ridice transparentele, să dea repede cu mătura pe jos și să ștergă praful de pe mobile. Al-de mătuș'sa o auzeau de jos umblând de colo până colo, bătând pernele și saltelele, scuturând prosoapele, ciocnind cămile de apă și ligheanurile și în toată vremea aceasta cântând, cu glasul ei cristalin:

„Zadarnic peste oameni
Curg harurile Domnului;
Păgânul, în orbire,
Adoră lemn și pietre“.

Incetul cu incetul ajunsese și ea o fetică îndemânatecă, și toate treburile ce erau de potriva ei le făcea într'un fulger, așa că, la cinci, când chiemă pe al-de mătuș'-sa, să-i facă inspecție, ea săvârșise minuni, nu altceva. Pe mese și pe spălătoare pusese șervete, paturile erau premenite și bine făcute, ibricele pline cu apă, săpunul și chibriturile la locul lor; hârtiile, surcelele și lemnele erau în cutii, și câte o buturugă mare ardea domol în fiecare sobă, bine închisă.

„Am crezut că e bine să gonesc nițel frigul“, explică ea, „fiindcă, de, vin tocmai din Siria. Ah, și acum mi-aduc aminte că trebuie să caut Siria în Geografie, până nu vin ei.“

Nimic nu era de zis; așa că amândouă surorile se coborâră, ca să mai facă unele mici schimbări în îmbrăcăminte lor. Trecând pe la ușa salonului, Mirandei i se părură că aude un trosnet și-și aruncă ochii înăuntru. Obloa-

nele erau deschise, în soba întredeschisă eră o flacăără voioasă, iar pe vatra din odăița din fund se vedeă pregătit pentru foc. Lampa Rebeciei, al doilea dar de Crăciun dela d-l Aladdin, sta într'un colț, pe o masă de marmură; lumina se cerneă blând prin abajurul trandafiriu, prefăcând odaia cea posomorită și rece ca ghița—intr'un loc unde puteai ședeă și iubi pe aproapele tău.

„Pentru numele lui 'mnezeu: Rebeca!“ strigă domnișoara Miranda, din josul scării, ai crezut că trebuie să deschidem și la salon?“

Rebeca ieși pe pălimar, împletindu-și coadele.

„Păi, nu l-am deschis la Sărbătoarea-națională și la Crăciun? Mi s'a părut că prilejul de acum e cam tot așa de mare“, zise dinsa. „Am luat florile de ceară de pe marginea sobei, ca să nu se topească; scoicile, mărgelanul, și pasărea verde a împăiată le-am pus sus de tot pe etajeră, ca să nu le vadă copiii și să ceară a se jucă cu ele. Diaconul Milliken o să vie și el să vorbească despre afaceri, și nu m'ași miră de s'ar întâmplă să vie și d-l și d-na Cobb. Nu te duce mata la pivniță; eu sunt gata într'un minut și te scutesc de alergătură.“

Miranda și Jane se uitară una la alta.

„Nu ți-am spus eu, că fata asta e ceva nemaipomenit?“ exclamă Miranda; „dar știu că știe a 'nvărti treaba, când îi e a-minte!“

La cinci și un sfert toate erau gata, și vecinii—cel puțin aceia, care ședeau în vederea Casei-roșii (care se zărea de departe în mijlocul priveliștei, când nu erau frunze în pomi) cât p' aici să moară de curiozitate. Obloanele deschise în amândouă odăile despre miază-zi! Și foc — dacă-ți mai puteai crede ochilor—foc mai în fiecare odaie! Fără miostivirea unei cucoane care fusese la templu, și care-și făcu pomană de se duse în vr'o două trei case și explică pricina tuturor acestor pregătiri, multe familii n'ar fi închis ochii în noaptea aceea.

Musafirii sosiră în curând, dar n'aduseră decât doi

din copii, ceilalți șapte—opt fiind lăsați cu alți membri la Portland, spre a imputîna cheltuelile călătoriei. Jane îi conduse pe toți în catul de sus, pe când Miranda pregătiă de cină; dar Rebeca se repezi și luă pe amădouă fetițele, le scoase mantalele, le netezi părul, și le duse jos în bucătărie, să se bucure de aroma fasolei.

Fu o masă imbelșugată, iar prezența celor mititei îi dete ceva mai intim și mai vesel, care poate ar fi lipsit altminterea. Tușa Jane ajută la strângerea mesei și puse mîncarea la o parte, pe când Miranda stă de vorbă cu oaspeții în salon; iar Rebeca și copiii Burch spălară farfuriile și petrecură în bucătărie, în legea lor, nefăcînd de cît prea puțină pagubă — anume, spărgînd o ceașcă și o farfurie care erau crăpate mai dinainte, svărlind și o lingură de argint dimpreună cu niște lături la ușa de din dos (un fapt neîngăduit nici odată la Casa-roșie) și vărsînd drojdii de cafea în canalul din bucătărie. După ce toate dovezile nelegiuirei fură distruse de Rebeca, iar pagubele reparate pe cît fu cu putință, intrară cîte trele în salon unde d-l și d-na Cobb, cum și Diaconul și d-na Milliken își și făcuseră apariția.

Ce seară plăcută! Din cînd în cînd mai lăsară pe „păgânul în orbire să adore lemn și pietre“, dar nu pentru multe vreme, ci numai spre a mai răsufli și ei (și el), și atunci al-de Burch povestiră lucruri grozav de ciudate, de frumoase și de minunate. Cele două fetițe mai mici cântară împreună, iar Rebeca, la cererea stăruitoare a d-nei Burch, se așeză la bătrînul pian cel pițigăiat și execută, cu deosebită pricepere și însuflețire, „strălucita Alfarata, pribeaga Indiană“.

Pe la opt, ea traversă odaia, înmănă 'tuș-sei Miranda un evantai în formă de frunză de palmier, chip spre a-și putea feri ochii de lumina lămpii; eră însă un șiretlic care-i îngădui să șoptească: „Să aduc prăjiturile?“

„Crezi că face?“ șueră d-ra Miranda printre buze, ca răspuns.

„La al-de Perkins așa se face întotdeauna“.

„Foarte bine. Știi tu unde sânt“.

Rebeca se îndreptă binișor spre ușă, iar cele două fete se repeziră după dânsa, căci nu se mai îndurau să se despartă de ea nici o clipă. Peste cinci minute se întoarseră îndărăt, ale mici ducând farfuriile cu pesmeciori de chimen — în formă de inimi și de coronite, cu zahăr în ei și presărați cu semințe de chimen, crescut în grădina din spatele casei. Aceștia erau o specialitate a d-rei Jane, iar Rebeca aducea o tavă cu șase păhărele subțiri de cristal, pline cu lichior făcut în casă, pentru care d-ra Miranda era vestită încă din tinerețe. Bătrânul diacon Israel își cinstea totdeauna prietenii cu licheorul acesta, și cumpăraseră el singur paharele dela Boston. Miranda le admiră grozav, nu numai pentru frumusețea lor, ci și pentru că încăpea așa de puțin în ele. Înainte de a le avea pe astea, licheorul se servise în pahare de Malaga.

Îndată ce aceste răcoritoare—care la Riverboro purtau de obicei numele de „gustare“ — fură savurate cu eleganță, Rebeca se uită la ceas, se sculă de pe scaunul ei din colțul copiilor, și zise cu veselie: „Aideți, e vremea de culcare pentru misionarii-ai mititei!“

Toți făcură haz de aceasta—misionarii-ai mari mai vartos ca toți, — iar ai mici își luară noapte-bună și dispărură cu Rebeca.

XX.

O SCHIMBARE DE INIMĂ.

„Nepoata-asta a d-voastră este cea mai remarcabilă fată ce mi s'a întâmplat să văd de o sumă de ani încoace, zise d-l Burch, după ce se închise ușa.

„Acuma, de o bucată de vreme, par'că se arată destul de isteată; dar e grozav de distrată“, răspunse Miranda, „și din cale afară de sglobie“.

„Trebuie să ne gândim că nu prisosul, ci lipsa de vioi-

ciune aduce mai toate relele din lume", întoarse d-l Burch.

"Minunată misionară ar fi", zise d-na Burch, "cu glasul ei, cu atracția ei, și cu darul ei de vorbă".

"Ba, dac'ar fi să mă'ntrebe cineva pentru ce ar fi mai potrivită, eu ași zice că mai bine ar face de păgână, decât de misionară", observă Miranda scurt.

"Soră-mea-i de părere să nu le preă dai nas copiilor", interveni Jane repede, uitându-se spre d-na Burch, care părea cam jicnită, și era gata să deschidă gura spre a 'ntrebă dacă Rebeca nu era o credincioasă declarată."

D-na Cobb se așteptase toată seara la întrebarea asta, și se temeă de vr'o aruncătură de vorbă în spre favorita ei, cu privire la talentul ei la rugăciune. Ea prinsese dintr'odată și fără motiv un mare necaz pe reverența sa d-l Burch, în după-prânza aceea, din pricină că imbiase pe Rebeca să ia cuvântul la rugăciune. Ea văzuse cum fața copilei se făcuse ca ceara de albă, mai văzuse privirea înspăimântată din ochii ei și tremurul genelor pe obraji, și pricepuse încercarea prin care trecuse dinsa. Prejudicata ei împotriva pastorului mai slăbise în prezența lui și prin felul lui plăcut de a povesti, dar simțind că d-na Burch era gata să pășească pe un teren primejdios, ea o întrebă deodată, dacă trebuie să schimbi de multe ori trenul dela Riverboro până 'n Siria. Simțea ea că întrebarea aceasta venea ca nuca'n perete, dar îi servea să ajungă unde vroia.

În vremea asta diaconul Milliken zicea către d-ra Sawyer:

"Mirando, știi pe cine mi-l aduce aminte Rebeca?"

"Ba bine că nu!" răspunse ea.

"Va să zică ai observat și 'mneata? De odată, văzând că la chip aducea așa de mult cu tat'-su, mă gândeam: e leită dinsu, în totului tot; dar nu-i așa; e leită tatăl dumitale, Israel Sawyer".

"Nu pricep de unde și până unde!" strigă Miranda, în culmea mirării.

"Mi-a sărit în ochi azi după-prânz, când s'a sculat în picioare în mijlocul adunării, ca să rostească postirea d-tale.

Cam ciudată potrivirea, da' şedeă tocmai pe acelaşi scaun, pe care stă el de obicei când conduceă şcoala-de-Sambătă. Ştii felul lui bătrânesc de a-şi ridica bărbia 'n sus şi de a-şi da niţel capu spre spate, când se sculă să spună ceva? Ei bine, tocma' aşă a făcut şi ea; şi mai toţi au spus-o; nu numai eu".

Musafirii din sat plecară înainte de nouă, iar la această oră (scandalos de întârziată pentru Casa-roşie) toţi ai casei se duseră la culcare. Când îi duse d-nei Burch lumânarea sus, şi se găsi astfel o clipă singură cu dinsa, Rebeca îi zise cu sfială: „Eşti aşă de bună să-i spui d-ta d-lui Burch că eu nu sânt membră a bisericei? Nu ştiam ce să fac azi după-prânz, când mi-a cerut să iau cuvântul la rugăciune. N'am avut curajul să-i spun că niciodată nu mai făcusem rugăciunea cu glas tare, în mijlocul bisericei, şi că nu ştiam cum. Nici nu mă puteam gândi, şi mi-eră aşă de teamă, că-mi venea să intru 'n pământ. Mi se părea o îndrăzneală şi o nelegiuire din partea mea, să zic rugăciunea în faţa tuturor acelor membri ai bisericei mai în vârstă, şi să-i fac a crede că-s mai mult decât ceea ce sânt. Dar mai mă'ntorc şi altminterea; n'ar fi fost păcat înaintea lui Dumnezeu, să nu vreau a zice rugăciunea, când îmi zicea un pastor?"

Flacăra lumânării cădea pe faţa aprinsă şi plină de duioşie a Rebecei. D-na Burch se plecă şi o sărută, zicându-i noapte-bună. „N'avea nici o grijă", zise ea. „Lui d-l Burch îi spun eu, şi cred că Dumnezeu o să priceapă".

A doua zi dimineaţă, Rebeca se trezi înainte de şase; aşă eră de plină de grijile casei, încât nu mai putea dormi. Se duse la fereastră şi se uită afară: eră încă întunec, iar ziua se vedea posomorită şi viforoasă.

„Tuşa Jane zicea că o să se scoale la şase şi jumătate şi că la şapte şi jumătate o să luăm cafeaua cu lapte", cugetă ea. „Da mă gândesc că amândouă sânt bolnave, de răcite ce-s, şi tuşa Miranda n'o fi închis ochii cu atâţia inşi

în casă. Eu zic mai bine să mă dau jos binișor și să m'apuc de treabă, ca să le fac o surpriză”.

Se îmbracă cu un capod vătuit, își luă papucii în picioare, se furișă binișor jos pe scara din față, cea oprită, trase 'n-cetișor după dinsa ușa bucătăriei ca nu cumvă să ajungă vr'un sgomot pân'la cei din casă și să-i trezească, roboti vr'o jumătate de ceas la treburile de dimineată pe care le cunoștea așa de bine, și apoi se întoarse în odaia ei spre a se îmbracă înainte de a scula copiii.

Împotriva așteptărilor, d-ra Jane, care în ajun, seara, se simțea mai bine ca Miranda, se îmbolnăvi mai rău peste noapte, și nu fu nici cum în stare a se scula din pat a doua zi dimineată. Miranda bombăni fără încetare tot timpul cât se îmbracă repede-repede, vărsându-și necazul pe tot universul, pentru toate neajunsurile ce îndurase și mai avea de îndurat peste zi; ba chiar își vărsă focul pe Consiliul misionarilor, care trimesese pe al-de Burch în Siria, și emise părerea nepărtinitoare că, aceia care pleacă în țări streine cu scopul de a mântui păgânii, n'au decât să stea acolo și să-i mântuie, iar nu să colinde lumea cu o puiță de copii după dinșii, căzând pe capul unora care nici nu-i doreau și nici habar n'aveau de dinșii. Jane zăcea în pat fără astâmpăr și fără odihnă, cu durere de cap și prinsă de friguri, întrebându-se cum o să poată face atâtea soru-sa fără de dinsa.

Miranda trecu înțepată prin sala de mâncare, legându-și un șal în jurul capului spre a se feri de curent, cu gând de a atăța focul pentru cafea și apoi de a o chema jos pe Rebeca, a o pune la treabă și, în vremea asta, a-i spune câteva adevăruri sdravene, în privința celui mai nemerit fel de a reprezenta familia într'o adunare de misionari.

Deschise ușa bucătăriei și se uită aiurită în jurul ei, întrebându-se dacă nu cumvă, din greșeală, nemerise într'o casă streină.

Transperantele erau ridicate, în vatră duduia un foc strașnic; cratița cu apa de ceaiu sâsaia și clocotea scotând

un nor de aburi, iar de coadă atârnă o bucată de hârtie cu următoarele vorbe măzgălite în fugă: „Complimente dela Rebeca“. Mașina de cafea era opărită, cafeaua măsurată într-o ceașcă; ouăle pentru omletă erau sparte gata și puse la îndemână. Cartofii și șunca erau pe tava de lemn, iar pe satâr: „Salutări dela Rebeca“. Pâinea neagră era scoasă, a albă scoasă, scos și serviciul pentru pâine prăjită, cum și turta dulce, smântâna de pe lapte era luată, untul adus de la câmară.

Miranda își luă broboada de pe cap, și căzî pe fotoliul din bucătărie, exclamând încet: „Fata asta n'are seamăn pe lume! Declar că e toată Sawyer!“.

Ziua ca și seara trecu spre cinstea și mulțumirea tuturor celor din casă, chiar și a bieteii Jane, care avu discreția de a se mai întremă, în loc de a se 'mbolnăvi mai rău și a strică cheful general. Al-de Burch plecară cu o vie părere-de-rău, iar misionarele ale mititei, cu obraji scăldați în lacrimi, își jurară prietenie vecinică cu Rebeca, care, la despărțire, le ghemui în mână o poezie compusă înainte de cafea:

MARIEI ȘI MARTEI BURCH.

Născuți subț al Siriei cer,
Subț soare mai cald ca al nostru,
Copiii crescără, 'nflorără,
Ca niște mici flori tropicale.

Zăriră întâia lumină,
De parte, în țară păgână.
Nu munții de gheață ai Grœnlandei,
Nici India, țara mărgeanului.

Ci tainicu'-acela ținut,
Cu oamenii aproape negri,
Și unde e mai dureroasă
Lipsa curatei religii.

Cu toții dar să ajutăm
Pe ceata misionarilor
Să afle necredincioșii negri
Și să-i învețe 'ntru Domnul.

REBECA ROWENA RANDALL.

Se văzu curând că această ședere a misionarilor la Riverboro nu trecu fără unele urmări care se întinseră departe. Chiar d-l și d-na Burch se întorceau cu gândul spre ea, ca spre una din cele mai rari mulțumiri din jumătatea de an ce petrecuseră 'n țară. Vecinii extraseră din ea imbelșugată și arzătoare conversație; probe, contra-probe, bănuială, siguranță, privire retrospectivă și proorocie. Diaconul Milliken dete zece dolari pentru convertirea Siriei la independentism, iar d-na Milliken trecu printr'o adevărată boală, din pricina nesocotitei mărinimii a lui bărbat'-su.

Ar fi plăcut pentru noi de a declara că Miranda Sawyer deveni cu totul altă femeie după aceea, decât..., n'a fost așa. Copacul care a apucat să crească strâmb vreme de douăzeci de ani, nu poate fi îndreptat așa, cât ai clipi din ochi. Nu mai incipe vorbă însă: deși nu prea bătea la ochi, o schimbare totuși se făcuse: eră mai puțin cicălitoare în purtarea față cu Rebeca, mai puțin tăioasă în părerile ei, mai plină de speranță în finala izbăvire a fetei. Aceasta cam venise în mare parte din neașteptata descoperire că Rebeca, la urma urmei, moștenise ceva și din laturea Sawyer a familiei, în loc de a țineă, cu mintea, cu trupul și cu sufletul, de desprețuita seminție a lui Randall. Ori ce vedeă vrednic de interes în Rebeca, și ori ce dovadă de putere, de destoinicie sau de talent desfășură fata după aceea, Miranda le atribuia creșterii din Casa-roșie; și asta-i dădea un sentiment de mândrie curată — mândria unui șef de atelier care a izbutit să scoată ceva de preț din materialul cel mai ingrat; dar niciodată, nici chiar la sfârșit de tot, nici chiar când slăbirea puterii trupesti îi mai muie mâna ei defier, și-i mai imputină puterea de a se stăpâni

niciodată nu și-a arătat ea această mândrie, și nici nu a dat o singură dovadă de dragoste.

Sărmanul Lorenzo de Medici Randall! Nu era locul lui în satul acesta, unde era desprețuit, socotit ca ridicol și netrebnic de către semenii săi, fiindcă nu le semăna întru nimica! Să se fi putut Riverboro răvărsa dintr'odată într'o comunitate mai mare, cu păreri deosebite și mai mlădioase, el ar fi fost, poate, singurul ins din întreaga populație care ar fi atras întru câțva luarea-aminte. Era un noroc pentru fie-sa că moștenise nițică destoinicie practică de la neamul mame-sei; dar dacă Lorenzo n'ar mai fi făcut în lume nimic alta, tot s'ar fi putut fâli barem cu atât, că ferise pe Rebeca de a fi cu totul și cu totul Sawyer. Deși el personal fusese un neisprăvit, cu totul, și în toate privințele, ei îi transmisese cu mărînimie tot ce era mai bun într'insul, și oprise cu prudență tot ce era fără valoare. Puțini tați sînt capabili de un discernămint așa de delicat.

Casa-roșie nu se prefăcuse ca prin farmec în vr'un fel de han-la-drumul-mare, într'un loc de nevinovată petrecere și unde să te întâmpine o figură bucuroasă-de-oaspeți; dar vizita misionarilor făcuse ruptoarea, și Miranda se induplecă să aibă pururea gata un pat de rezervă „pentru cazul când o pică cineva”; totdeodată paharele de cristal se țineau—în bufet—pe policioara a doua de sus, iar nu pe cea de sus de tot, ca mai 'nainte. Rebeca trebuise să se urce pe un scaun ca să le ajungă; acum, n'avea decît să se 'nalțe nițel, ca să le poată lua, și aceas ta e simbolic pentru felul în care, fără a-și da seama, esc aladă ea zidurile dogmatismului și ale prejudecăților Mirande i.

Cevă mai mult, Miranda merse așa de departe, încât zicea că nu i-ar părea rău dacă ar mai veni al-de Burch din când în când, dar îi era frică să nu cumva să răspândească el pretutindenea vorba despre vizita lui, și să nu se pomenească toată ziua-bună-ziua cu câte o familie de misionari pe capu'ei. În sprijinul acestei păreri, cită ea cu mult haz faptul că, dacă un vagabond a căpătat o bucățică

bună la ușa de din dos a cuivă, se zicea că el lasă un semn, așa ca să știe și alți vântură-țară unde vor căpăta probabil și ei aceeași tratație.

Frică mi-e că e ceva adevăr în această pildă cam simplă, iar teama d-rei Miranda în privința viitoarelor ei răspunderi nu eră fără oare-care temei, deși nu tocmai în felul cum credea ea. Sufletul omenesc prinde obiceiurile bune tot așa de lesne ca și pe cele rele, și din clipa în care o viață de om începe a 'nflori în vorbe și 'n fapte frumoase, din acea clipă se stabilește un nou nivel de purtare, și aprigii tăi vecini așteaptă de la tine într'una o necurmată manifestare a voiei-bune, a încurajării, a simpatiei, a prezenței de spirit, a camaraderiei și a entuziasmului, de care te-ai arătat capabil odată. Dă smochine o vară-două, și lumea dinafara grădinii tale se supără dac'ai da și mărăcini.

Efectul vizitei familiei Burch asupra Rebecei nu e ușor de descris. Cu toate acestea, după ce se mări, când se uită ea îndărăt în trecutul ei, cu mintea de mai târziu, simțea că momentul în care d-l Burch îi ceruse să zică „rugăciunea în public” însemnă o epocă în viața ei.

Dacă cumva ai băgat de seamă, cetitorule, cât te simți de afabil, de grațios și de manierat, când porți o halnă nouă și frumoasă; dac'ai observat vreodată sentimentul de evlavie ce ți se furișează 'n suflet, când închizi ochii, îți împreunezi mâinile, și-ți pleci capu'n jos; dacă ai notat cum ți se topește întru câtvă sentimentul de rea-voință față de un semen al tău, prin practicarea politeței zilnice—atunci o să pricepi cum adoptarea unui gest exterior și vizibil are o ciudată influență în desvoltarea stării lăuntrice și sufletești pe care o exprimă.

Numai când îmbătrânește și amortește omul, numai atunci i se îngreuiază sufletul și refuză de a se ridica. Sufletul tânăr are pururea aripi; o suflare îl face să-și ia sborul spre cer. Rebecei i se ceruse să dea dovadă despre o stare sufletească sentimentală, a cărei existență abia o bă-

nuiă. Ea se supuse; și rostind niște cuvinte, acestea căpătară ființă prin rostire; — dând glas unor aspirații, ele se prefăcură în realități.

Ca și „porumbelul ce zboară 'ntins spre porumbarul său“, spiritul ei se înalță către o lumină mare, cam învăluită la început, dar din ce în ce mai strălucitoare pe măsură ce se apropia de ea. A ajunge să te simți una cu inima lui Dumnezeu, înainte de a fi avut vr'un sentiment de despărțire, aceasta este desigur cea mai frumoasă cale pe care un copil ajunge la Dumnezeu.

(Traducere din englezește de Elena Rădulescu-Pogoneanu).

(Va urmă).

**Correspondența între Petrache Poenarul și unchiul său
George (Iordache) și Gr. Otetelișanu.**

Publicată de General P. V. Năsturel.

Cinstite unchiule,

Alaltă sêră m'am întors aici după ce am umblat pă la Ploești, la Bucov, la Buzău și la Văleni împreună cu *Banul Mihalake Ghica*, parte pentru descoperire antichităților ce s'au găsit la satul *Pietroasa*, parte pentru a pune la cale zidire Școalelor pe la numitele orașe.

Obiectele de antichități ce am putut descoperi până acum sânt toate niște vase religioase de aur cu figuri mitologice; *toate cântăresc 15 oca*, aurul este mai curat decât al galbi-
nilor și așa prețul aurului covârșește păste 6.000 galbeni, afară de prețul antichității care la vre-un muzău de ale nêmurilor cele mai luminate s'ar plăti cel puțin înzecit pă cît costisește aurul.

Eu peste câteva zile aş vré să mă duc la Craiova unde mă așteptă contracciul care a zidit școala ca să chipzuim lucrare ce trebue să se facă pentru meremetul dărăpănărilor ce a făcut cutremurul. Dacă poți și d-ta să isprăvești acolo până la sfârșitul aceștii luni înștiințază-mă ca să te aștept să mergem împreună la Craiova.

La Morile dela Fundul Părului, știi, neică, că este prigonire cu Sărdarul *Cucu* pentru înecare ce să pricinuește dela morile aceluia. Intr'aceste zile este să mergă la fața locului un divanit ca să cerceteze acéstă prigonire față cu inginerii orînduiți din parté amândurora părților. Eforia este să pof-téască pă d-ta ca să te afli dă față la acéstă cercetare care

crez că se va săvârși în două zile după cum îm[i] spun. De aceia te rog, neică, ca când iconomul va face știre d-tale pentru acesta să binevoiești, a merge și d-ta la acel loc ca să ne luminăm de curgeré pricinii prin cercetare și nivelatié ce vei face d-ta și să seăpăm de acéstă gâlcévă care din zi în zi se împleticește mai mult și descurcaré ei se face mai anevoe.

Trimisăi d-tale copie după sinetul *Clucerului Eftimie*. Domnul Știrbey plecând la Odesa mi-a lăsat să trimeț d-tale alăturata jalbă privitoare la hotărnicia moșii Gorganul ca să o iai și d-ta în băgare de sémă.

(Fără dată) prob. după Iulie, 1838.

Plecatul d-tale,

P. POENARU.

Adresa: Domnului

Domn Grigorie Otetelișanu, Inginer-hotărnic
la Glavaciog.

* * *

Cinstite unchiule,

Am vorbit cu d-lui Marele Logofăt pentru adăogare ce cereți să se facă la léfa ajutorului de grafier dela acel Divan și mi-a răspuns că acesta nu se poate face acum, fiindcă asemenea adăogiri trebuie să se legiuiască mai întâi de obșteasca Adunare.

Pentru pensionatul de fete, D-voastră puteți să faceți ori ce întocmire veți socoti că va fi mai bună fără de a gândi că Eforia va voi să schimbe orînduiala ce veți face, destul numai să fie mulțumiți cu acé orînduială, nu zic toți părinții fetelor, că acesta este cu neputință, ci cei mai mulți.

Eforia a cercat destul să așeze acel pensionat pe temeiri mai statornice, dar nici a putut dobîndi ajutorul de bani ce a cerut, nici persoane destoinice se pot găsi care să voioască a se însărcină cu îngrijirea celui așezământ.

Pentru grinzile ce propuneți a se mai adăoga la sălile de la Școala cé noă, arhitectul Statului, *Vilacroz*, dă încredințare că acéstă adăogare este cu totul de prisos; el zice numai că trebuie să se pue mai groase adaosurile ce sunt lipite cu grinzile precum se arată în modelul și în planul ce a dat acest arhitect.

Faceți pentru acest lucru tocmélă cu vre-un meșter și dați-o

în cunoștința Eforiei cât mai fără zăbavă ca să putem găti în vara acésta măcar numai 3 săli de predare.

Dacă s'ar pricepe la acest lucru meșterul pe care l'am trimis acolo pentru uși și fereștri ați pute scăpa din ghiarăle lui *Vilhelm* care văz că a cerut, pentru a așeza câte-va grinzi, atâta plată cât s'a dat pentru tot lucrul coperișului și al celorlalte dulgherii a zidirei.

Dacă vă trebuesc bani cereți prin hârtie formală fiindcă acum putem să vă slobozim o parte din venitul mănăstirii *Obedénu* pã acest an. Bine ar fi însă să trimeteți și o socotelă de întrebuințare banilor ce ați mai primit pãste socotelile cele din urmă, care bani mi se pare că însumézã peste cincizeci mii lei.

22 Maiu 1839.

Plecatul d-tale,

P. POENARU.

Adresă: Domnului

Domn Marele Clucer G. Otetelișanu

etc. etc. etc.

..

Cinstite unchiule,

După veniré aici a dumnélor Deputaților din Craiova înștiințându-se Măria Sa Vodă de cele ce d-ta, ca un credincios supus, ai dorit să se aducă la cunoștința M. Sale despre apăsările ce pătimeste țaranul, a primit cu multă bunătate însemnările ce i s'au supus și mi-a poruncit să scriu d-tale că M. Sa cunoaște cu mulțumire simțimentul de care d-ta ai fost mișcat; cunoaște și că arătările d-tale sînt întemeete pe ade-văr, dar pricina aceștii apăsări se ține de un șir de răutăți care numai dela izvor se pot opri.

Izvorul răutăților este chiar proprietarul care vânzând dreptul său îndoit și întreit la arendaș dă acestuia, hârtie albă să și tragă el polița prin zapciu asupra țărânului ori cum va voi.

Măria Sa Vodă din început s'a străduit a aduce pe proprietarul de moșie în oare-care relație mai omenoasă cu clăcașul său, și a hotări cu mai bună deslușire drepturile și îndatoririle unuia către altul.

La acésta M. Sa caută și acum a să îndeletnici cu deadinsul și păste câtăva vreme are să cheme și pe d-ta aici ca să supui M. Sale chipzuirile ce'ți vei fi format despre acésta.

25 Noemvrie, 1840.

Eu rămiiu al d-tale pré plecat,

P. POENARU.

Adresa : Domnului

Domn Marelui Vornic G. Otetelișanu

etc. etc. etc.

* * *

Cinstite unchiule,

După cum mi s'a scris de către d-ta, am datimetrul moșii *Bârca* la litografia lui *Valbaum* de atunci îndată, dar încă până acum nu s'a isprăvit. Adevărat că s'a făcut de două ori fiindcă după ce să tipărisă odată nu a înștiințat d. Zefkide că trebuesc schimbate niște numiri ale moșiilor învecinate și cite-va litere de semnele acestora și așa a trebuit să se scrie de iznoavă pe piatră și să se tipărească adoăoară. Nădăjduese că în săptămâna viitoare se va săvîrși și voi trimite d-tală foile tipărite.

Din harteles ce mi-ai lăsat să se lucreze—débîa am putut să-vîrși doă cu calculațiile lor. Acum lucrăm la a treia, pe urme rămân doă fără calculații și, toate, socotesc că, se vor isprăvi până în Paști.

Cocoana *Rastoaica* întrébă des de d-ta, voește să știe cînd te îndemnez[i] să vii pentru isprăviré hotărniciei dela Petrești. Vei fi aflat că cucoana *Mavrodinoia* a răposat și și-a lăsat moșiile dainie la Mitropolie și la episcopia Rimnicului; dar clironomii protestéză și voesc să pornéscă judecată.

Un Petresc voește să ia pe d-ta hotarnic la o moșie a sa din Jugureni din Vlașca a căria mărime zice că poate să fie ca de 1500 stj. masă, și este parte dintr'un trup de moșie care se stăpînește dévalma cu Mitropolia. Intrébă cu ce preț te-ai însărcina d-ta să faci acésta hotărnicie, cu lucrare numai topografică (numai cu masa) și pe ce vreme ai puté veni să începi acésta lucrare? Ori cum vei hotări scriem(i) mai curînd,

ca să știu ce răspuns să dau d-lui *Iordake Pop* care mi-a vorbit din parte aceluia proprietar.

7 Martie 1841.

Al d-tale plecat

P. POENARU

Adresă: Domnului Domn

Marelui Paharnic Gr. Otetelișanu.

etc. etc. etc.

* * *

Cinstite unchiule.

Librarul grecesc de aici îmi spune că a adus Istoria lui *Kuma* grecască și că din prețul acestor cărți îi mai ești dumnéta dator 70 sfanți. Acum cere să i să răspundă acești bani și întorcându-i-se și răvașul ce are dat la mîna d-tale să luăm cărțile dela dînsul. Binevoește dar a'm(i) trimete acel răvaș și cu întoarcere acestui înscris eu voi răspunde numitului librar acei 70 sfanți și luînd cărțile le *vor* (sic) trimete d-tale cu cel mai dîntîi prilej ce voi găsi.

Ar fi bine, unchiule, să *intocîli* (sic) acum îndată cvea pentru școala de fete cé fără plată fiind-că mi se pare că este să vie p'acolo M. Sa. Vodă acum pe vară și *știintu* (sic) că a slobozit ajutorul cerut pentru această școală îi va păré rău să vază că încă până acum nu s'a făcut nimic.

Așăzați deocamdată școala de fete după afară într'una din sălile cele de jos ale pensionatului; despărțiți intrare într'acé sală ca să nu aibă întîlnire fetele cele de afară cu cele din lăuntru; orînduiți să învețe fetele de afară deocamdată numai a citi, a scri în rumînește și a coase la gherghief; iar mai la urmă se va face vre-o altă întocmire pentru această școală.

Numai acum faceți cum veți chibzui mai bine ca să găsescă M. Sa, când va veni acolo, această școală înființată. Aici s'a format o asemenea școală de învățătură fără plată a fetelor dupe dinafară și această întocmire face multă plăcere M. Sale lui Vodă și tuturor ciți o cunosc; aci să văd viind o mulțime de fete de toate treptele și se folosesc foarte mult la învățătură de carte rumănescă, iar mai ales de lucru la cusături, împletituri.

Socotește, Unchiule, *ca cu* cit mai mult vei grăbi întocmiré acestii școli cu atît mai curînd vei avé și d-ta a te bucura de plăceré de a vedé binecuvîntările cu care vor *încugiura* (sic) pe pré Înălțatul nostru Domn cei ce vor cunoaște folosul acestui așăzămînt.

Sînt încredințat că d-l *Maiorescu*, la rîvna ce și d-lui are pentru asemenea obștești instituții, nu va cruța osteneli ca să fie d-tale într'ajutor spre a se înființa acé Școală cât mai curînd.

6 Iunie 1841,

Eu rămăi al d-tale
pré plecat

P. POENARU

Adresa: *Domnului Domn*

Marelui Vornic G. Otetelișanu

etc. etc. etc.

(Va urmă)

FAPTE, RECENSII, REVISTE

1. FAPTE.

ASTRONOMIE. Problema gravitațiunii, după aceea a luminei, ajunge acum a fi problema cea mai grea a astronomiei și a fizicii. Optica a făcut progrese mari în timpul din urmă: prin studiul diversificat al eterului s'au ajuns la concluziuni din ce în ce mai precise și mai interesante asupra vibrațiunilor care constituiesc lumina, a vitezei lor, etc. Problema gravitațiunii rămâne însă problema viitorului. Dela cunoscuta formulare a lui Newton (după care două corpuri se atrag cu o putere direct proporțională cu masa lor și invers proporțională cu pătratul distanței), dacă se exceptează deosebitele «aplicațiuni» ale acestei legi, suntem nevoiți să recunoaștem, că nu s'a descoperit nimic nou, în adevăratul înțeles al cuvântului. Rămâne un mare mister pentru noi cum la depărtări imense soarele și planetele pot avea înrăurirea precumpănitoare pe care o au unele asupra altora: dacă mintea noastră nu poate înțelege o acțiune la distanță între două corpuri chiar numai separate, cu atât mai puțin ea ajunge să-și închipuie în mod satisfăcător grandioasa peregrinațiune de forțe care se perindă cu o viteză vertiginoasă prin spațiul interplanetar. Această viteză este așa de mare în cât nici nu se poate atribui eterului, ca element vector, decât ajungând la cifre cu adevărat neverosimile prin exagerațiunea lor. Problema gravitațiunii este una din problemele cele mari ale prezențului și mai ales ale viitorului. Aceste cercetări au rămas însă atât de puțin înaintate, încât chiar pentru «aplicarea» legii gravitațiunii, calculele nu s'au putut până acum face decât luând printr'o abstracție numai relațiunile mecanice dintre două corpuri și nu dintre mai multe, pe când în realitate ar trebui să putem calcula deodată atracțiunile reciproce a unui număr ori cât de mare de corpuri între ele, spre a putea ajunge astfel să găsim cu precizie mișcarea planetelor și a astrilor în genere. Astfel de două sute de ani problema «celor trei corpuri» înainte de a ajunge la o «problemă a IV corpuri», frământă mintea învățaților fără a fi rezolvată. D-l Emile Picard, membru al Academiei de științe din Paris, a descoperit înaltei adunări pe omul modest, care, într'o mică revistă a țării sale și fără nici o ostentațiune, a rezolvat acum în urmă problema aceasta. Învățăutul finlandez Karl Sundman este acela care ne dă astfel cheia cu care se vor deschide în mod neîndoios pe viitor noi și mari perspective în astronomie și mecanică. Putem spune, că un mare eveniment s'a petrecut în lumea științifică.

M. D.J.

DREPT. — *Protecțiunea copiilor.* Societatea generală a inchisorilor din Franța a discutat în ultima sa ședință legea din 22 Iulie 1912 asupra protecțiunei copiilor. Această lege va intra în vigoare la 4 Martie anul acesta. Ea este pornită din intențiunea foarte laudabilă de a îndrepta pe copiii cari s'au făcut vinovați de delictе și a-i sustrage totdeodată dela jurisdicțiunea tribunalelor ordinare. Vedem astfel încă o încercare de înfăptuire a ideilor cunoscutei școli penale, după care, liberul arbitru fiind mai mult o închipuire metafizică decât o realitate în adevăratul înțeles al cuvântului, vinovații trebuie mai ales ajutați și nu pedepsiți. Ideia nu poate fi de cât ademenitoare, mai ales când este vorba de copii și adolescenți, cu tot temeiul filosofic greșit al acestei doctrine. Prin sus-numita lege, se instituesc tribunale speciale pentru judecarea nevârșnicilor, așa în cât magistrații să ajungă la un fel de specializare în această materie. Delinvenții cari n'au încă 13 ani sunt deferăți unor instanțe civile, iar nu celor penale. Se iau măsuri pentru educarea și ridicarea copiilor vinovați și se institue o procedură specială pentru cercetarea împrejurărilor particulare în cari fiecare infracțiune este comisă. Se admite în fine libertatea supraveghiată și se organizează de aproape această supraveghiere. Această lege reprezintă o încercare foarte interesantă și îndelung preparată de cei ce se ocupă acum în Franța cu protecțiunea socială și instituțiunile de binefacere.

Din nenorocire și de data aceasta, ca de alte ori, încercarea riscă să rămână zadarnică din cauza sgârbeniei cu care legislatorul a acordat creditele necesare și a lipsei de localuri proprii pentru educația delinvenților, lipsă care este aproape completă în provincie. M. D.

ÎNVĂȚĂMÂNT. — Totalul studenților în cele 21 de universități germane a fost în semestrul de iarnă 1913/914 de 60.346. Din aceștia 55.505 sunt germani iar restul străini. Europei îi revin 4.310, iar ceilalți, împărțiți pe continente, se distribuie astfel: Americani 287, Asiatici 196, Africani 45 și Australieni 3. În total 531. Peninsula balcanică e reprezentată în chipul următor: Muntenegreni 2, Sârbi 47, Bulgari 68, Turci 70, Greci 73 iar Români 155.

Noi suntem repartizați astfel: Berlin 61, Bonn 17, Breslau 3, Erlangen 1, Freiburg 5, Göttingen 3, Greifswald 1, Halle 5, Heidelberg 4, Jena 7, Leipzig 29, Marburg 1, München 16, Strassburg 2, Würzburg 1. Prin urmare cei mai mulți dintre popoarele sud-estice europene, iar din întreaga Europă ne'ntrece Rusia cu 2.326, Austro-Ungaria cu 839 și Elveția cu 313 studenți.

Se înțelege că aci nu se cuprind Românii din țările subjugate! Credem că statistica e eloquentă în anumit sens!

(După *Deutscher Universitäts Kalender Winter Semester, 1913/914*)

T. G. B.

LITERATURĂ. — O ediție critică a «Confesiunilor» lui Rousseau. — În colecția «La vie et les mœurs d'autrefois», a eșit de sub tipar, acum câteva zile, autobiografia marelui cetățean al Genevei, înaintașul ideologilor dela 1789, romancierul sentimental, premergătorul pedagogiei moderne. Pentru cea dintâia oară textul «Confesiunilor» vede lumina publicității în forma sa completă, fără nici una din multele trunchieri la care editorii de mai nainte se obicnuiseră a-l supune.

Noua ediție cuprinde o mie două sute și ceva de pagini în trei volume tipărite elegant și foarte clar, cu note explicative și cu indicațiuni ale variantelor de text. Autorul ei, Ad. van Bever, a desfășurat o muncă sârguincioasă în colacionarea cu manuscrisul din Geneva, care dă versiunea cea mai întreagă a operei. Un adaos binevenit pentru iubitorii de artă îl formează cele optsprezece minunate gravuri în fototipie după originale vechi. Între acestea miniatura cunoscutului portret al lui Rousseau în costum armenesc, pictat de Ramsay în 1766, un admirabil Voltaire de Garnerey și mai cu seamă capo d'opera lui Vanloo, care înfățișează pe Diderot în cabinetul său de lucru. L.

MEDICINĂ. Anestezia generală. Problema adormirii bolnavilor spre a-i putea supune la operație este departe de a-și fi găsit o soluție definitivă. Dovadă pe deoparte numărul de anestezice care se descoperă și se experimentează, pe de altă parte încercările ce se fac cu anestezicele vechi de a se introduce în organism pe altă cale decât aceea prin care se obținuse anestezia până acum. De curând *Burkhardt* a încercat să administreze *etherul* nu în inhalație — metoda veche, cunoscută — ci în injecții de-a dreptul în sânge — intravenoase. După tehnica cunoscută a injecțiilor intravenoase se injectează într-o vână o soluție de ether cam 5 la 100 părți ser fiziologic (apă cu sare 9⁹/₁₀₀). Se injectează cam 50 cc. pe minut. În câteva minute se obține anestezia în timpul căreia injecția cu ether se face numai din când în când. Într'un caz s'a obținut o anestezie de 1 1/2 oră, întrebându-se 1.600 cc. de liquid ce conțineau 80 gr. ether.

Avantajele acestei anestezii față de anestezia prin inhalație ar fi că se obține un «somn calm fără a fi profund și redormirea se face repede, fără vre-o senzație neplăcută»; se poate face chiar în unele cazuri în care metoda inhalației e prohibită și înlătură congestiile de plămâni ce se observă cu vechea metodă.

Trebuie însă multe încercări pentru ca metoda clasică și atât de înțrâtă în tehnica chirurgicală să poată fi măcar în parte înlocuită.

O. N. B.

Doctorul Babeș a făcut o interesantă comunicare Academiei din Paris asupra observațiilor sale în timpul epidemiei de holeră de astă-vară dela noi din țară. D-sa propune, cu multă convingere, vaccinarea preventivă. Ea este lipsită de roade mai ales atunci când este făcută cu timiditate. Pe de altă parte purtătorii de vibrioni nu sunt așa de primejdioși pe cât se crede; ei nu pot în special fi cauza unei noi exploziuni a epidemiei, când aceasta s'a stins odată. Pericolul de infecțiune stă așa dar numai în transportarea germenilor pe haine, pe obiecte, în lichide, etc. Această comunicare ne poate da astfel nădejdea, că groaznicul flagel nu-și va face reapariția la primăvară la noi în țară, unde, pe cât s'aude, se mai găsesc încă mulți purtători de vibrioni.

Profesorul Charles Richet a fost ales membru titular al Academiei de Științe din Paris, secțiunea de medicină, în locul regretatului dr. Just Lucas-Championnière, a cărui moarte neașteptată a surprins în mod așa de dureros în astă toamnă toată lumea medicală.

Richet este un cunoscut fiziolog și a făcut deasemeni cercetări meritorii în psihologie. El a căutat să exprime o relație între diferite funcțiuni sufletești și mecanismul histologic al sistemului nervos. Tot el este acela care a descoperit anaphylaxia, adică proprietatea, surprinzătoare pentru știința de acum, pe care o au organismele animale de a deveni la un moment dat de o sensibilitate puțin obicinuită față de unele otrăvuri, deși în trecut aceste organisme fuseseră puse în condiții propice spre a se obicini cu acele toxine. Această descoperire pare a da o nouă îndrumare vaccinoterapiei și seroterapiei. Richet nu este numai un mare și minuțios învățat, ci, particularitate interesantă, a scris și piese de teatru și romane, în cari a pus multă sensibilitate.

M. D.J.

POLITICĂ. — *Miscarea uvrieră italiană.* Alegerile parlamentare ce au avut loc în Italia în Octomvrie trecut, au fost o surprindere pentru multă lume. Guvernul ținea să păstreze aproape aceeași majoritate, și, să reducă la minimum opoziția socialistă. Rezultatul votului a fost, însă altul: contingentul deputaților socialiști fu mai mare decât în precedenta legislatură. În sudul Italiei, până atunci refractar mișcării propagandei uvriere, socialiștii dobândiră prin luptă câteva scaune. În total, candidații lor întruniră, peste tot, 850.000 de voturi. Pentru cei care n'au urmărit transformarea industrială în Italia, lucrul acesta, — oricum surprinzător, — ar fi inexplicabil. Acei, însă, care au urmărit evoluția marelui capitalism în această țară au găsit faptul acesta, de prevăzut. În câteva rânduri, istoricul mișcării uvriere, — acea recentă — din Italia, ar fi acesta:

Italia e una din țările, relativ, cele mai populate din Europa, fiindcă numărul locuitorilor pe km. p. este de 119; treisprezece orașe au peste 100.000 de locuitori, și, toate aceste orașe au fabrici în plin progres. Salariații rurali, fermierii, rămân în mare număr, însă organizația corporativă nu e din cauza aceasta mai puțin răspândită, și la țară cași în marile orașe. La 10 Iunie 1911, un număr de 2.305.698 lucrători erau în Serviciul întreprinderilor. Grevele generale au fost mai dese și mai întinse în Italia ca în alte state, și au fost în chip particular însemnate prin violente ciocniri. Primele sindicate se arată pe la 1870, și, tipografiile și aici, cași în majoritatea ținuturilor Europei occidentale sau Centrale, par a fi fost inițiatorii. În 1911, raportul Secretarului internațional al sindicatelor, arată un număr de 296.976 sindcați în industrie, comerț și transporturi, și 412.967 în agricultură. Totalul muncitorilor organizați — omițând pe cei din grupările catolice — ar fi crescut până la 700.000 în 1913. Prin tendințele și diviziunile sale, mișcarea uvrieră italiană poate fi așezată lângă cea franceză, fiind fărmănită între reformism și sindicalism revoluționar. Sindicatele socialiste au format federații de meserii și Camere de muncă, ce corespund uniunilor sindicatelor franceze, și acestea s'au grupat în două mari organizații naționale: una reformistă, alta revoluționară.

Miscarea federativă a luat naștere în 1890 — 1891 cu înfiptuirea Ligei «Feroviere», a lucrătorilor dela căile ferate. Puterea organizațiilor rurale, constituie una din trăsăturile caracteristice ale avântului sindical italian. Întăile ligi agrare se creiază în 1884 la Mantova, ca să înceapă a se răspândi în josul Padului, ajungând să coprindă în 1897, 110.000 muncitori în organizațiile din Molinells și Ferrara, iar în 1911, — în ținuturile Romagnei, Emiliei, — trec peste câteva sute de mii. Confederația generală a muncii, cu tendință socialistă reformistă, a

foast pân'acuma socotită ca marea «Centrală Sindicală» a Italiei. O serie, neîntreruptă aproape, de lupte, neînțelegeri adânci, dăinu în sânul acestei confederații: ciocnirea ideilor socialismului reformist cu acel revoluționar. Congresul din Padova din 1911, fu teatrul unei aprige lupte între aceste două tendințe — având de rezultat înfrângerea sindicalistilor revoluționari. Sediul confederației fu mutat la Milano, unul din centrele reformismului. «C. G. T.» coprindea în 1911, 384.000 membri. Reformiștii și revoluționarii nu încetară să se hârțuiască între ei. Urmară alte lupte, congrese, etc. — cu rezultatul: o nouă grupare se alcătui — se fondă Uniunea sindicală italiană, cu sediul în Parma. În puține ținuturi conflictele dintre muncă și capital, sunt așa de numeroase ca'n Italia, firește păstrând proporțiile. Grevele, au fost foarte dese, deși nu de lungă durată; în 1907: 1881 greve agricole și industriale; 1459 în 1908, și, 1118 în 1910.

Influența clerului catolic a rămas foarte vie în multe din ținuturile Italiei, — în Lombardia și Veneția, de exemplu. Ca să-și mențină influența politică, și, ca să lupte împotriva ideilor revoluționare, clerul catolic s'a silit să constituiască asociații uvriere, sub tutela sa. Catolicii se întrunesc în asociații locale uvriere, care se federează în asociații districtuale, și acestea la rândul-le în asociații naționale, — căutând să realizeze o înțelegere cu asociațiile patronale. Către anii 1903—1904, mai bine de 2.200 societăți difetite, se conduc după aceste norme. În 1906 apare uniunea economică și socială a catolicilor italieni, care are în a ei stăpânire 185 secții profesionale, coprinzând 70.000 de aderenți. Tendința sa e aceea pe care catolicismul o arată în genere, ea tinde, sub pavăza religiei, să apropie pe patroni de muncitori, căutând să facă, pe cât e cu putință, o mai puțin aspră rivalitate între dâșii. În 1909, se creiază secretariatul general al uniunilor catolice; acesta, acum instalat la Bergam, arată adesiunea a 374 de grupări cu 104.000 cotizatori. Reunind pe uvrierii organizați, — de diferite tendințe, — în 1911 se evaluă la 9.5 la 100 în industrie, și la 8.9 la 100 în agricultură, — numărul sindicatilor italieni. Coeficientul agricol e relativ ridicat, comparat cu acela din alte ținuturi, dar cel industrial cu toate progresele realizate, nu atinge decât sfertul celui din Norvegia, mai puțin de un sfert decât cel din Germania, și, mai puțin de o cincime decât cel din Danemarca, — acestea sunt relațiile ce le tipărește d-l Paul Louis, publicistul cunoscut, într'unul din numerile din urmă ale publicației «Revue Bleue».

TR. LZ.

STATISTICĂ. — *Câți Evrei sunt în România?* Memoriul „Evreilor pământeni” arată că în România ar fi numai 200.900 evrei. Numărul arătat în acel memoriu este fals, de oarece sunt în România mai mulți Evrei de cât se arată acolo. Pentru socotirea numărului Evreilor am folosit statistica Ministerului de Culte cu privire la populația școlară din anul 1909, lucrare executată obiectiv cu privire la străinii din țară.

În anul 1909 au fost buni de școală primară în comunele rurale 809,978 copii români și 11.753 copii de străini. Dacă socotim între străini nu numai pe mozaici ci și pe toți locuitorii catolici ori de alte confesiuni decât cea ortodoxă, observăm că în școalele primare rurale ale statului au fost înscrși 10.958 copii de străini, dintre care 7.046 catolici, 1.447 mozaici și 2.465 de alte confesiuni. În 1909 au rămas deci numai 795 copii străini afară din școală; iar proporțional cu mozaicii aflați în școală s'ar găsi 105 copii mozaici afară din școală. Deci se găseau în 1909 cel puțin 1.542 copii mozaici la sate în vârstă de

școală. Dacă ne raportăm la populația rurală din 1909, care trebuie să fi fost de 5.539.000 (socotind din populația rurală de 5.918.928 locuitori în 1913, conform sporului anual de 1.67%), atunci la un copil în vârstă de școală primară revin 6,74 persoane locuitoare în comunele rurale.

Din această proporție reese că la cei 1.542 copii mozaici revin 10.393 *Evrei locuitori în comunele rurale.*

Recensământul la orașe arată 112.267 copii în vârstă de școală, din care 80.808 români și 31.459 străini. Pentru stabilirea minimului de Evrei am admis și aici între străini pe toți cei de alte confesiuni de cât cea ortodoxă. Pentru aflarea numărului de copii mozaici am adunat deoparte pe toți copii mozaici aflați în diferite școli primare, am adunat de altă parte pe toți copiii de alte confesiuni (decât ortodoxă) aflați înscrși în școlile primare. În diferența dintre suma copiilor străini aflați în școlile primare și între numărul copiilor străini în vârstă de școală, am socotit proporțional cu copiii mozaici înscrși în școli, pe aceia care nu se găseau în școli. Rezultatul a fost următorul. Se aflau în 1909 în școlile primare ale statului 3.440 copii mozaici, în școlile primare particulare cu program propriu 5.115 mozaici, în școlile primare particulare cu program de stat 10.514 mozaici, și au mai rămas 4.518 copii mozaici în afară de școlile primare. Aceștia din urmă fie că nu au fost înscrși în școlile primare, fie că deși sub 14 ani totuși trecuseră în școlile secundare ori în alte școli. În 1909 se aflau deci cel puțin 23.587 copii mozaici în orașe având vârstă de școală. Cum în 1909 se afla la orașe o populație de 1.246.000 locuitori, atunci la un copil în vârstă de școală primară revin 11.1 persoane locuitoare în comunele urbane.

Din această proporție reese că la cei 23.587 copii mozaici revin cel puțin 261.816 Evrei locuitori în orașe. În 1909 se aflau deci cel puțin 272.209 Evrei în România. *În 1912 conform sporului populației trebuie să fi fost cel puțin 291.044 Evrei în România.*

În caculele de mai înainte am socotit străini pe toți copiii de alte confesiuni de cât cea ortodoxă, însă pentru populația rurală trebuie să avem în vedere, că atât catolicii cât și mahomedanii sunt cetățeni români, deci aproape toți copiii de străini aflați în comunele rurale ar fi fost în 1909 de 79.195, iar în 1912 de 84.485 Evrei. În acest caz numărul Evreilor în țară ar fi fost în 1909 de 341.000 Evrei, iar în 1912 de 363.790 Evrei. Acest din urmă număr de Evrei este de sigur cel mai apropiat de numărul adevărat al lor aflați astăzi în țară, de oarece calculând sporul Evreilor din 1899 până în 1912 de 21,7% (conform sporului populației), atunci dela 266.652 Evrei din 1899 am ajuns la numărul de 324.515 Evrei aflați în 1912 în țară. De sigur numărul Evreilor și așa trebuie să fie mai mic decât cel adevărat întru cât la Evrei excedentul născuților asupra morților este mai mare decât la populația creștină, cum a constatat recensământul din 1912.

DR. D. IONESCU-BUGOR.

2. RECENSII.

NESTOR URECHE. — *Drumul Brașovului*, Buc. 1913.

Autorul e cunoscut publicului din alte lucrări de caracter geografic, economic și literar. În volumul de față studiază drumul Brașovului din cele mai vechi timpuri până azi. Și anume deosebește 5 perioade:

Convorbiri Literare. — Anul XLVIII.

7

perioada potecii dintre Posada și Predeal; perioada intermediară, când poteca se prefăce în drum de căruțe (1700—1745); perioada de construcție a șoselei Câmpina—Predeal (1846—1866); perioada de reînnoire și întreținere, în sfârșit, perioada de înfrumusețare.

Pe lângă amănunțele tehnice, sunt și unele priviri istorice, economice și pitorești asupra văii în legătura cu șoseaua (scriitorul fiind și un mănăstir îndemânat al condeului). Monografia acestui drum e o pildă vrednică de imitat. Lucrarea e însoțită și de o schiță cartografică.

C. DEM. — *Oamenii zilei*, (schițe și observațiuni), Bibl. Minervei. Ziaristul e în chip firesc un essay-ist. Din fuga condeului, el prinde situații și profiluri, din care se pot reconstitui trăsăturile caracteristice ale unei epoci. Într'un spațiu îngust, scriitorul adună o mulțime de însemnări «cu rost, pentru cine vrea să le ia în seamă». *Decemvirii* bunăoară! Câte fapte (unele de foarte tristă însemnătate) se leagă de silueta aceasta? Tineretul, studenții, Alegătorul, Gazetele, Scriitorii în politică toate, dar toate cuprind un sămbure de lumină, cum fiecare bob de rouă, privit din locul potrivit scânteie ca un mic diamant. Din toate paginile se desprinde ca o trăsătură de unire preocuparea etică — o latură destul de rară în sfera unor anume cotidiene. — Pilda D-lui C. Dem. ar putea fi imitată cu folos și de alții.

DR. G. MAIOR. — *La hotare*, descrierea regiunii munților noștri din punct de vedere economic, Buc. 1913.

Cunoscutul profesor dela școala de agricultură, într'un volum de 290 pagini reunește mai multe studii cu caracter economic. În capitolul întâi arată încălcările Sașilor în pădurile dinspre Lotru; în al doilea încălcările dela pasul Branului; în al treilea se ocupă cu gospodăria în munții Sebeșului și cu viticultura dela Alba-Iulia, Călnic, Gâlda și Sebeș. În al patrulea privește încălcările dela Severin, apoi în capitolul al cincilea descrie o excursie spre Bicaz, însoțind-o iarăși de considerațiuni economice. — Materialul adunat în această lucrare e de cel mai mare interes, mai ales acum, când chestia despăduririlor a fost adusă până în parlament. Din punct de vedere geografic, el e o prețioasă contribuție la studiul mutării granițelor, arătând în chip pipăit ce înseamnă subordonarea politică față de un vecin mai puternic.

GH. NEDIOGLU. — *Cea mai veche școală românească cu caracter statornic*. (Școala dela sf. Gheorghe Vechiu). București 1913. 28 pag. Broșura cu exterior modest cuprinde cuvântarea, pe care profesorul Gh. Nedioglu a ținut-o la 10 Ianuarie 1913, când gimnaziul «Gheorghe Șincai», își serbă 20 ani dela înființare. Cadrele științifice și felul cuvântării o scot însă din mulțimea cuvântărilor ocazionale, iar informația nouă, precisă și expunerea conștiințioasă întemeiată pe izvoare fac din această cuvântare o contribuție foarte interesantă la trecutul culturii noastre. Toți cari cunosc lipsa cercetărilor depline în acel domeniu, se vor bucura citind lucrarea d-lui Nedioglu. Meritul ei e, că ne-a prezentat școala dela sf. Gheorghe Vechiu în legătură și explicând-o cu fazele culturii românești. La alte reamuri până la Reformă, în general vorbind, cultura avea haina internațională a limbei latine și ideal universal uman, ceace cadra cu ideile fundamentale ale evului mediu. La noi cultura avea haină slavonă până în secolul al 16-lea. Cultura în limba română începe în acest veac. Și dacă au

trebuit să fie scoli de slavonie mai înainte, din secolul al 16-lea trebuie să înceapă școlile de românește. Slavona se uită, iar pentru oficialitate eră nevoie de o școală de «slovenie». O astfel de școală a fost școala dela sf. Gheorghe Vechiu — pe locul unde e azi gimnaziul «Șincai» — și ea ar data deci din sec. 16. Această afirmație poate fi însă contestată, căci Stan Gramaticul a fost gramatic ca toți ceilalți, cari îi mai întâlnim în Țara-Românească, iar din documentele publicate nici unul nu mai e scris la sf. Gheorghe Vechiu. În secolul al 16, când toate elementele slave doritoare de libertate inundau Țara-Românească, e greu să se admită, că limba slavonă să fi ajuns în așa stare de desuetudine; cultura nouă românească eră abia la începuturile ei.

Partea cea mai interesantă a lucrării e epoca dela Șerban Cantacuzino încoace. Domnul, sub care triumfă cultura românească în forma ei muntenească, o face școală domnească «slovenească și rumânească». Autorul folosind materialul inedit dela Arhivele Statului cu toată graba și cadrul strîmt impus povestirii sale de împrejurarea sărbătorii, ne spune lucruri foarte interesante despre dezvoltarea școlii prezentându-ne viața școlară, profesoria școlii, interesul Domnului și activitatea profesorilor. În secolul al 17-lea școala dela sf. Gheorghe are rol însemnat în viața publică: profesorii ei explică și tîlmăcesc vechile hrisoave slovenești, mai ales, când sosise vremea, că «cine are hrisov are, iar cine n'are, n'are moșie». Școala dela sf. Gheorghe Vechiu reprezintă vechea tradiție bună românească față de elenizarea cotropitoare. Dintre dascăli autorul amintește pe Lupu, Popa Florea, care eră nu numai bun tîlmăcitor, dar scriitor de hrisoave domnești și bun miniaturist, apoi dascălii Constantin și Dragomir, Chiriță Gheorghe Domușciul Dăstoreanul, care alcătuiește condica mănăstirii Radu-Vodă, etc. Majoritatea condicilor domnești acestor umili dascăli își datoresc tîlmăcirea lor pe românește.

Chiriță a apucat vremea suflului nou de triumf al culturii românești asupra culturii grecești, care fiind națională elină n'avea nici o legătură sufletească cu poporul, fiilor căruia se propovăduia. Zavera lui Tudor Vladimirescu a dovedit, că Românii nu înțelegeau să ajungă Elini și poate convinge și azi pe oricare cercetător al trecutului românesc, că cultura elină nu numai n'a fructificat, dar a împiedicat propășirea culturii naționale.

Chiriță dascălul dela sf. Gheorghe Vechiu trece alături de Eliade la școala sf. Sava. În bugetul școalelor dela 14 Aprilie 1823 găsim pe dascălul slovan Chiriță ot sti Gheorghiiie vechiu cu 1.200 taleri. [Neamul rom. literar pe 1011 ur. 15: N. Bănescu, *Istoria învățămîntului din Muntenia*]. Din clasa II-a a școalelor începătoare dela Biserica Amzii și sf. Gheorghe Vechiu, școlarii treceau în clasa III-a la sf. Sava. În locul școlii primare ajunsă școala dela sf. Gheorghe Vechiu, în secolul al XIX, ajunge «Gimnaziul G. Lazăr» în 1860, apoi localul devine anexă a liceului Matei Basarab și în sfîrșit în 1892 «Gimnaziul Gh. Șincai».

Autorul are darul de a ține totdeauna deștept interesul cititorului. El s'a folosit în cea mai mare parte de material inedit, deși n'ar fi trebuit poate să disconsidere materialul publicat, cu care și-ar fi putut întregi frumoasa lucrare, precum: o notiță de pe copia românească a unui hrisov are data 1737 și aci se spune de dascălul Lupu că «a învățat și el această învățătură dela unchiul său Stoica dascăl sl vonesc». [Revista p. ist., fil. și arch., an. IV, vol. VIII, pag. 129]. Dela dascălul Luppă avem tîlmăciri și din anul 1753. [N. Iorga, Studii și

Documente V, pag. 173, 181, 194—5]. Din 1741, Iunie 24, avem o talmăcire românească dela popa Părvul. [N. Iorga, Studii și documente, VI, pag. 463—4, 467]. Să nu fi fost Părvul întocmai ca «ierei Flor» coleg lui Lupu, precum lui Constandin îi era coleg Dragomir, acesta poate urmaș al celui preot ot sti Gheorghie, care în 1684, Decembrie 19, figura alături de popa Vasile ot Colțea într'un act de vânzare? [N. Iorga, Studii și Doc. V, pag. 30].

Despre talmăcitorii de condici autorul ne-ar fi putut comunica multe alte lucruri prețioase în legătură cu șirul de dascăli harnici dela școala domnească ot sf. Gheorghe Vechiu. Dar de fapt cadrul lucrării și barierele impuse de timp nu-i permiteau. Ceeace ne-a dat, ne face să avem ferma convingere, că autorul poate, dacă vrea, să ne mai arate, că în trecutul nostru cultural sunt nu rare ori perspective mai mult decât interesante.

I. M.

C. GIURESCU. *Isvoadele lui Tudosie Dubău, Miron logofătul și Vasile Demian, București 1914.*

Acest studiu istoric-critic este o completare a unui alt studiu: «Contribuții la studiul cronicile moldovene, An. Ac. Rom. Tom. XXX, București 1907».

În «Contribuții», d-l C. dovedise că «Letopiseșul Moldovei, dela Istratie Dabija înainte (1661—1711), atribuit de M. Kogălniceanu lui Nicolae Costin», «este în realitate alcătuit din două scrieri deosebite, dintre care numai cea din urmă, privitoare la domniile lui Nicolae Mavrocordat și Dimitrie Cantemir (1709—1711), este în adevăr opera lui Nicolae Costin. Partea dela început, cuprinzând istoria Moldovei dela Istratie Dabija până la domnia întâi a lui Nicolae Mavrocordat (1661—1709), este o cronică deosebită, alcătuită în 1712 de un anonim după diferite izvoare».

Aceste izvoare, după cum se spune în titlul și cuprinsul compilației, sunt: «Isvodul lui Vasile Dămian, ce-au fost treti-logofat», «Isvodul lui Tudosie Dubău logofătul» și «Isvodul lui Miron logofătul».

Noul studiu, d-l C., continuând cercetările asupra acestor izvoare, și-l împarte în trei părți: 1) Isvodul lui Tudosie Dubău logofătul (p. 4. 29). 2) Isvodul lui Miron logofătul (p. 29—48); și 3) Isvodul lui Vasile Demian (p. 48—52).

În fiecare parte, d-l C., după ce precizează ce i s'ar putea atribui fiecăruia, analizează amănunțit nu numai opera ci și viața autorului; și, după ce le compară, ajunge la concluzia că «Isvodul cunoscut sub numele lui Dubău nu este opera lui» și că cel de al doilea izvod «nu poate fi opera lui Miron Costin», iar în ceea ce privește al treilea izvod, «Isvodul lui Vasile Demian continuă a rămâne unul din punctele de întrebare ale istoriografiei noastre».

Felul cum d-l C. procedează în acest studiu, precum și în cele precedente, abundența argumentelor și logica impecabilă, de care se servește, sunt un frumos exemplu pentru cei mai tineri, cari socot știința un cult, iar nu un mijloc de reclamă și parvenire.

AL. A. VASILECU.

N. IORGA. *Chestiunea Dunării. — (Lecții ținute la școala de război) Valeni-de-Munte 1913.* E o lucrare ce ne atrage, prin felul prin care autorul pune și rezolvă diferitele chestiuni ce s'au ivit, sau care s'ar fi putut ivi în regiunile Dunării inferioare și mijlocii, și în legătură cu această chestiune a Dunării se urmărește dezvoltarea politică a Europei răsăritene.

Din timpurile cele mai îndepărtate problema Dunării se pune „*in forma barbară*”; avem pe amândouă malurile stăpânirea neturburată a Tracilor, după care urmează o epocă de lupte pentru stăpânirea Dunării între Romani, Traci și Bastarni, lupte care aduc transformarea Dunării într'un „*râu roman*”.

În curând însă liniștea romană e turburată de Goți care iau în stăpânire ambele maluri ale fluviului; vin apoi Avarii care se întăresc la Dunărea Sârbească, iar sub ocrotirea lor, Slavii, incapabili de a constitui un stat național se întind la Dunărea-de-jos, pătrund în peninsula balcanică, slavizând o în parte.

Din necesitatea stăpânirii Dunării pentru asigurarea ținuturilor de dincolo de fluviu, avem un șir de lupte purtate de Bizantini cu barbarii mai sus numiți. Aceeași explicație o găsește ridicarea pe ambele maluri a numeroaselor castele din timpul lui Justinian. Cu toate acestea în veacul al VII, granița dunăreană a imperiului bizantin trebuie părăsită.

Atenția Bizantinilor e chemată din nou asupra hotarului nordic al imperiului prin așezarea Bulgarilor, pentru înlăturarea cărora Bizantinii aduc pe Rușii Kievului. După o scurtă perioadă rusească (veac. X). Dunărea devine din nou, „*râu roman*”.

Din aceeași dorință de a avea Dunărea se dau lupte (în veac. XII și XIII) între Sârbi, Bizantini, Unguri, Pecenegi, Germani, și Bulgari, până când la 1300, prin retragerea celorlalte puteri „*se face loc la Dandree pentru noi*”. După 1400 însă această situație a noastră e perdută, prin lupte, în folosul Turcilor, care iau în stăpânire rând pe rând, Dunărea muntenească, moldovenească, sârbească și panonică. Toată Dunărea până dincolo de Buda devine „*râu otoman*”.

Atacul creștin din 1593, are drept urmare, deșeptarea unei conștiințe pe tot cursul Dunării. Polonii înceacă să ajungă linia Dunării, dar întâlnesc pe Tătari, pe care Turcii îi așază în acest scop în Bugeac.

În veacul al XVII și începutul veacului al XVIII, Austria are o epocă de expansiune la Dunărea ungurească, sârbească și olteană, în urma luptelor cu Turcii. Prin pacea de la Belgrad (1739) se vede însă că acțiunea Austriei în răsărit e împedicată de Rusia, care își va manifesta din ce în ce mai mult, prin războaiele purtate împotriva Turcilor, tendința de a ajunge la Dunăre.

Prin tratatul din Adrianopole, 1829, Dunărea devine liberă de stăpânirea turcească; atunci se fixează și dreptul nostru de stăpânire asupra Dunării. Tratatul din Paris îndepărtează Rusia de la Dunăre, luând pentru acest fluviu hotărâri cu caracter internațional.

În urmă Dunărea e din nou amenințată să devie râul austriac, iar noi în primejdie de a fi deposedați la Dunăre; și nu numai că diplomația noastră a împiedicat realizarea unor asemenea planuri, dar în urma succesului actual al creștinilor în Balcani, trebuie să ne folosim de tendințele Sârbilor și Bulgarilor de a se îndrepta spre alte mări, „*căci am ajuns la o situație ce deschide posibilitatea unei Dunări, care să ne aparțină nouă, celor ce am păstrat continuitatea în aceste locuri*”.

LAVINIA PETROVANU.

CĂPITAN STĂNCULESCU TH. *Chestiuni de educație și învățământ militar.* Buc. Tip. Profesională, 1913.

Această carte este în mare parte rezultatul unei misiuni ce a avut autorul, spre a studia organizația învățământului militar în Germania, și în special la *Haupt-Kadettenanstalt* din *Berlin-Lichterfelde*. Orga-

nizația de acolo s'a aplicat în urmă la liceul militar dela Mănăstirea Dealului.

La început însă, autorul retipărește câteva articole ce le publicase răsleț prin diferite reviste militare, sub pseudonimele de *Gheorghe Șuer* și *Gheorghe Manea*. Din pricina lipsei de scriitori militari, autorul a trebuit să pue el unele chestiuni și tot el să răspundă sub alt pseudonim. Articolele *«Lumină, mai multă lumină»* și *Ce și cum să citim* ne arată pe un om îndrăgostit de cunoașterea adevărului și care poate face eforturi mari și sacrificii de energie intense, spre a folosi sieși și camarazilor săi. Scriitorul acestei cărți caută să stabilească un criteriu prin care s'ar putea cât mai sigur asimila o cultură solidă *generală și profesională* de ofițerii noștri. Din aceste articole, cât și mai ales din cel următor *Asupra Discuției*, vedem că autorul are adevărate calități de psiholog subtil. O mulțime de observații adânci, sunt spuse simplu.

În această direcție, d-l Căpitan S. ne-ar putea da niște note de psihologie militară, cu adevărat valoroase.

Afară de aceste trei articole, restul volumelor cuprinde tot felul de note asupra educației intelectuale și morale dela școala Militară din *Berlin-Lichterfelde*. Aceste note sunt extrase din raportul oficial ce D-sa a înaintat Ministerului de Războiu, despre misiunea avută.

Aflându-se pe adevăratul teren, al *educației* și nu numai al *instrucțiunii*, d-sa arată ce s'a făcut în Germania în genere pentru educația în societate și în familie. Se știe că acolo metoda cel mai des întrebuințată și meritorie este *exemplul*.

Pilda, întrebuințată în educația de familie și societate, se folosește și în educația militară dela *Berlin-Lichterfelde*. În afară de educația militară propriu zisă și de manifestările ei exterioare la parade, reviste, etc., educația militară asigură elevilor în bună parte și formarea caracterului, prin seriozitatea, prin exactitatea și conștiința cu care se execută toate mișcările. La aceasta se adaugă și educația intelectuală și cea generală, cari desăvârșesc formarea caracterelor militare.

Mijloacele întrebuințate pentru a ajunge la aceste efecte sunt din cele mai blânde și autorul insistă îndelung asupra lor. *Ordinea și Disciplina*, dacă există, atunci mijloacele pot fi cât de blânde, rezultatul va fi fericit.

După o serie de observațiuni foarte interesante, asupra modului de recrutare, a vieții și disciplinei ofițerilor și profesorilor dela *Haupt-Kadetten-Anstalt*, autorul arată modul de predare al diferitelor cursuri, care nu diferă mult de cel modern pedagogic. Numărul mic al elevilor din clase, *maximum 25*, face ca lecțiile să poată fi foarte efective în rezultate. Elevii sunt împărțiți pe companii, cari formează unitatea de administrație. Pentru 1.000 elevi cât are școala, sunt 10 companii. *Comandantul de companie* este sufletul organizației, atât școlare cât și militare.

Aceste principii au fost arătate în raportul înaintat Ministerului de Război. În carte însă, nu se publică nimic relativ la aplicarea lor fiindcă le lipsește *sanctiunea experienței*.

Alături de educația intelectuală și morală, la *Berlin-Lichterfelde* se dă o foarte mare atențiune *educației fizice*. Toți elevii sunt robuști, rezistenți la intemperii și oboseli. Aci, toți sunt bine educați fizicește și nu numai cei cu aptitudini. Exercițiile militare, cele gimnastice, scrima cu arma, floreta și sabia, jocuri, sporturi, călărie, alături de o *curățenie desăvârșită*, o hrană abondentă și o viață regulată, contribuie ca sănătatea elevilor să fie aproape absolută.

La sfârșitul cărții se publică o serie de observații interesante asupra istoricului școalei militare dela Berlin-Lichterfelde. Așezată într-o localitate sănătoasă, având clădiri impunătoare, igienice, estetice chiar, lipsită de viciurile celorlalte internate, ea produce efecte minunate. Serviciul zilnic în școală e o adevărată minune. O punctualitate, o conștiință desăvârșită conduc toate. Astfel elevii prin *exemplu* pot ajunge *oameni desăvârșiți*.

Cartea d-lui Căpitan S. pe lângă lucrările sale anterioare: *mulțumire sufletească* și *spovedanie*, amândouă studii de pedagogie militară, pot să-l îndemne să expue și rezultatele aplicației principiilor de mai sus în liceul militar dela Mănăstirea Dealului.

D-l Căpitan S. nu este un scriitor de meserie. Stilul său pe alocurea nu destul de îndemânat face dovadă. Este însă ceva mai mult: e un om de inimă și de conștiință. Cartea D-sale o probează și citirea ei de către publicul nostru civil și militar, poate aduce o îndreptare către mai bine.

G. A. L.

3. REVISTE.

LUCEAFĂRUL. 16 Ianuarie. — D-l S. Dragomir are un articol de actualitate: «Incerări de înțelegere între Unguri și Români», în care se arată unele tentative mai vechi de apropiere între cele două neamuri. Cel dintâi care a propus o înțelegere cu Românii e baronul N. Wesselényi. Fiu al unui ungur fanatic, care zicea că «în Ardeal numai pe Ungur îl poți privi ca om, iar pe Român trebuie să-l tratezi ca pe o vită», el a făcut la 1843 un proiect de împăcare, dând Românilor unele îndreptățiri. Atitudinea lui a fost viu criticată, iar revoluția a mărit prăpastia între cele două neamuri dușmane. D-l Taslauanu închină un cîlduros articol școalei militare dela mănăstirea Dealului. Un act din drama *Domnul notar* de O. Goga. O poezie mai veche a lui St. O. Iosif. Interesante amănunte asupra Rutenilor de N. Tcaciuc. La «dări de seamă», între alte lucrări e analizat și *Grăntcerul* despre al cărui autor recensentul afirmă că e «unul dintre cei mai mari zugrăvitori ai naturii».

P.

SĂPTĂMÂNA POLITICĂ ȘI CULTURALĂ. 8 Februarie. — Un remarcabil articol al d-lui B. Catargi despre problema agrară, în care se arată că a fost destul să se creeze instrumentul economic: băncile, obștiile, etc. și proprietatea a început să circule trecând în mâinile țărănilor economi și harnici. «Cifra transacțiunilor de pământ la țară s'a urcat la 30 de milioane...» dintre care în ultimii 3 ani peste 10 milioane privesc cumpărări dela proprietatea particulară». În «școli normale particulare», d-l Paraschiescu arată că lucrul de căpetenie e crearea unor învățători mulțumiți cu soarta lor, care să se lipească definitiv de sat. Se arată «primejdia înființării unor școli normale, care să nu mai fie așezăminte de stat».

T. U.

REVISTA ORTODOXĂ. Ianuarie. — P. S. Episcopul Nicodem arată după *Tercovnaia Pravda* viața «Împăratului Wilhelm al II-lea, ca creștin», cu pilde foarte sugestive. «*Domnița Caplea și Patriarhul Nifon*», un scurt, dar interesant articol, semnat de diac. N. Popescu, unde se arată

împrejurările venirii lui Nifon și starea bisericii noastre sub Radu cel Mare. În *Uniunea liber-cugetătorilor și liber-credincioșilor*, pâr. Scriban arată pornirea de renaștere religioasă din Franța. În școala normală superioară, numărul studenților care urmează practicele exterioare ale cultului catolic e în creștere. s.

VIATA AGRICOLĂ. 5 Februarie. — Un foarte interesant articol despre «Ministerul de agricultură în serviciul agriculturii țărănești». D-l Max Popovici arată că într'un stat de plugari, ministerul plugariei cheltuiește câte 9.300 lei anual pentru premii, concursuri agricole și alte lucrări de promovare rațională a muncii câmpului. Cu toate că la 15 Februarie 1913, un deputat al colegiului al III-lea a cerut ca la moșiile exploatate în regie să fie puși numai agronomi, autorul afirmă că «se numesc partizani politici, foști negustori căzuți în faliment, ofițeri în rezervă, foști arendași cari, făcând o agricultură proastă, au pierdut avutul, etc.». Articolul acesta merită să fie citit de toți cei ce se gândesc la viitorul statului nostru. s.

FLACĂRA. — În două numere consecutive, dela 1 și 8 Februarie, d. Eugen Lovinescu tipărește o bună traducere, în metrul original, a *Batracomiomahiei* lui Homer. E însă discutabil dacă forma aleasă de către Domnia Sa va isbuti să mijlocească interesantului episod eroicomic o răspândire mai largă în lumea noastră cititoare. Cât ne privește, am înclină spre ideea unei transpoziții în forma strofică modernă, căci largul examtru solemn, așa de bine mănuit pe alocurea de tălmăcitor, stinge, mai mult decât scoate la iveală, hazul situațiilor humoristice.

Numele eroilor patrupezi din această Iliadă bălărească au fost îndeobște localizate în chip norocos: «Ciugule-varză», «Caș-prăpădește», «Roade-coltuce», «Borborocete», sunt creații lexicale ce pot rămâne.

Dar ne vom întreba cum se face că d. Lovinescu a primit în *Batracomiomahia* sa câteva neologisme din cale afară disgrațioase, când e vorba despre o naivă epopee animală? Așa de pildă:

«Să ne abținem, o zei, de a veni între ei ajutoare»

(V. 33 Flacăra din 8 Februarie).

Sau, încă:

«Astfel vorbi și convinse pe zei cari acum împreună...»

(V. 83 Ibid.).

Și în cele din urmă:

«Deci pe al labelor fluer pun jambiere solide»

(Flacăra din 2 Februarie, p. 134 v. 5. col. 2).

L.

PENTRU VIAȚA ROMÂNEASCĂ

O seamă de tineri, adunați împrejurul «Convorbilor Literare», am socotit că e bine să pomenim la rubrica revistelor și unele publicații românești. Rezerva de până acum, pornită din dorința de a stămpăra polemicele pline de înțepături și personalități, atât de obișnuite la noi, s'a părut și directorului nostru că a durat destulă vreme. De aceea, în numărul de Ianuarie, am relevat câteceva din revistele, pe care le-am avut la îndemână. Intre ele au fost și «Viața Românească», al cărei număr din Decembrie, cuprindea unele răutăți la adresa Convorbirilor. I-am întors doar vorbele, spre a vedea dacă-i plac: «Nici o novelă, nici o schiță, nici un fragment de roman, nici chiar o poezie.....» Iar despre Florică Ceterașul, recensentul nostru a afirmat că e un fel de «Șir'te mărgărite»...

Aprecierea, ca toate judecățile literare, putea fi întemeiată sau nu,—prin urmare discutabilă.

Vedeți însă cum răspunde Viața românească:

«De asta dată a brodit-o rău d-l Mehedinți!

Il denunțăm cetitorilor care au admirat pe Florică.

Iată cum s'a reflectat în creierul acelui domn minunata povestire...

Și sfârșește astfel:

«Bicisnic trebuie să fie aparatul receptiv, strâmbă și opacă și meșchină cavitatea (!) ce închide în loc de creier, un boț de vaselină etc.» etc., (pag. 134).

De ani și ani de zile, «Viața Românească» adresează directorului nostru fel de fel de calificări. Ce-ar zice însă revista

dela Iași, dacă i-am atribui și noi unuia dintre directorii săi, de pildă D-lui I. Cantacuzino, aprecierile din rândurile mai sus citate ori am aduce vorba despre boț de vaselină și alte argumente literare de felul acestora?

Furia cu care e pomenit D-l Mehedinți de cei ce poartă condeiul în redacția dela Iași e dovadă că experiența noastră din numărul al «Convorbirilor» a isbutit. Revista ieșană se supără și critică în felul său știut: «strâmbă, opacă și meschină cavitate....»

* * *

Mărturisim că aveam dreptate directorul nostru, când și-a impus atâta rezervă față de soiul acesta de critici. Asigurăm însă pe literații ieșeni că de astfel de pildă, noi nu ne vom molipsi în vecii vecilor.

Deocamdată, fără să fie nevoie de a «denunța» pe nimeni, atragem luarea aminte tuturor tinerilor dela universitățile românești și tuturor celor ce cunosc personalitatea sufletească a directorului nostru, din vorba și scrisul său, că pentru «Viața Românească», D-l S. Mehedinți are un «aparat receptiv bicisnic etc. etc.».

Și acum, experiența fiind isprăvită, ne întoarcem la ale noastre, lăsând revista dela Iași să-și urmeze liniștită metoadele sale. Pe calea aceasta nu ne vom lua niciodată la întrecere.

D.

CRONICA ȘCOLARĂ

TEXTUL DE PREGATIRE

La examenul de definitivat, legea spune, că fiecare candidat trebuie, în mod obligator, să prezinte un text de schițele tuturor lecțiilor ținute în cei trei ani de provizorat.

Mă întreb acum, oare care poate fi folosul real al acestei măsuri întru cât prin prezentarea acelu colosal text (care cuprinde cel puțin 800—1000 schițe de planuri) se constată activitatea candidatului în cei trei ani de provizorat?

Oare, nu și aici, ca și în multe, foarte multe alte împrejurări, ajungem la banala mărturisire că așa cere legea? Eu unul găsesc greșită procedarea și socot că modificarea legii e neapărat necesară.

În loc să se transforme candidatul într'un fel de mașină, care în fiecare seară, toți cei trei ani, să bucherească la schițe de lecții, cred mai nemerit ca textul acela să se reducă numai la un maximum de 100 de lecții de fiecare clasă.

Și pentru ca să nu se creadă că învățătorii provizori vor stă fără muncă, să fie obligat fiecare, a-și face un carnet de observațiile zilnice cu privire la școală, și un text de critica ce are a o face asupra vreunui manual didactic introdus de el.

Observațiile acelea și textele de critică a diferitelor manuale, dacă s'ar strânge de către comisiile exami-

natoare și s'ar publica după aceea măcar în rezumat pe seama „Cassei școalelor”, cred că ar fi de un mare folos.

Pedagogia experimentală și domnii autori de manuale, ar aveà de tras mare folos.

Ce ar puteà fi mai bun și mai bine chibzuit în o pedagogie experimentală, decât nenumăratele observații ce fiecare învățător are de prins în goana anilor ce trec.

Dar, câte și câte greșeli care de care mai mari și nesărate, ce azi dăinuiesc în liniște prin cele mai multe manuale, nu ar dispărea pe vecie?

Căci ceea ce pot vedeà mulți, puținilor le e cu neputință.

Apoi, prin mijloacele propuse s'ar ajunge și la o perfecționare didactică personală a fiecărui candidat, mai sigură decât astăzi.

Ne trebuie pedagogie muncită de toți în comun, nu copiată și manuale didactice, cât mai aproape de nevoile reale ale școalei.

E o simplă propunere.

N. G. MUNTEANU.

Sculeni-Iași.

CRONICA ARTISTICA

CRUCILE FĂTULUI

(INSEMNARI DE CALATORIE).

În biserica Udreștilor de pe valea Cricovului-Sărat, nouă și tristă, nu e nici un lucru vechiu, nu afli nimic pentru caetul de desene. Târziu, înainte de a pleca, preotul aduce din altar o cruce mică de lemn, lucrată de Fătul Crucerul și dăruită de el, pentru pomenire, bisericeii.

Prea arare, dintre lucrurile artei populare, îți ese în cale vre-unul de care să stea încă legat numele meșterului care l-a lucrat.

Cruciulița Fătului, mare de o palmă, e lucrată în chipul celor care vin și astăzi aduse din muntele Atos, cu iconițe mici pe o parte și pe alta, încinse în chenare crestate mărunț. În lemnul mânerului ei sunt săpate noduri de cordele și brățări subțiri de fire împletite. Pe piciorul lat și rotund, în care stă înfiptă crucea, se îndoaie o rămurică cu flori de răsură.

Preotul din Udrești știe că la Măstănești (Apostolache), pe Cricov mai în sus, se află o altă cruce, făcută tot de Fătul.

Acî la Măstănești, dela călugării mănăstirei întemeiată de Mihai Viteazul, a învățat Fătul meșteșugul lui de crucer, iar crucea dăruită de el bisericii acesteia e cu deosebire mai frumoasă decât cea din Udrești.

Proporțiile mai bine măsurate îi dau o înfățișare nobilă iar sculptura, fără asemănare mai fină, înfrânge aproape răbdarea condeiului. Nu e un lucru ușor să desenezi, cu condeiul pe hârtia albă, formele pe care Fătul le sapă în lemn cu dalta.

În Măstănești oamenii știu mai mult de Fătul; mai sus, pe valea Cricovului, în Chiojdeanca în dealuri, trăiește un nepot al lui—un țăran trecut de vârsta bărbăției,—care, în vorbe puține, își aduce aminte de bătrânul artist mort de mult.

„Eră mic de stat, tăcut și bun. Crucile, și orice „săpă le migălea singur, colea peste apă, sub pomii de „lângă fărâma de crămă.

„Când lucră nici păsările să nu’l fi turburat cu cântecul lor; aruncă cu câte o pietricică spre ele să le „sperie să tacă”.

Atât.

Lucruri făcute de el nu avea. Doar o cruciuliță mică, fără săpături.

Din sculele moșului rămăsese, sub o grindină, una ca o undrea.

Un bătrân, care îl cunoscuse, își aducea aminte că vestea de dibăcia Fătului ajunsese până la Domnitor, care îl chema și îi dădă loc să lucreze în grădina domnească.

Domnul voia să-l vadă pe Fătul lucrând; dar de câte ori îl simțea apropiindu-se, Crucerul lăsă cioplitul și își făcea de lucru ascuțindu-și sculele; iar dorința domnească fu mai slabă decât obiceiul meșterului țăran, care nu răbdă pe nimeni lângă el când lucră.

Că însuși Domnul prețuise meșteșugul Crucerului Fătul, nu avu nici o urmare!

- PARTI DIN CRUCILE TÂMBULUI -

MANERUL UNEI CRUCI

PICIORUL CRUCII DIN APOSTOLACHE

MĂSTĂNEȘTI -

CRUCEA LUI PĂTEL.

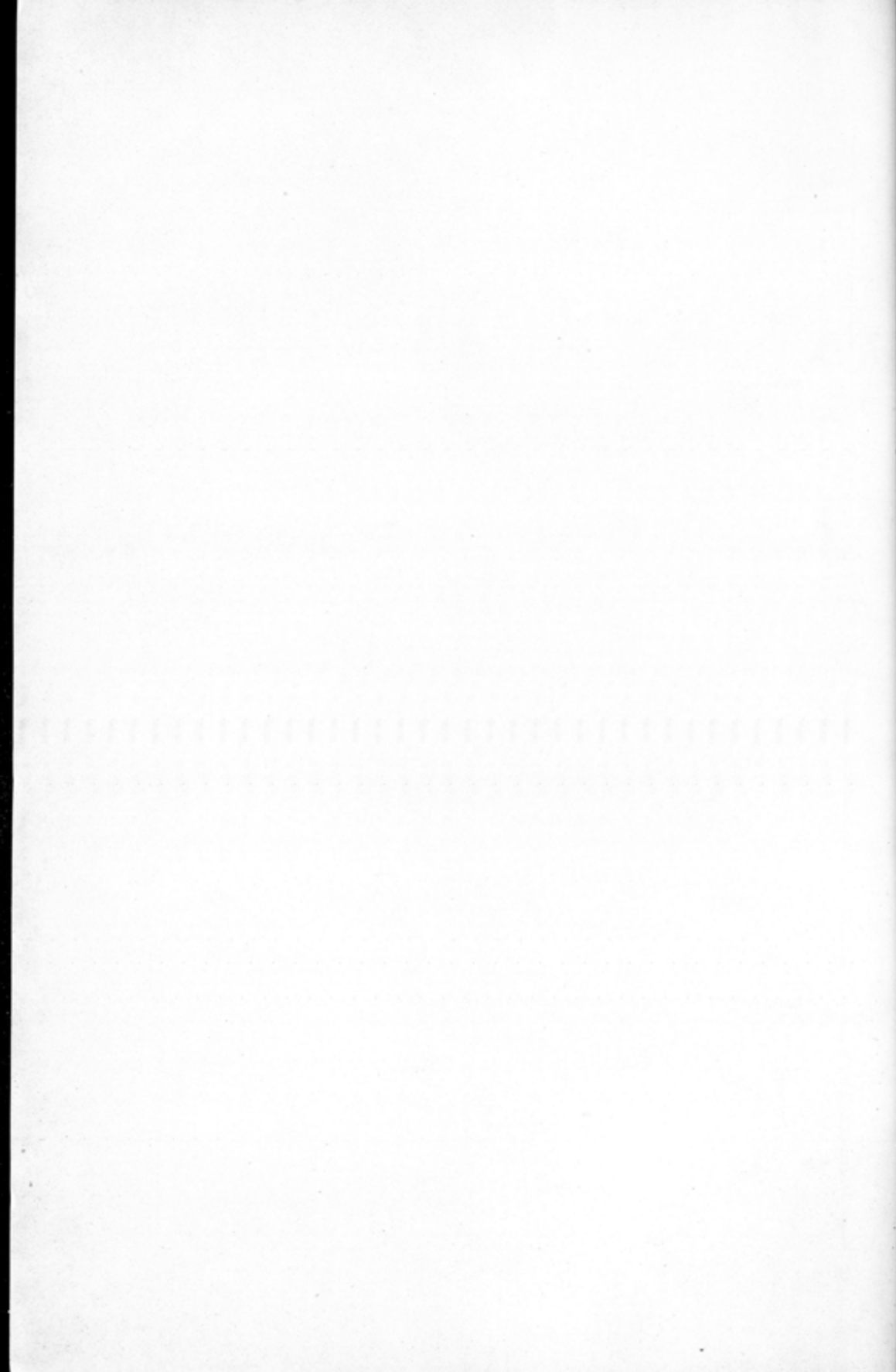
DEIS

BISERICA DIN MĂRTINEȘTI

ĂPOSTOLACHE-PRĂHOVA-1880

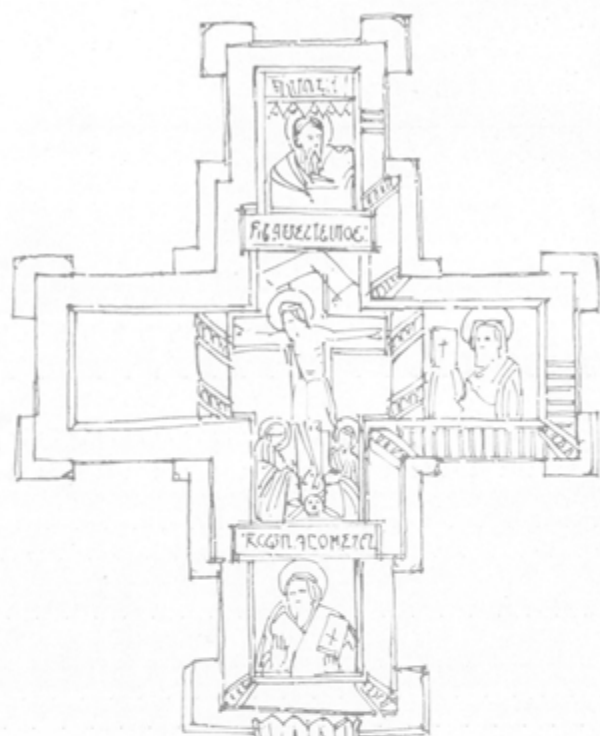

1906

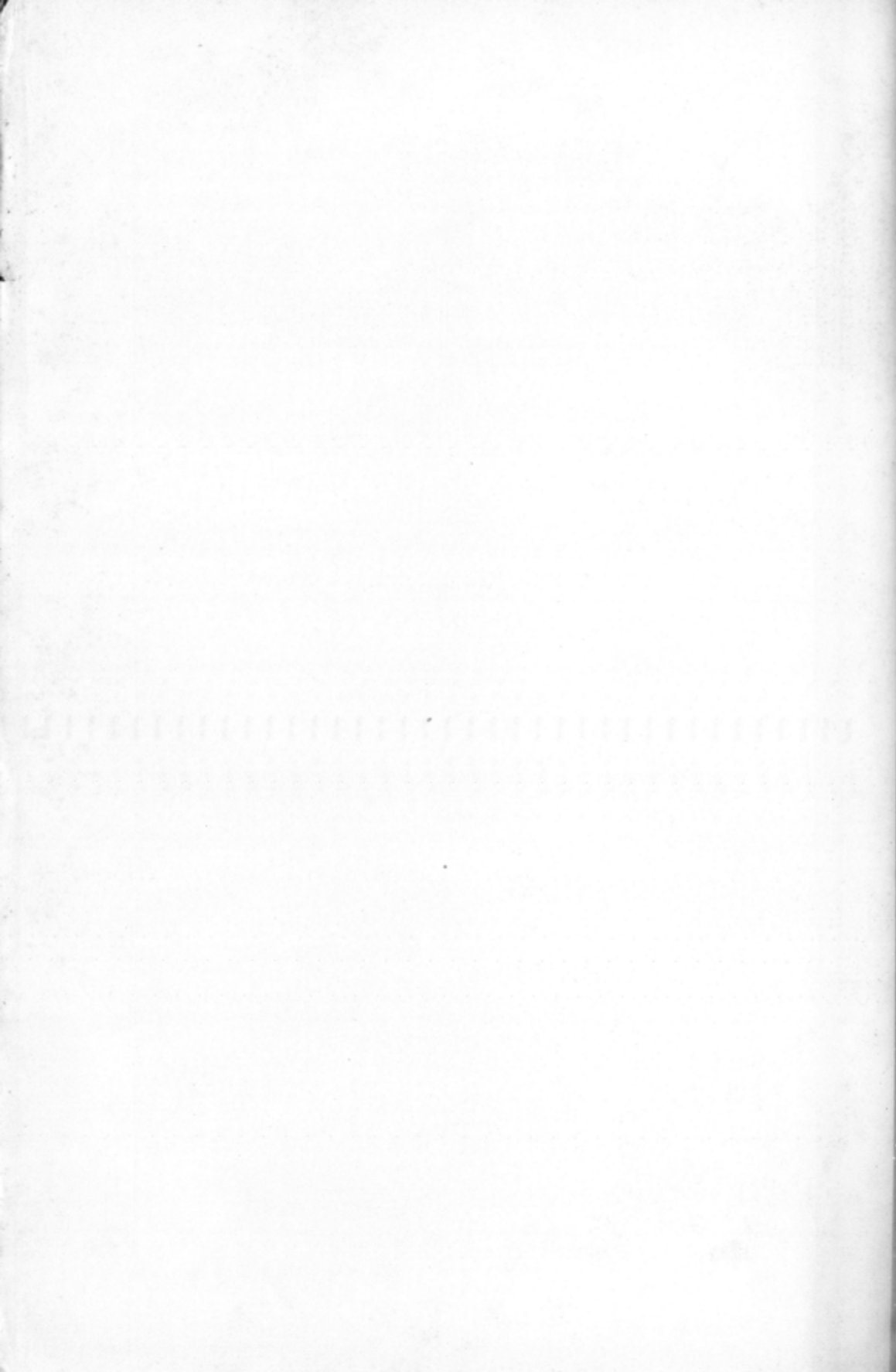
CRUCEA FĂTULUI DE LA BISERICA DIN UNRESTI

PRAHOVA · 1865 ·

PICIORIL CRUCII

Z 1906

În vremea când țăranul din Chiojdeanca își creșta cruciulițele lui în lemn anume adus dela Atos, oameni cu daruri ca ale lui rămâneau și se stingeau în satul lor, neștiuți de lume, chiar când vestea vredniciei lor ajungea, o clipă, până la pragurile domniei. Numai întâmplarea le află uneori numele și le dă locul lor în anonima artă populară.

AL. M. ZAGORITZ.

CRONICA ECONOMICA

Reforma reorganizării statului român: Chestia Agrară.

De câțeva vreme lumea politică se preocupă de reformele necesare organizării statului nostru și se crede că între altele prin exproprierea unei părți din marea proprietate s'ar asigura ființa statului nostru. Socotesc însă că această reformă nu ar putea înlătura posibilitatea sdruncinării statului. O altă legiferare neceasară e și cea privitoare la păstrarea proprietății teritoriale în mâinile neamului românesc.

Păstrarea proprietății pământului românesc în mâinile Romanilor, nu este astăzi nici de cum asigurată. Vechile proprietăți, care se găseau în mâna Romanilor, au trecut în număr mare în mâinile străinilor, strecurați pe ușa înpământenirii. Pe lângă acești străini înpămâneniți, au ajuns mari proprietari mulți alții neînșămâneniți, fie că s'au asociat în așa zisele societăți de asigurare, fie că au cumpărat individual. Înșămânenirea străinilor neînșămâneniți arată lipsa de legalitate a guvernărilor, cari au lăsat să fie călcate legile țării.

Având în vedere că marea proprietate este datoare peste 600 de milioane de lei, că din acea datorie nu se plătește nici dobânzile necum capetele, că marea proprietate formează 41% din întinderea țării noastre, și că această mare proprietate se găsește în mâna numai a 2.200 de persoane, putem pricepe ușor cum ar trece de repede în mâna străinilor aproape jumătate din întinderea țării, într'un an de criză agricolă.

Iată deci marea primejdie care amenință proprietatea neamului nostru!

Când streinii înșămâneniți ori neînșămâneniți vor stăpâni 40% din întinderea țării, atunci vom fi amenințați cu o colonizare în masă a pământului nostru și într'o bună zi ne vom găsi în fața unui popor de coloniști, care vor putea să ne înlocuiască așa cum popoarele Americii vechi au fost nimicite de Europeanii colonizatori. Industria mai toată este în mâna străinilor,

comerțul de asemenea; ne mai rămâne să apărăm ultima noastră proprietate, proprietatea rurală!

Să ne înveghem din vreme, să luăm de acum din mâna streinilor toate moșiile stăpânite în potruva legilor actuale, iar de aci înainte să împiedecăm trecerea proprietății rurale în mâna streinilor, chiar a acelor care sunt cetățeni Români numai de o generație.

Singurul mijloc ar fi să se ligifereze dreptul și datoria statului de a cumpăra orice pământ rural ar fi de vânzare-conform prețurilor stabilite de comisiile regionale; numai așa vom păstra pentru Români tot pământul românesc. Evident că statul va trebui să vândă acel pământ locuitorilor din comunele rurale, însă acei locuitori pentru ca să poată cumpăra pământ dela Stat, trebuie să fie încetățeniți cel puțin de a doua generație, și să-și muncească pământul cu brațele lor.

Trecerea unei părți din marea proprietate în stăpânirea țăranilor nu este decât un mijloc de satisfacere imediată a nevoiei populației rurale, dar nu rezolvă definitiv trecerea proprietății rurale în mâinile Românilor.

Improprietărirea țăranilor pe pământul care se găsește azi de vânzare nu se poate face, deoarece nu se află acum de vânzare întinderea de pământ necesară tuturor țăranilor lipsiți de proprietate. După statistica Ministerului de finanțe sunt un milion două sute de mii de țărani care stăpânesc fiecare până la cel mult cinci hectare de pământ. Socotind împreună cu fiscul la 30 lei venitul anual pe hectar, rezultă că țăranii proprietari câștigă cel mult 150 lei anual, adică cel mult 40 bani pe zi, numai cât să se hrănească o singură persoană în mod prea neîndestulător. Ceilalți patru milioane șapte sute cincizeci de mii de țărani deci trăesc ca să-și câștige hrana de azi pe mâine. În asemenea condiții evident, că nu mai poate fi lăsată să trăiască masa populației românești din România liberă.

Va fi nevoie deci să se dea țăranilor pământ suficient, pentru muncă.

Dar, pe lângă această satisfacere a nevoei actuale, să nu uite oamenii politici, că sunt datori să-i asigure neamului nostru proprietatea viitoare a întregului pământ al țării.

DR. D. I. BUJOR

CRONICA MILITARĂ

O PAGINĂ DE ISTORIE MILITARĂ

D-l Alain de Penennrun, ofițer în cavaleria franceză și corespondent al revistei „L'Illustration”, publică într'un volum, sub titlul „*Quarante jours de guerre*”, impresiile pe care le-a avut ca martor cu prilejul războiului dintre aliații balcanici în vara anului trecut. Acum câteva luni de zile autorul mai tipărise un alt ziar de campanie, „*Feuilles de route bulgares*” povestind mersul oștilor cu Turcii, dela izbucnirea întâiului război și până la asediul Adrianopolei. De rândul acesta, Domniș-a urmărește din cartierul sârbesc operațiunile contra Bulgarilor. Volumul cuprinde în totul opt capitole, dintre care penultimul este consacrat oștirei noastre, iar cel din urmă încheie lucrarea cu un șir de considerațiuni asupra Concertului balcanic și însemnătății lui pentru echilibrul european.

Decurgerea luptelor bulgaro-sârbe e narată cu multă bogăție de amănunte și cu un adevărat belșug de aprecieri personale, în trei capitole care din punct de privire excelsiv militar alcătuiesc partea cea mai interesantă a volumului.

Pe noi însă ne privesc mai mult judecățile autorului asupra participării noastre la desnodământul războiului.

În 24 Iulie—6 August, d-l de Penennrun scrie următoarele din capitala noastră :

„Bucureștii, oraș latin, românesc poate nu, dar de bună seamă foarte francez, vuesește cu acea rezonanță particulară lui, de toate sguoirile și nă-

dejdile, de agitația înfrigurată și de reînoitele amenințări, pe care conferința de pace le-a stărnit în jurul său" (pag. 191).

E izbitor că nici unui turist francez din câți s'au abătut pe la noi, nu i-a scăpat caracterul cosmopolit al capitalei românești.

Mai departe, e interesant rolul precumpănitor pe care d-l de Penennrun îl atribue diplomației franceze în orientarea cea nouă a politicii noastre europene:

„Demascând pe încetul în fața Românilor și mai cu seamă a sftenicilor regelui Carol, mulțimea de greșeli „boacăne”... ale diplomației austriace, ministrul francez a reușit să cheme la viață adevărata idee națională, simțământul că România nu este vasala imperiului habsburg sau german, ci o țară neatârnată și liberă în mișcările ei, având finanțe înfloritoare, oaste puternic oțelită și că i se cuvine, că trebuie chiar să joace rolul cel mai potrivit însemnătății sale, acela de arbitru al conflictului balcanic” (pag. 192).

De altfel autorul mărturisește cu cea mai nesdruncinată convingere că intervenția noastră militară n'a făcut decât să grăbiască sfârșitul războiului, care mai curând sau mai târziu, tot s'ar fi încheiat cu sdrobirea definitivă a Bulgariei.

„Pentru mine, izbânda aliaților, cu sau fără de sprijinul românesc, eră un lucru neîndoios, și de altmintrelea, atât Sârbii, cât și Grecii, nu s'au biziuit pe această intervenție ca să înscrie la activul lor succesele cunoscute” (pag. 198).

Iată ce înseamnă a face istorie de profeții postume fără acte diplomatice la îndemână!

După două zile autorul e la Orhanian, pe urma celor 400.000 de ostași români, cari au făcut invazia pașnică în țara bunilor vecini dela sud. O impresie puternică i-a lăsat podul nostru dela Turnu-Măgurele. Acesta e:

„O minune de trăinicie rustică, atât se înfățișează de simplu. Aruncat în mai puțin de două zile pe un șir de plute mari... el pare că sfi-dează tăria curentului, care în aceste părți atinge iuteala de 9 metri pe secundă...” (pag. 199).

Dincolo de fluviu, d-l de Penennrun are pentru întâia dată prilejul de a face comparația între cele două neamuri megișe:

„Ajunși la Nicopole, îți pare că, după ce ai cunoscut zâmbetul și vraja uneia din cele mai încântător de latinești civilizații, care se poate închipui, te simți cufundat în pustiuul unor meleaguri de barbarie și de jale... Ce pildă izbitoare și în același timp banală prin mulțimea contrastelor ei! Te-ai aștepta să vezi neamul civilizat dela nord prăbușindu-se ôfruit în ciocnirea fatală cu nația incultă dela sud, și când colo stai martor cum Latinii aceștia,—pe care i-am cunoscut adeseori sub numele batjocoritor de „Italieni degenerați”, —și-au păstrat vărtoșenia bărbătească și tânără de o potrivă cu a Slavului, dar îmbunătățind-o neconținut și dându-i o întrebuintare cu atât mai cuminte și mai chibzuită cu cât deșteptăciunea care o cârmuește e mai vioaie și sufletul mai oțelit” (pag. 200).

La întâiul popas al călătoriei sale cu automobilul către taberele noastre din gâtlejurile munților Balcani, autorul face cunoștință mai de aproape cu armata română.

„Prima întâlnire... mi-a păstrat o mare surprindere. Totul pare că merge fără hopuri, nici greutate... Organizația armatei e pătrunsă de un spirit mai înalt ca în restul țărilor balcanice. Ea se aproprie mult de concepțiile noastre, atât prin alcătuirea corpurilor ei de armată... cât și prin mai larga, intensă și bine chibzuită punere în joc a mijloacelor mecanice, moderne, ca — telefonul — automobilismul și aviația.

Mi se va întâmpina că acestei armatei i-a lipsit consfințirea nediscutabilă a intrării în foc. E drept că, lăsând la o parte divizia de cavalerie a generalului Bogdan, regimentele Suveranului României s'au mărginit să execute niște mari manevre, încolo abia câte un marș, strategic. Însă... poporul acesta care mobilizându-se a revărsat în cadrele oștii sale un prisos neașteptat de 200.000 oameni, cari cu toate protestările lor au trebuit să fie innapoiți la vetre,—nu pare de bună seamă să-și fi pierdut calitățile războinice” (pag. 202).

La cartierul general din Plevna i se lămuresc de către ofițerii din stat-majorul Principelui Ferdinand, liniamentele de căpetenie și amănuntele tactice ale campaniei noastre în Bulgaria. Iuțea neobișnuită a mobilizării, clădirea uimitor de grabnică a întâiului nostru pod la Corabia, care „fu aruncat de-a curmezișul fluviului în șapte ore” (pag. 205), avântul pedestrimii și cavaleriei noastre, care în mai puțin de trei săptămâni dela ziua chemării au izbutit să ajungă până la 25 km. de capitala dușmană; strălucita manevră dela Ferdinandovo a diviziunii de sub comanda generalului Bogdan,—și în deosebi „marea bunăvoință, tăria mai presus de orice comparație, pe care au dovedit-o cu acest prilej oamenii din trupă”; desamăgirea soldaților, furioși la culme că n’au avut noroc să dea piept cu dușmanul (pag. 208);—aceste superioare manifestări de pregătire solidă și de moral nesdruncinat o singură clipă, smulg autorului câteva accente pe drept elogioase și-l îndeamnă să explice cu o sumă de circumstanțe ușurătoare pentru noi, *atât lipsa unei concentrări în sensul clasic al cuvântului, cât și neajunsurile aprovizionării*, care au fost așa de mult exagerate, în cursul campaniei și după încetarea ostilităților de o parte nu tocmai frumos intenționată a presei noastre.

D-l de Penennrun găsește, în capitolul de încheiere al cărții sale, cuvinte călduroase și pentru armata sârbă:

„Dintre oștile pe care le-am văzut ciocnindu-se și luptând vreme de zece luni în peninsula balcanică, aceasta se învrednicește de laudă într’o mai largă măsură... Materialul din care e alcătuită,—înțeleg prin aceasta soldatul,—este un element de cea mai înaltă valoare. Tot așa de vărtos, cu un caracter și un temperament la fel de aspru ca al ostașului bulgar, luptătorul sârb este fără îndoială cu mult superior în ce privește calitățile de inimă și distincția morală” (pag. 234).

Tot așa, *disciplina de fier și mai ales cordialitatea frățească între ofițerime și trupă* i-au lăsat o puternică amintire (pag. 238).

Mai jos (pag. 258), e vorba din nou despre condițiunile de excelentă pregătire tehnică a oastei românești. Dar, numai decât, pe fila următoare, tonul se schimbă ca prin

farmec și autorul găsește prilejul să ne arunce o laudă echivocă. De rândul acesta Domnia-sa țintește în chiar comandamentul suprem al armatei noastre „care s'a ținut la nivelul unei mijlocii onorabile aproape constante” (pag. 260).

Însă mai anevoie de înțeles pentru noi sunt următoarele curioase rânduri:

„Cel mai greu cusur al oastei românești e de bună seamă lipsa ei de echilibru social. Armata, ca și națiunea a cărei vie icoană este, se compune din șerbi de o parte, din nobili și boeri mari de alta” (pag. 258).

Cine s'ar încumetă să pue la îndoială adevărul câștigat pentru lumea noastră politică de orice partid, că nedreptatea socială domnește încă la noi și împiedică progresul chiar acolo unde el ar putea să fie mai spornic? Însă de aci până la ideea că statul român ar fi o redută a celui mai înapoiat feudalism din evul mediu,—e o prăpăstie de a cărei adâncime își poate da seama numai cine a trăit mulți ani în mijlocul nostru. În afirmarea cam lesne făcută a d-lui de Penennrun avem încă un prilej de a recunoaște insinuările numeroșilor teoreticieni de toată mâna ai socialismului importat la noi pe calea unei anumite prese, care n'a șovăit să ne bârfiască în auzul străinătății de câte ori venia ceasul prielnic. Autorul merge însă prea departe cu generalizarea închipuindu-și că descopele în armata română aceeași inegalitate adâncă pe care o bănuște între clasele societății noastre.

Dacă privim mai băgător de seamă la viața de tabără a oamenilor noștri bivuați în pragul Balcanilor, se încredință că dinpotrivă, oastea cu care ne fălim pe drept cuvânt, e întruparea acelei unități de suflet neînfăptuite până acum deplin în laturea socială a organizării noastre de stat.

Când goarna mobilizării din Iunie 1913 a strâns alături sub drapel țărani veniți din văile muntelui și din câmpia dunăreană, boeri umblați cu anii prin așezămintele de cultură ale apusului, bătrâni cari depășiseră vârsta armelor, tineri pe cari încă nu-i ajungea chemarea, profesori de universitate înrolați de bunăvoie și cari, după mărturia

unui corespondent vienez, purtau cu fală tunica ostaşului negradat şi primiau cu cea mai firească supunere ordinul caporalului de serviciu, — când locotenenţi de infanterie au fost văzuţi oferindu-se să uşureze pe câte un soldat mai şubred de sarcina puştii sau raniţei pentru a se încărca ei cu aceste poveri, — când se ştie lămurit că în regimentele çutare de vânători oamenii din trupă mâncau totdeauna înainte şi mai bine decât ofiţerii, — avem destule temeiuri să întrebăm unde a găsit d-l de Penennrun dovezile că oastea română e un aşezământ oligarhic, întemeiat pe ocrotirea celor de sus şi pe nemiloasa împilare a ostaşului din popor?

GHEORGHE LAZĂR.

BIBLIOGRAFIE

- M. Beză, *Pe drumuri*, nuvele, Minerva, Buc. 1914.
M. I. Chirițescu, *Răsaduri*, nuvele, Minerva, 1914.
Ion Al.-George, *Aquile*, poezii, Cămpina, 1913.
M. Sorbul, *Letopiseți*, dramă istorică, Buc. 1914.
M. Lungeanu, *Zile senine*, nuvele, Minerva, Buc.
N. Beldiceanu, *Poezii*, Minerva, Buc. 1914.
G. T. N. Vărone, *În preajma artei*, Minerva, Buc. 1914.
N. Ghiulea, *Problema socială a plasării*, Minerva, Buc. 1914.
Ștefan Gh. Morărescu-Adria, *Operațiuni de Bursă și Arbitragii*, București, 1913.
Alex. F. Stamatiad, *Poeme în proză*, trad. din Baudelaire „Luceafărul” Buc. 1914;
N. Porsena, *La judecata zeilor*, nuvele, Buc. 1913.
V. Șotropa, Dr. Nic. Drăganu, *Istoricul școalelor nășău-dene*, Bistrița, 1913.
-

MINISTERUL FINANTELOR

Direcțiunea contabilității generale a statului și a datoriei publice

DATORIA PUBLICA

Din titlurile de rentă 4% amortibilă din 1896, împrumutul de 90.000.000 lei au eșit la sorți la tragerea 35-a dela 19 Ianuarie/1 Februarie 1914 titluri în valoarea nominală de 749.000 lei și anume:

37 titluri a 5.000 lei
90 titluri a 2.500 lei
226 titluri a 1.000 lei
226 titluri a 0.500 lei

Plata acestor titluri, purtând cuponul No. 37 din 1 Noemvrie 1914 și următoarele, precum și plata cuponului No. 36 din 1 Maiu 1914, se va face cu începere dele 1 Maiu 1914:

În România: la Cassieria Centrală din București și la Administrațiile Financiare în județe;

La Berlin: la Direction der Disc.-Gesellschaft și la Cassa S. Bleichröder;

» Frankfurt p/M.: la Direction der Disconto-Gesellschaft;

» Hamburg: la Norddeutscher-Bank.

» Paris: la Comptoir National d'Escompte de Paris.

» Bruxelles: la Banque de Bruxelles și la Deutsche-Bank.

» Anvers: la Banque Centrale Anversoise.

Din titlurile de rentă 4% amortibilă din 1898, împrumutul de 180.000.000 lei au eșit la sorți la tragerea 31-a de la 19 Ianuarie/1 Februarie 1914, titluri în valoare nominală de 668.000 lei și anume:

23 titluri a 5.000 lei
81 titluri a 2.500 lei
301 titluri a 0.500 lei

Plata acestor titluri, purtând cuponul No. 33 din 1 Noemvrie 1914 și următoarele, precum și plata cuponului No. 32 din 1 Maiu 1914, se va face cu începere de la 1 Maiu 1914:

În România: la Cassieria Centrală din București și la Administrațiile Financiare în județe.

La Berlin: la Direction der Disconto-Gesellschaft și la Cassa S. Bleichröder;

La Frankfurt p/M.: la Direction der Disconto-Gesellschaft;

» Paris: la Comptoir National d'Escompte de Paris, la Banque de Paris et des Pays-Bas, la Société Générale pour favoriser de développement du Commerce et de l'Industrie en France;

La Bruxelles: la Banque de Paris et Pays-Bas, la Agence du Comptoir National d'Escompte de Paris, la Société française de Banque et des Dépôts și la Banque de Bruxelles;

La Anvers: la Banque Centrale Anversoise.

2392

4 26014

5/2

ANTICARIAT TIMSOARA
LEI 5**„GENERALA“****SOCIETATE ROMÂNĂ DE ASIGURĂRI GENERALE****CAPITAL SOCIAL DEPLIN VARSAT LEI 3.000.000****FONDURI DE GARANȚII PESTE LEI 1.000.000****Sediul:****BUCUREȘTI****Str. Corăbiei 2****(Dela Sf. Dumitru 1908 în****edificiul propriu****Str. Smârdan****prelungită).****Agenții:****În toate ora****șele țării****ASIGURĂ CONTRA DAUNELOR DE INCENDIU, GRINDINĂ ȘI TRANSPORT
(PLUVIAL, MARITIM ȘI TERESTRU)****ASIGURĂRI ÎN RAMURIE:****VIATA****Asigurări după combinațiuni foarte la-
vorabile și în condițiunile cele mai
avantajoase.****Asigurări cu bonificare de 3% (tre
la sută) asupra tuturor primelor plă-
tite, etc.****Rente imediate și amânate****PROSPECTE ȘI ORICE LĂMURIRI LA CERERE****ACCIDENTE****Asigurările individuale cu și fără res-
tituirea primelor.****Asigurări colective pentru lucrătorii in-
dustriali și agricoli.****Asigurarea responsabilității civile.****„CREDIT PETROLIFER“****SOCIETATE PENTRU FAVORIZAREA INDUSTRIEI PETROLIFERE DIN ROMÂNIA****Sediul: BUCUREȘTI, STRADA LIPSCANI, No. 10****Adresa telegrafică: CREDIPETRO, București****CAPITAL SOCIAL AUTORIZAT 6.000.000 LEI****CAPITAL EFECTIV 5.000.000 LEI****Case de bancă: Direction der Disconto-
Gesellschaft, Berlin; S. Bleichröder, Berlin; Banca
Generală Română, București; Max I. Schapira, Ploiești****SUCURSALA: PLOEȘTI, AGENȚIA BUȘTENARI****CONDUCT PROPRIU: Buștenari, Grăușor, Băicoiu Buș-
tenari. Participațiuni la întreprinderi petrolifere. In-
chirieri de vagoane-cazane, vânzări și cumpărări de petrol
brut, precum și de toate derivatele petrolului.****Bucuro tehnice speciale pentru instalațiuni de ars pă ura,
întocmește planuri și devize.****Atelier mecanic Câmpina: Instalațiuni complete de sondagiu,
borecanuri de orice sistem, rezervoare,
căldări de aburi, tuburi nituite de sondagiu, reparațiuni
radicale de mașini cu aburi și pompe. Toate materialele și
unelele necesare la exploatarea petrolifere.****Stațiune de pompe Doftana: Furnizează apă exploatarea petrolifere din
regiunea Buștenari-Grăușor.****Uzina electrică: Misișoara: Furnizează lumină electrică exploatarea
petrolifere.****Exportațiunea: de benzină, petrol lampant, ulei de gaz, uleiuri pentru
motori, uleiuri lubrifiante și păcură.****Stațiuni de transbordare: BRĂILA ȘI CONSTANȚA**